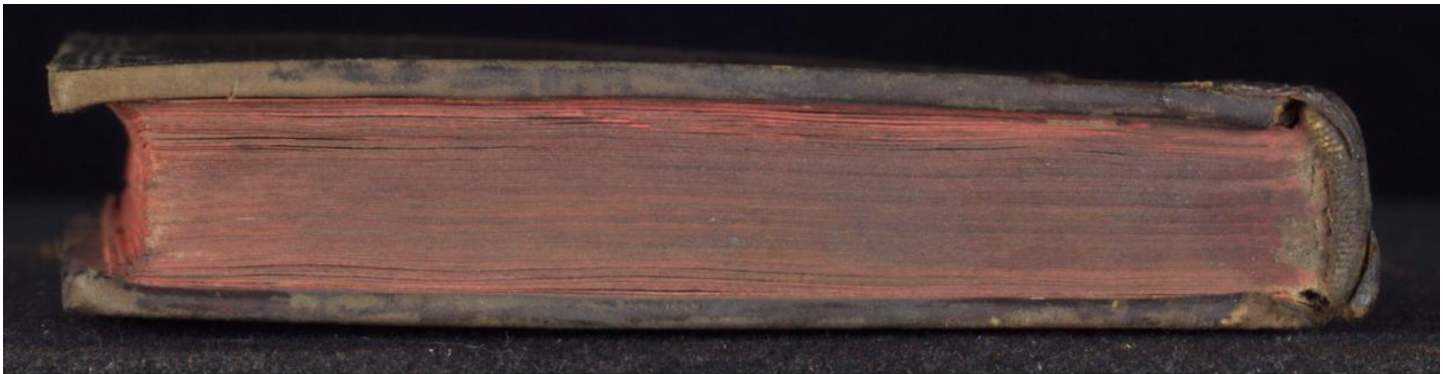

VAN DIEST
EXAMEN
BRUG.
1565

16753.

EXAMEN CHIRVRGORVM

INHOVDENDE

CLAER ONDERVVIIS, OPrechte, ghefchicte, ende naecte leeringhe der Chirurgienen ende Barbiers, ghemaect by M. Ian Pelfers van Dieft, ghezvvoren Chirurgien ten penfioene der ftede van Brugghe.

AVREA

TE BRVGGHE
By Hubrecht Goltz, Int iaer
M. D. LXV.

PHILIPPVS Conijnc van Spaignen, &c. heift by priuilegie toeghelaten dat Hubrecht Goltz desen bouc gheintituleirt Examen Chirurgorum ghemaeckt by M. Ian Pelsers, *zal moghē drucken ende vercoopen ouer al daert hem belieft, ende alle andere Druckers verboden den zeluen niet naer te drucken den tijt van zes jaren, zonder consent vāden voorzeydē Hubrecht Goltz, op peyne van confiscatie vanden boucken, ende van een Carolus gulden voor elcken bouck. Ghegheuen te Brussel den xx. Ianuarij, int jaer naer die gheboorte Christi M. D. LXV.*

DE LANGHE.

DE EDELE, VVIIZE, ENDE vrome Heeren, Bailliu, Schout, Burgmeesters, ſcepenen, raden, treſories, hooftmãnen ende ghemeẽte der ſtede vã Brugghe weinſcht Ian Pelſers Chirurgien voorſpoet.

Mijn Heeren, Alzoo ic van ioncx de conſte der Chirurgie met grooten aerbeit ende nerſtichheit gheleert, ende in verſcheeden plecken niet zonder voorſpoet my daermede ondervvonden hebbe, handelende eñ ommeghaende met vele gheleerde ende vvel vervaren chirurgiens, ic bem ten eynde duer de vermaertheit deſer ſtede van Brugghe ghetrocken ghevveïſt om hier mijn vvoonſte te kiezene, ende inde zelue conſte voort te gane. Daer ic ghevonden hebbe zoo treffelic, vlietende, ghevvillich, eñ milde een ghemeente onder groote ende cleene, dat ic cauſe ghehad hebbe

hier te blijuene, eñ meer nęrsticheit tè doene om dat te dienen eñ inde nood by te stane. Zoo dat ghylieden mijn heeren, zekeren tijt daernaer duer uvve ghevvone goetionsticheit vervvect zijt ghevveist mij teghen de haestighe ziecte vander peste, eñ in alle andere handvverc der Chirurgie ten eede, gaige, pensioene ende dienste vander stede te ontfanghene. Omme vvaeraf eñ van andere ulieden heeren vveldaden naer mijn vermoghen dancbaer te vallene, hebbe my verstout te stellene ende by een te vergaderene desen bouc, op dat ghylieden mijn heeren by gheleerde ende experte medicijns, daeraf deze stede bouen alle andere vvel voorsien es; zoud in toecommenden tyden moghen doen onderzoucken ende examineren de ghene die de Chirurgie zouden vvillen handelen: Ia op dat de Chirurgiens hemliedẽ zeluẽ ooc zouden moghen prouuen of zy bequame ende vroet ghenouch zijn om zulc een

zorghelic

zorghelic handvverc ende practique te bestane. Ende indien zy hemlieden daerin noch raeu ende ombehendich vŏden hier uut zouden moghen leeren tghene dat daertoe vā noode es. VVāt ten es niet nieus datmen in gheschicte ende vvel ghepolicierde stedē ooc binnen dese nederlanden, goet onderzouc doet vanden Chirurgienen: eñ gheen handelinghe toe en laet eer zy behoorlic gheëxamineïrt, nut ende bequame beuonden zijn. Voorvvaer men behoorde de lichamen vanden menschen niet zo clēene te achtene, datmen een yghelic die zoude betrauvvē. Te meer, vvant men ziet dat heden sdaechs: ooc quaczaluen ende landloopers, ia al de vvęrelt hemlieden vvillen voor Chirurgïenen uutgheuen, die nochtans niet alleene teghen tquaet gheen vvęre en bieden, maer selfs meer ziecten ghebreken eñ quaets toebrijnghen dan zyder vonden, ter grooter qualicvaert eñ verderuenesse vāden ghemeente. Zoo dat-

men zulcke rude ongheleerde ende on
vvetende als een peste behoorde te
schuvvene, eñ bij strancheit der Keiser-
licke rechten te straffene. Vele te meer
dat de stede van Brugghe een vermaer-
de eñ groote stad es, bevvoont bij vele
edele, gheleerde, rijcke, eñ andere ghe-
schicte lieden: daer vele coopliedên,
heeren, ende natien uut verre eñ vrem-
de landen verkeeren: eñ dat de zelue
stede duer ulieder heeren nęrsticheit,
zorghe, goede policie, groote maerlic-
he voornemen ende vvercken, daghe-
licx meer vermenicht in volcke, voor-
spoede, eñ nęringhe: daer in god den
heere haer vville laten gheduceren. Die
dan lust heift hem tot deze prijsvvęrdi-
ghe eñ noodzakelicke conste te gheue-
ne, al eist dat hij, ghelijc de meestendeel
der Chirurgienen, inde Latijnsche,
Griecsche, Hebreeusche, ofte Arabi-
que talē niet ghelcert en es, mach hier
als duer een corten vvech ofte metho-
dus ondervvesen vvorden vanden be-
ghinselen

ghinſſelen ende eerſte fondamēten der Chirurgie, hoe hy de conſte angaen ende te vverke zal moghen legghen. de manuele operatie ofte handvverc ghebruken, met gods hulpe tquaet verdryuen, ende de ghezondheit bezorghen, naerde raed, voorleeringhe, ende bevvijs achterghelaten bij de oude, gheleerde, ende vermaerde auteurs die daer af int langhe gheſchreuē hebben: de vvelke vvij meeſt in als naervolghē. Neïmt in danke mijn heeren den aerbeyt die vvy ter eeren gods, liefde, ende oorbore vanden ghemeente ghevvillichlick ghedaen hebben: daer duere ghylieden my verſtouten zult meer ghelijke zaken in onze nederlandſche ofte vlaemſche tale in tlicht te brijnghen. Te Brugghe den XIIII. Ianuarij int laer M. D. L X V.

Tot den goetvvilleghe lezere.

Die conste der Chirurgie wærdich ghepresen
Heift by de voorsienighe outheit ghetriumpheirt
Vut die Arabische en Griecxsche talen gheresen,
Die vande experte gheleerde wort gheüseirt,
Van Hippocrates en Galenus ghefundeirt.
Maer is langhe verborghen gheweist voor leeke lien,
Daerom isse by dien grootelicx ghefailliert:
Alzoomen merkelijc mach verstaen en zien,
Om datse niet gheëxamineirt en worden by dien:
Daer duere bliuenze onbequaem en imperfect.
Ionghe Chirurgiens wildy datmen v eere zal bien,
Volcht dit tractaet zuuer en onbevlect,
Tghene dat Tagautius en Marianus ontdect:
Zoo crijcht ghy by desen een goede fame claer,
Die haer alomme verre en naer bestrect,
Duer de rechte methode en redene voorwaer.
Zoo wort ghy bekent voor goet Chirurgien eenpaer,
En sult verzocht worden wt diuersche houcken,
Duer de conste die ghy vercreghē hebt int openbaer,
Zonder te duerlesen diuersche boucken.
Met desen Exame wilt v dan vercloucken,
Zoo wordy duer dien gheleert en expeert,
Om v te verantwoorden tot elcx versoucken
Inder Chirurgie daer in ghy v gheneert,
Dat v hier in vlaemsche tale wel wort vercleert.
Vvaer duer ghy cureren zult diuersche qualen.
Die den mensche hindert en deert.

Zoo

Zoo ſuldy de rechte conſte vſeren ſonder falen,
En daer duer lof prijs en eere behalen.
Hier om ghy Chirurgienen groot en cleene
Om te cureren: met thandwerck zonder dralen
Neïmt dit Examen tuwer hulpe ghemeene
Die v hier preſent is zuuer en reene.
Zoo zuldij vercrighen de rechte conſte duer experi
entie
Van Marianus en Tagautius ſcientie.

EXAMEN CHIRVRGORVM

INHOVDENDE

CLAER ONDERVVIIS, OPrechte, ghefchicte, ende naecte leeringhe der Chirurgienẽ ende Barbiers, ghemaect by M. Ian Pelfers van Dieft, ghezworen Chirurgien ten penfioene der ftede van Brugghe: ghedeelt in vier deelen.

Dat eerfte deel vande diuifie der Chirurgie, met haer definitie, ende dat daer an cleïft.

Medicus Examinateur.

SAlamon Ecclefiaftici 38. zeght, Datmen den Medecijn-meefter eeren zal, want hem de alderhoogfte ghefchepen heïft om der nood wille. VVant van God comt alleene alle remedie eñ hulpe. wt welcke woorden ons beuolen es in eeren te hebbene die rechte Medecijns, als Gods inftrumenten, waer duere dat God alleene behoort alle prijs, glorie ende eere toeghefcreuen te wordene. Ende nv zoo word fchier vanden idioten gheen confte zo zeere veracht, als die edele confte der naturen kenneffe, ofte dienaers

naers daer naturen, diemen *Physicos* noomt, Zoo vragh' ic v dan Chirurgien, wat de conste van den medecijn Chirurgien es, ende waer vvt dat die Chirurgïe ghesproten es: omme te wetene of ghy v verstaet an de *Theorica* eñ *Practica*, daer af ghy v vermeït een practicien te wesene in de conste van Chirurgie. Zo vraghe ic v dan, wat die conste der medecyne Chirurgie es?

CHIRVRGVS andwoord.

Medicus Chirurgus, es een medecijn Chirurgien, hebbende de conste byden welken bewaert word die ghezondheit des lichaems, werende dat der nature schadelick es, ende restaurerende dat die nature verloren heïft, ende aldus wederomme der menschen lichame brijnghẽde in zijn natuerlicke ende rechte dispositie.

MED. VVaer af zegtmen een medecijn? wat es Medicine?

CHIR. Ick zegghe dat medecine anders niet ghezeit en is dan een ghezondtmakjinghe, ende een beghinsel (zonderlijnghe met ons wezende inwendich) by den welken die naturele gheesten huerlieder becleeden ofte verhueghen met haerer ghelyckenessen, ende dat zelue mach by

eenighe

eenighe oirzake ofte middele vander nature vercreghen worden by hulpe vanden Medicijn, want als nature met redenen ende middelen gheconſerueërt ofte bewaert word, zoo weet hy t'onderſcheedene die ſubſtãtiale deelen, ende ooc die accidentale diſpoſitien des menſchelix lichaems, omme dat in zijn wezen te conſeruerene, onderhoudene, ende diuerſche zieɖten ende accidenten te curerene. Ende als dan den Medecijn die nature aldus beweëgt heïft tot zulcken dienſte, zoo heetment *Medicina*

MED. En deſniertmen Medicina niet anders?

CHIR. Iaet, want Auicenna gheſeit heïft, dat Medicina es een ſcientie ofte conſte byder welke men de gheleghenheyt der diſpoſitien van ſmẽſchens lichame bekennẽ mach, ẽn eenſdeels hoe datmẽ die zieɖte cureïrt, ẽn die quade accidenten van hem werd, omme die gheſontheit te conſeruerene ofte te reuocerene, tghene datter verlorẽ was wederomme te ghecryghene, ende dat der nature ſchadelic es te verdrijuene.

MED. VVaeromme heïft Auicenna ghezeit dattet een conſte es?

CHIR. Omme dat onder de name van Medici-

Medicina vele zaken beteekent worden.

MED. Hoe dat? CHIR.

Inde eerste beteekenesse, ist een scientie wa rachtich ghezeyt. Inde tweede, ist een scientie ghemeenlick ghezeyt, want ter stond vander eerste wordse ghecauseert, van de welcke dat alle die auteurs hebben ghedachtich ghe weïst ofte ghescreuen, omme dat inde macht vanden Medicijn es te ghebiedene ende te beuelene, welc of wat dijnghe datter es te schuwene, welc datter es te onderhoudene, ende welc datter es toe te doene, te vermin derene ofte vermeerzene: ooc welc datter es in eenighe ziecte af te snouckene. Ende zou vermaent, ghebied, ende beraed. Tes oock in die autoriteyt vanden Medicijn tzelue te werke te legghene int voortbringhen ende te bedienen, te exhiberene ende ooc te administrerene, twelke men exhibeïrt *in cibo vel potu*, spyze ende dranc, ende ooc in tguend datmen administreïrt ende appliceïrt op die locale plaetsen van buten, ghelijc van plaesteren, zaluinghe ofte stouinghe, eñ al tghene datmen uutwendich ofte van buten mach appliceren omme te bewarene ofte curerene: welke zaken, men al Medicina is heetende.

MED. VVordze niet met eenighe ma-

niere

niere gheëffectueïrt?

CHIR. Iaes.

MED. Hoe dat?

CHIR. Met huere eeghen inſtrumenten.

MED. Hoe vele inſtrumenten der medicinen zijndere?

CHIR. Drie.

MED. VVelke zijnze?

CHIR. *Pharmacia*, *Potio*, ende operatie diemen *Chirurgia* noomt.

MED. VVat dijnghe es *Pharmacia?*

CHIR. Een diete, die naer des Medicijns verclaerſen: es een daghelicſche ordõnãtie vã ſpyſe ende drancke, naer die quantiteit ende qualiteit, het zy nutritijf, alteratijf, of eductijf naer de exigentie ofte hebbijnghe, ende die Circonſtantien naer de crachtẽ ofte virtuten vander ziecte ende lichame.

MED. VVaerõme hebt ghy ghezeit, naer des Medicijns verclaerſen?

CHIR. Omme dat Dieta byden Modernos beteekent alle Pharmacien die de Medicijns vſeren ende ordineren, het zy in ſpyſe ofte dranc, in Siropen, conſeruen, Opiaten, Conditen, poederen, pillen, ſtupefactien, Trageen, Locchen, Boluſſẽ of Beten, in Iuleppen, in

in ſuppoſitorien, in Cliſterien, in Peſſarien, ende in Caput-purgien: Ende dit wort al te gader ghebruuct naer diſcretie vanden rationale Medicijn, omme te altererene ofte purgierene, ofte te corroborerene, ende dat altemets in diuerſche vormen.

MED. VVat dijnghe es dan handwerck te zegghene?

CHIR. Handtwerc ofte Chirurgia es al dat den Medicijn Chirurgien vſeïrt ende obſerueïrt ontrent de Apoſtemata, wonden, vlceratien ende Contuſien om het ghebroken eñ uut de leden zijnde te reducerene, ende alle tghuent dat van buten te doene es metter hand te applicerene, het zy in Vnguenten, in Linimenten, in Emplaſtren, in Cataplaſmen, in Ceroten, in Sparadapen, in Sinapiſmen, in Epithimen, in Fomentacien, in Zaxkins, in Euchatiſmen, ende dit machmen al te zamen van buten doen. Al iſt by aldien dat den Medicijn ofte Chirurgien daeromme ooc niet en laete die redene ofte onderſcheedijnghe van ſpyze ende dranke.

MED. Ghy hebt ghezeyt den Medicijn Chirurgien.

CHIR. Ic hebt ghezeyt, iſt dat ghyt wel verſtaen hebt.

MED.

MED. Zoo zijnder dan vele Medicijns?

CHIR. Ten zijn.

MED. Hoe vele zijnder dan?

CHIR. Een es Medicijn ghezeit: Maer die nominatie ofte uutſprekinghe machmen in veel manieren nemen.

MED. Hoe dat?

CHIR. Altemet vanden inſtrumentẽ der medicine, altemet vander ziecte, ende altemet vanden leden.

MED. Dit voor tprincipaelſte beghęren wij van v te wetene: want hoe dat dat wezen mach en connen wy niet iuuſte verſtaen.

CHIR. Ic zalt v zegghen, Naer die Phyſicienen zo zegtmen ghemeenlicke van Dieta *Medicus dieteticus* of *Dietarius*: Van potien ofte drijnkinghe heetmen hem *Medicus potionarius*: Vander handwerkinghe zalmen hem heeten *Medicus manualis* ofte *Chirurgicus*. Ende vanden leden ofte vander ooghe *Medicus ocularius*: Vãden teſticulen *Teſticularius*: Vanden letten *Arthriticus*, ende alzoo van elc let byzondre.

MED. Naer dat wy dan zo zeere ghecommen zijn (duer die redene) tot die handwerkinghe, de welcke anziet de curatie der apoſtumen, wonden, ende vlceren ofte zwęren, laet

laet ons dan een weynich besich wesen omme dese zaken te declarerene, wāt lettel zijnder nu in onse tijdē, die thandgheda naer de rechte Methode, ende rechteghe conste vseren: of die weten by wat manieren ende hoe datmen die te wercke legghen moet eñ wat een goet rationael ende redenlick Chirurgien behoort te wetene omme tot die Methode ofte rechteghe cōste ende redene te commene, duer welcke hy zal mueghen gheraken tot kennesse van elke bijzondere operatie, die hij inden menschelicke lichame zal moeten exerceren. Zo zullen wij dan alder eerst vraghen wat *Chirurgia* es? welke materie die Chirurgien onderworpen es? welc het einde der Chirurgien es, ende watmen behoort te onderhoudene omme de Chirurgie te leerene, ende welc het officie vanden Chirurgien es, dat es, wat operatien hy inden mēschelicke lichame doen moet omme zijn manuale operatie te werke te stellene, met alle de conditien die hy hebben moet om die voorscreuen manuale operatien wel te volbrijnghene. Zo zullen wy dan duer die Etymologie moghen weten wat dat die warachteghe bediedenesse des naems *Chirurgia* es, alzo wel duer die diuisie ofte deelinghe als duer die defini-

tie, de welke int corte verhaelt die nature van tghene datter ghedefiniert vvord. Zoo es dan de vraghe vvat *Chirurgia* te zegghene es, ende vvaer af datze huere name ghenomen heïft.

CHIR. *Chirurgia,* naer het uuitwyſen des naems, beteekent een handwerkinghe, ende es van een dictie ghecomponeïrt uut Griecx, van *chir,* twelke beteekent een hand, ende *ergon,* twelke te zegghene es, een vverkinghe. VVaer af dat dit woord *Chirurgia* zijne deriuatie heïft, tvvelke alzo vele te zegghene es, als handwerckijnghe ofte een rechte conſte, die de rechte maniere van opereren ofte vvercken leert, twelke duer die hand inden menſchelicken lichame uutgherecht vvord. VVant Chirurgia es het derde inſtrument van tderde deel der medecijnen, *Therapeutice* gheheeten, die vvelke de ghebreken cureïrt met Inciſien, ſnydijnghen, vſtien, ofte bernijnghen, ende vvederomme op huer plaetſen brijngt die leden ofte beenen die gheluxeïrt ofte ghediſloceïrt zijn: ende dat duer hulpe vander hand.

MED. VVelc es dat ſubiectum der Chirurgie?

CHIR. Het ſubiectum, ofte die materie der

der Chirurgie tprincipaelste es, dat een conste es die ghevonden vvord, omme die ghebreken des menschelicke lichaems tastelick te curerene, vvelck subiectum die ghezondtheyt ende ziecte onderworpen es.

MED. VVelck zijn die operatien, die den Chirurgien behoort te vvercke te stellene omme tot zijn uuterste meenijnghe te commene?

CHIR. Die zijn veelderhande, Ghelijck, te opereren in harde leden, ende oock in zochte partyen ofte leden, ende te separerene dat an een es, ende tghene datter ghedeelt ofte van een es tzamen te voughene, ende tot een goede vnitie te brijnghene, Ende tghene datter ouertallich es, vvech te nemene, ende oock dat heel es te separerene, het zy met incideren ofte excideren, dats te snydene, phlebotomeren ofte ter aderen te latene, ofte scarificeren. Voort datter van een es tzamen te voughen, ghelijck die solutien continui ofte vvonden te agglutinerene ofte weder aen te voughene, ofte te consolideren: tghene dat gheluxeïrt es in zijn plaetse te stellene, ende die fracturen ofte ghebroken beenderen te curerene, ofte ghenesene, die ouertollicheyt

ende onnatuerlicke tumeuren ofte ghezwellen vvech te nemene, Ooc die Ganglien, Carcinomaten, *Nodos*, Scrofulē, Myrmecien tę samen vvt te royene met die wortelen, ende dē zesten vijnghere an eenighe hand af te snijdene. Alzulke manieren vā operatien manuale, behoort den Chirurgien toe.

MED. Hoe zal hy dat doen?

CHIR. Haestelicke, zekerlicke, zonder weedom, zōder eenighe fraude ofte bedroch: niet ōme des ghewins vville ofte uut gheltgiericheit, maer uut een godvruchtighe ende nęrstighe behertinghe, tot zijnen naesten, zonder hem ydelicke te vermetene. ende de ghebreken, de welke gheheelick incurable, onghenefelick, ende onverwinnelick zijn, te vvillen cureren, ghelijc die verborghen ēn gheëxulcereïrde Cākere ofte ooc Elephātiasis die veroudert ende verwortelt es.

MED. VVat behoort dan den Chirurgien, omme zekerlicke ende vvel te curerene?

CHIR. Hy moet hebben drie intencien, d'eerste es, dat hy ten einde brijnghen zal, t'ghuen dat hy anghenomen ende begonst zal hebben: het tweede es, dat hy immers den patient niet en hindere ist by aldien, dat hy tot zijnen vermete niet ghecōmen en can. Ende

ten

ten derden, dat het accident ofte ghebreck niet lichtelicke vveder en comme, ende dat met een goede conſeruatie van tghene dat natuerlic es, ende ooc een expulſie, ofte uutdriuijnghe van tghene dat ieghens nature es, ofte dat hem naer den heeſch der naturen, niet en heïſt.

MED. VVelc zijn die dijnghen, die haer hebben naer den heeſch der naturen?

CHIR. Alle dinghen die natuerlic zijn, te vvetene die ghezontheyt es een natuerliko gheſtelteneſſe, die tot haer vverkijnghe bequaem es.

MED. VVelc zijn de effecten ende operatien ofte oorzaken der ghezontheyt.

CHIR. Het effect der ghezondheyt, dat es, die actie ofte vverckijnghe die hem na dē heeſch der naturen hebben, vvaer toe die conſtitutie ende ghewoonte ghevought vvort.

MED. VVelc es die ſtercheyt vā der naturē?

CHIR. Dat es die nature zelue, die ieghens de ziecte ſtrijd.

MED. VVelc es die ghevvoonte?

CHIR. Die ghevvoōte, es alzo vele als die tvveede nature met die temperature, vvelke dijnghen, met huers ghelyke gheconſerueïrt vvorden.

MED. VVelc zijn die dijnghen ieghens de nature?

CHIR. Die ziecte en die accidenten met den ſymptomata zijn een effect ieghens nature, dwelc duer hem zeluen, ende niet duer eens anders middele, die actien hinderende es.

MED. VVelc es dan die oirzake der ziecte?

CHIR. Die oirzaken der ziecten die commen uut een accident ende ghebrec vander naturen, van datze te veïl ofte te lettel heïft, uut die elementen, uut die complexien, ofte ooc uut veranderinghe vander lucht. Duer welke ſymptomata ofte accidenten, ende tuſſchen beeden cõmen vander ziecten, worden die actien vander naturen belet ende ghehindert.

MED. VVelke zijn dan die Symptomata?

CHIR. Symptoma, ſpecialick te verſtane, es het accident dat die ziecte volght ghelijc die ſchaduwe het lichame.

MED. VVelc zijn de cauſen der ziecten?

CHIR. Daer zijnder drie. Te wetene eerſt een quade complexie ofte onghetemperthede, twelke mach gheſchieden in die ſimilaire

partyen

partyen, Ten tweeden een quade compositie ofte constitucie inde instrumentale partien, Ende ten derden , die solutien continui,de vvelke mueghen commen in beede de partien,ghelijc inde similaire ende instrumétale, Ende bouen dien de Chirurgiens Practicienen hebben noch drie generale causen van ziecten ghestelt : te vvetene die primitiue ofte exterieure, die van buten den lichame toecommen, die voorgaende ofte antecedenten, die ghereed zijn terstond de ziecte te makene, ende de t'samen ghevougde ofte continente, die alreede de ziecten verweckt hebben, ende noch houden en voeden.

MED. Hoe werden dese ziecten verdreuen naer die methode ofte rechte redene eñ cours vander conste ?

CHIR. Alle de accidenten, quaetheden ofte hinderen worden verdreuen ofte ghecureïrt duer contrarie dijnghen.

Ghelijkervvijs

Tghuent datter van (een es	duer	vnitie.
Die hitte		vercoelinghe.
Die coude		verwarminghe.
Droogte		vochtmakinge.

Vochticheit duer verdrooghinghe, die ouertollighe quantiteit duer verminderinghe, Die verminderende quantiteit duer vermeerderinghe, Het excederende ghetal duer wechneminghe , Het ghebrekende ghetal duer productie, Die verstoppynghe ofte slutynghe duer openinghe, Die nauheit ofte enghicheit duer wijdmakinghe, Die ouertollighe wijde duer Astrictie: ende elc wederomme te bringhene in zijn eyghen ende naturele figure, duer die defiguratie ofte veranderde nature, Reductie in zijn behoorlicke plaetse, duer de onbehoirlicke situatien, ghelijck een gheluxeïrde partye, ofte als het inghewand inde buerse gheuallen es, ende andere dier ghelyke.

MED. VVat moetmen dan considereren int verdriuen der ghecomponeïrde ziecten, als deen ziecte met een ofte meer andere verzaemt es?

CHIR. Die ghecomponeïrde ziectẽ worden verdreuen duer die cõtrarieteit van elke ziecte ende dat duer een behoirlick vervolg van die contrarie dijnghen diemen daer toe behoirt te applicerene. Ende om een goet vervolgh te houdene van die cõtrarie dijnghen, zoo moetmen weten welc ghebreck onder

vele

vele aldereerſt moet ghecureïrt vvezen.

MED. VVelc es het ghebreck datmen alder eerſt ofte nootzakelicſt cureren moet?

CHIR. Dat alder meeſt praemt ofte quelt, ende daer alder meeſt pericle in gheleghen es: zonder welc een andere ghebrec niet ghenezen ofte en can ghecureïrt en worden.

MED. Hoe veïl indicien zijn hier af wel?

CHIR. Daer zyn diuerſſche indiciē. Ten eerſten, of daer een verhopē es of wy wel zullen connen behouden tghuend dat hem naer den heeſch der naturé heïft, eñ of wy ooc wel zullen connen verdriuen tghuend dat hem niet naer den heeſch der naturen heïft. Ten tweeden moeten wy ooc onderzoucken ofter een verweruen der ghezondheit te verhopen es. Ten derden, of die crachten tottē leuen, ende ghezontheit gheconſerueïrt moghen worden. Ten vierden, moeten wy anmerken die dijnghen de welcke ieghens nature zijn, ende of wy hopen een verdryuijnghe vander zieċte te hebbene, ende of wy het accident wel zullen voorhouden van meerder quaed. Ten vyfſten, dat wy de zieċte niet en zullen connen verdriuen weten wy hier uut, als de zieċte, van haerer naturé ende eſſentien vveghe, incurabel ende ongheneſelicke es, ghe-

lijck *Elephantiasis* die veroudert es, ende den verborghen Cancker die verwortelt es: ende als die pacient de remedien niet toelaten en wilt die totten ziecten van nooden zijn, die anders van haer zeluen curabel ende ghenefelic zijn zouden. Ghelyckerwijs een uutsnydijnghe des Canckers, dwelc eenighe particuliere partye beuanghen heïft, ofte als die waterzuchteghe gheen openijnghē ofte pertusie lyden en wilt. Ende ten zesten, zo connen wy weten, dat de ziecte uut haer zeluen ofte harer naturen weghen onghenezelic es, duer de substancie, werckijnghe, ghebruuck, ende gheleghentheden der ghequetster partyen, ende ooc van die mixtie ende tsamen mijnghijnghe in hitte, coutheit, vochticheit, ende droogte. VVant die mixtie, naer dat zy ghelijckelic ofte ōghelijckelic gheuiciert ofte ghemixtioneïrt zijn, beteekēt ons of wy wel tot onsen vermete zullen commen, ofte niet.

MED. VVat es te zegghene, van die substancie?

CHIR. Dat es, van die vaste substancien, als die ghequetst zijn, dat wy tot onzer vermete niet commen en zullen: maer als die vleeschachteghe substācie maer gheviciert en es,

es, dat beteeckent ons dat wy duer zekeren middele noch tot onzen vermete hopen te commene. Maer die actie ende werkijnghe der partyen van die ſpirituale ſubſtancie, duer welke het leuen niet weſen en can, als die ghe uiciert es, bewijſt ons, iſt datſe verloren es, dat wy tot onzen vermete niet commẽ en zullen. ende noch bouen deſen, als wy eenighe ziecte voor handen hebben omme te curerene, als ons die een oorzake bewijſt van noch grooter quaet. Ghelijckerwijs als wy het *Malum mortuum*, dat veroudert es, cureren, ofte als wy ooc die verwortelde *Hæmorrhoïdes* ofte ſpenen gheheelicke wechnemen: ten zy datmen een open houde, zo ware te beduchtene datter een waterzucht, *Mania*, ofte *Phthiſis* naeruolghen zoude.

MED. VVelc zijn dan die gheleghentheden vanden partiën, daer duere dat ghy hoopt tot uwen vermete te commene, ofte niet?

CHIR. Dat zijn de partiën, daer die medicamenten wel angheraken connen, duer die bequame remedien die wy vijnden totter ziecte, ende omme tot tghuent te gherakene daer wy toe pretenderen, ofte hopen totter ghezondheit te commene. Maer de partiën daer die medicamenten niet

an gheraken en connen, deze betooghen ons dat vvy niet en zullen connen vercrijghen tghene dat vvy anderſins ghehoopt zouden hebben te curerene.

MED. VVelc zijn die middelen ofte inſtrumenten daermen de ghezontheyt mede opereïrt?

CHIR. Die inſtrumenten ofte remedien, diemen tot alle der partiën des lichaems ghebruken mach, zijn vyue, te vvetene, Medicinalen, Yſeren, een goede maniere van leuene, eñ een goet regimēt in zes dijnghen die niet natuerlick eñ zijn, ende in die *Pharmaca*, of purgatien, ghelijc in dranc ofte *Bolus*, maer daerinne behoort een Chirurgien den raed te volghene van een gheleerde Medicijn.

MED. VVelke zijn die zaluen, daeraf die Chirurgien behoort voorzien te zijne, omme tot die ghemeene intencien van zijnder conſte te gherakene?

CHIR. Die zijn vyue in ghetale:

Te vvetene

Baſilicon Apoſtolicon Aureum Album Dialthea	om te	rijpene detergerene vullē ofte incarnerene glutinerē eñ cōſoliderē zachtē eñ mitigerene.

MED.

MED. VVelke zijn die ghemeene instrumenten, daer hem die Chirurgien mede behelpen moet?

CHIR. Die alder noodzakelixste diemen daghelix handelen ende ouer hem draghen moet, zijn dese, te vvetene Schaerkens, Pincetten, Scherssen, Esprouetten, Lancetten ofte Vliemen, ende Naelden, met noch andere instrumenten die hy hebben moet tot eenighe byzondere partiën, als Trepanen totten hoofde, Falx totten fundamente, Speculum oris, Speculum matricis, ende diuersche cauterien, om mede te exciderene, inciderene, ende te brandene.

MED. Hoe vele dinghen zijnder natuerlic, onnatuerlic, endeteghen nature?

CHIR. Die natuerlicke dijnghen daer ons lichamen af ghemaect zijn, zijn zeven, int ghetal, te vvetene, Ten eersten die vier elementen, als t'Vier, de Lucht, t'VVatere, ende de Eerde. Ten tvveeden, die viere Temperamenten ofte complexien, als Heet, Coud, Vochtich ende Drooghe. Ten derden die humueren zijn ooc vierderhande, als t'Bloed, Phlegma, Cholera ende Melancholia. Ten vierden die principael leden zijn ooc viere, als die Herssenen, t'Herte, die Leuere ende

die

die Teſtes ofte ſchamelheit. Ende voort zo zijnder noch viere, die huerlieder cracht ende faculteiten hebben van de principale afcommende leden, als de Longhere, de Maghe, de Milte eñ de Nieren. Ende die de principale leden dienende zijn, dat zijn oock vier partien, te wetene die Arterien, ſprutende uut therte, Zenuwen ſprutende uut thooft, Aderen uut de leuere, ende die *Vaſa ſpermatica* dienende tot die ſchamelheit. Ende daer zijnder noch viere andere die gheregiert worden van die faculteiten die vander naturen weghe ingheplant worden, als Beenen, Cartilagen, Ligamenten, ende Tendonen. Ten vijfſten, die operatien ofte crachten der naturen, Ten zeſten die werkinghe ofte ghebruuczamichheyt om beſt ende natuerlic te leuene, Ende ten Zeuenſten, zijn duer God Almachtich ingheſturt de drie principale gheeſten, omme twerck vander naturen te volcommene ende te voedene, te wetene die Animale, Vitale ende Naturale ſpiriten ofte gheeſten.

M.E D. VVelke zijn die dijnghen, die niet natuerlick en zijn, ende die het Lichame in ghezondtheit houden?

CHI. Daer zijnder zesse in ghetale, de vvelke het lichaem in ghezondtheit houden, alsze te rechte gheappliceïrt ende ghebruuct vvorden: maer alsze niet te rechte gheappliceïrt nemaer mesbruuct vvorden, zo bederuen zyt zelue. Ten eersten die lucht die ons omuanght, Ten tvveeden het eten ende het drijncken ofte den nooddurst, Ten derden het Roeren ende Rusten, zo vvel des gheheelen lichaems, als elcxs deels byzondere, Ten vierden het slapen ende vvaecken, Ten vijfsten die excremēten ofte oueruloedeghe vervullijnghe van tghuend datmen inhoud ofte purgeren behoort: Ende ten zesten die beroerten des gheests met toeuallende humeuren.

MED. VVelke zijn die dijnghen die ieghens de nature zijn?

CHI. Dat zijn de zelfde, die der menschelicke nature contrarie zijn, ende vernielen, hinderen, ofte maken cranck die natuere: ende daer zijnder drie, te vvetene de ziecte, de oorzaecke ofte cause der ziecten, ende ten derden die *Symptomata* vvaer af vvy hier vooren de definitie ghezeit hebben, ende daeraf

Galenus

Galenus van dese differenten een zonderlinghe tractaet ghemact heift.

MED. In hoe vele manieren, mueghen deze ziecten veranderen;

CHI. In drie manieren: te vvetene in eene onghetempertheit ofte quade complexie, quade compositie ofte constitutie ende *solutio continui*, de vvelke moghen commen inde similaire ende instrumentale partie, ofte in alle beede ghelijc in die similaire ende inde instrumentale partiën: daer by dat de Chirurgienen van onzen tijden noch drie generale causen ghevought hebben, ghelijc vvy hier vooré ooc verclaerst hebben. Te vvetene die Primitiue die van buten den lichame commen, die voorgaende, ofte Antecedenten die ghereed zijn terstond de ziecten te makene: ende de tsamen ghevougde ofte Continente, die alreede de ziecte vervveĉt hebben ende noch onderhouden ende voeden: Ende het Symptoma dat es het accident, dat naer de ziecte volcht: ende vvord ooc in drie deelen ghedeelt, Te vvetene de behinderde ofte ghequeste actien, de qualiteyt die verandert es, als die groote hitte in Phlegmone ende ommatelicke excretien ofte suppressien der excrementen, vvaer duere de zelue actien

in noch

in noch drie manieren ghehindert moghen werden, te wetene duer een gheheel wechnemen van eenich let, duer een verminderinghe ofte cranckijnghe, ende oock duer corruptie ofte verderuijnghe.

MED. VVaeromme hebt ghy vermaêt van die zeſſe onnaturelicke dynghen?

CHIR. Daeromme, want als deze niet naer oordene ghebruuct en worden zo quetſen ende deſtrueren zij de ghezondheit ende gheuen den menſche een oorzake der ziecten. VVant als de lucht niet te rechte naturelic en es ghetempert (maer gheînficiert) zo inficiert de lucht de Elementen, Vruchten, VVateren, de Aerde, ende die menſchelicke nature. Hier af ſcrijſt Hippocrates in zijn Aphoris. zegghende dat veranderijnghen der lucht, veîl ziecten genereren. Ende in libro Epidem. Ende dit commenteïrt Galenus oock int vyfde Therapeuti. Metho. zoomen daer int langhe mach lezen.

MED. VVatiſſer te merken in Spijze ende Dranc?

CHIR Als die niet ghetempert en es redelic vut die vier qualiteyten, ofte alſinen die neïmt onghereghelt ofte ouervloedich, zo cauſeïrt die veîl ziecten. Ende hier af hebben

alle auctueren ten vullen ghescreuen ende verclaerst wat spijse ende dranck elx mēschen nature bequaemst es. VVant bouen al prijsen de medecijns die spijse die goet om digereren es, ende daer goet bloet af ghegenereïrt word. hier af heïft *Galenus libro de aliment. facultatib.* te vullen gheschreuen.

MED. VVat esser van roerijnghe ende ruste te vvetene?

CHIR. Hier ondere vvord begrepen alle aerbeit ende Exercitie der ghezondheijt. want exercitie es een behoudinghe des menschen leuens, ende een vermeerderinghe der natuerlicker hitten: Maer tbehoort met macte te gheschiedene, zoo alle doctueren zegghen. VVant wy lezen dat de mensche ghebo-ren es tot aerbeidene ghelijck een voghel tot vlieghene: ende dat ooc Galenus veel exercitien ende aerbeids dede omme zijn ghezondheit te onderhoudene, zoomen bevind inden bouc *De sanitate tuenda* vander exercitien totter ghezondheit de welke by maten zal gheschieden. Ende insghelijcx zoo moet oock de ruste matelic ghehouden wezen, op dat die nature duer ouervloedighen aerbeit niet te zeere vertraueilliert en zoude

de wezen .

MED. VVat ghefchiet of comt dan van fla-
pen ende waken?

CHIR. Slapen ende waken , behoort ooc
matelick te ghefchiedene, want duer te veïl
flapens word het lichame bezwaert, ende ge-
nereïrt Catharren ende veil Oppilatien ver-
ftoptheit ofte dempicheit indẽ lichame, want
naer dat ons Ariftoteles zeght, den flaep comt
uut de vaporen der fpijfen ende dranc de wel-
ke afcenderen ende op rijfen in *Cerebro* int
hooft ofte herffenẽ : ende dat den natuerlicke
flaep behoort te vvezene ten lanxften zeuen
hueren : ende vvantfe langher gheduert es
ghemeenlick ende meeft onnaturelick. Ende
naer dat ghy ooc vraeght van veïl wakens, zoo
zegh ic dat veel vvakens ooc quaet es , vvant
daer duere vvord de natuerlicke hitte lichte-
licke ontfteken, ende die zinnen berooft, en-
de mueghen oock diuerfche accidenten in-
brijnghen , ghelijck quaede ooghen , ende
andere.

MED. VVat es dan van die Repletie ende
Euacuatie.

CHI. Die vervullinghe, eñ ydelinghe ofte
ontloffinghe ghefchiet in tvvee manierẽ als

Galenus ſcryft: dat es wetene als de vier humueren in haer recthte mate ſtaen, zo ſtercken zij dat lichame: maer als zij duer de medicinen te vele gheëuacueïrt worden, ofte oock eeneghe debiliteit van die inwendighe partiën ofte crancheit vander naturen, haer zeluen te zeere ontbijnden ofte euacueren, zo worter die nature duere ghecranct. Ghelijc duer ouervloedeghe camer-ganck, duer ſpughen, duer urineren, duer bloeden ter nueze, ter adere, duer *Hæmorrhoïdes* ofte ſpenen, duer Baden ofte zweetẽ, duer menſtrua, ofte duer Coïtum. In alle deze en zalmen den lichame niet voordere euacueren ofte purgerẽ dan na der ſuperfluiteit der humeurẽ eñ dat bij matẽ als Hippocrates 2. Aphoriſ. ende Galenus int vierde der methode ten vullen gheſcreuen hebben: zegghende dat die ydelinghe niet en zal gheſchieden in crancke, zeer oude ende zeer ionghe, ofte in teedere lieden die duer eeneghe ouervloedighe humeuren niet en zijn bezwaert, maer men zalſe conforteren ende verſterken.

MED. VVat zijn toevallen des ghemoets?

CHIR. Dat zijn ghebreken commende uut den gheeſt des leuens ghelijc ouervloedeghe blydſchap, drouſheyt, vreeſe, angſt, ofte

ofte benautheit, ende andere.

MED. hoe veel dijnghen zijnder ieghens die nature?

CHIR. Daer zijn drie dijnghen ieghens de nature, ghelijc wy vooren ghezeit hebben, duer den vvelken die nature ende ſmenſchens lichame ghebrocht vvord uut zijn rechte Diameter ofte Circle, ende uut zijn ghezondheit, dat zijn de ziecte, die oorzake ende cauſen der ziecten, ende ten derden die bevallen der ziecten die vvy *Symptomata* ghenaemt hebben.

MED. Naer dat ghy vermaent vande ziecten, en hebbẽ de ziecten gheen *Tempora* ofte tijden?

CHIR. Iaes, alle ziecten hebben ghemeenlick vier tijden.

MED. VVat zijnſe?

CHIR. *Princpium, Augmentum, Status*, ende *Declinatio*.

MED. VVat es *Principium*?

CHIR. *Principium*, dat es, als de ziecte eerſt beghint. *Augmentũ* als de ziecte int groyen es. *Status* als de ziecte in haren ſtaet es, noch voorwarts noch achterwaerts gaende. Ende *Declinatio* als die ziecte afghaet ende mindert.

MED. VVaer uut cōmen die ziectē meest?

CHIR. Alle ziecten worden meest int generael onderscheeden als commende uut ghebreke der complexien, uut ghebrekē der dienende ofte voedende ende noodzakelike leden, ofte uut eenighe ghebreken der compositien van de instrumenten der leden: te wetetene datse ghestopt zijn, ofte dat haer cracht ontbreïct, ofte actie vā binnē benomē word.

MED. Van waer word die ziecte qualic ghedisponeïrt ofte ghecomplexioneïrt.

CHIR. Die ziecte es qualic ghedisponeïrt ofte ghecomplexioneïrt van datse te vele heïft van een complexie: te wetene, dat die nature duer haer qualiteyt, uut haerē behoirliken ganck es: ofte oock datter te vele onnatuerlicke hitte ofte coude es, ofte oock ghebrec van vochticheit ofte drooghte, ofte van die qualiteiten der humeuren, ofte uut ydelheit. Ende dit ghe schiet zomtijts als die nature abundeïrt: want die ziecte treckt die complexie an haer, ghelijc als tlichaem meer abundeïrt van *Melancholia*, *Phlegma*, ofte *Pituita*, dan tdoet vā Cholera ofte bloed, ofte uut excessiue alteratie vander lucht.

MED. Naer dat ghy ons int generale ghenouch een declaratie ghegheuen hebt van tghene

tghene dat die Chirurgië zoude mueghen ancleuẽ, te wetene van die volmaecte kẽnesse van het derde deel der medicinẽ, twelke men *Therapeutice* heet, omme dat den Chirurgien angaet van buten te curerene ende ghenesene metter hand, ende duer diuersche applicatien van buten op die locale plaetsen te applicerene. Zoo kennen wy v dat tselue by den practiciens *Chirurgia* es gheheeten, ende datter een materie es ghevonden, omme die ghebreken des menschelicke lichaems te curerene, duer welke materie ende instrument die ghesondheyt mach vercreghen worden.

Het tvveede deel van desen tractate, Inhoudende die differentien der onnatuerlicke ghezvvellen die huer ieghens den heesch der naturen hebbẽ, de vvelke men ghemeenelic *Apostemata* noomt, met die examinatien van vele ende diuersche definitien der voornoomder ghezvvellen ofte tumeuren.

MEDICVS.

ALS aengaende die Exituren, Pustulẽ, Apostematien, Vlceratiẽ, Ende int corte, *Solutio continui*, Laet ons voorts beghinnen

ghinnen ende aengaen vander interrogatie ende ondervraghen van die declaratien der Apostematien, daer naer vanden wonden, de welke totter incisie, ofte snydijnghe der Apostuemien volghen. Ten laesten laet ons tracteren ende spreken vanden vlceratien, de welke zeere vele uut de wonden hueren oorspronc nemen: VVant als eenighe Apostumatie, zwęre, ofte vlcere ettere ofte materie uutworpt ofte maect, zoo heetment *Solutio continui* ofte een vvonde, Ende op dat uwe medeghezellen mueghen verstand hebben omme hemlieden daer naer te regulerene eñ gouuernerene int cureren vanden vornoomden zaken, vvy zullen een beghinsel maken vander definitie ofte verclaeringhe van de Apostematie. VVat es dan Apostema?

CHIRVRGVS.

Apostema angaende de name es een onnatuerlicke tumuer ofte ghezwel inden lichame, de proportien der naturē te buten gaende, ende de werkynghe der partijen belettende: de welcke die moderne Medicijns eñ Chirurgiens in drie manieren ghedeelt hebben, te wetene in Apostuemien, Pustulen, ende Exituren.

MED.

MED. VVanneer kentmẽ Apoſtema treckende tot een Exiture?

CHIR. Angaende die exiture die vertoocht haer,als die ouervloedighe humeuren duer een quaet temperament vergaderen in eenighe gheaffecteïrde partien ofte deelen met tumefactie ofte zwellinghe, ende alſdan beghint haer die zake van Apoſtematie te ver tooghene om een exiture te worden.

MED. Hoe definiertmen Apoſtema naer het inhoud van dien?

CHIR. Vp deſe maniere, Apoſtema es een ziecte uut driederhande ſoorten der ziecten ghecomponeïrt, te vvetene uut quade complexie, quade compoſitie, ende gheduerighe ſolutie ofte ontbyndinghe der continuiteit ende vaſticheden.

MED. Hoe veïlderhande manieren zijnder van Apoſtematien?

CHIR. Tvvee.

MED. VVelke zijnze?

CHIR. Heete ende coude.

MED. VVelke zijn die heete?

CHIR. Die vanden bloede ende van Cholera commen.

MED. VVelc zijn die coude?

MED. VVelke zyn de coude?

CHIR. Die van *Phlegma* ende *Melancholia* commen.

MED. VVelke commẽder vãden bloede.

CHIR. Phlegmone, ende bloedeghe essere ofte zweren.

MED. VVelke commen van Cholera?

CHIR. *Erysipelas & formica, herpetes* ende essere, Cholerice, met pustulẽ eñ zwerijnghe.

MED. VVelke commender van *Phlegma*?

CHIR. *Oedema, ventosa, aquosa,* ofte *frigida, fluxa* ende *pituitosa,* te wetene met wijndeghe ende watereghe ende pituiteuse tumeuren.

MED. VVelke cõmender van Melãcholia?

CHIR. *Nodi, Scirrhi,* ende *Cancri.*

MED. Zo zijnse duer die humeuren?

CHIR. Iae, van die humeuren zijnse.

MED. Hoe veïl humeuren zijndere?

CHIR. Viere.

MED. VVelke zijnse?

CHIR. *Sanguis, Cholera, Phlegma,* ende *Melancholia.*

MED. Hebbẽ die Apostemata gheen causen? CHIR. Ia zy.

MED. Hoe veel causen zijndere van Apostematien?

CHIR. Drie. MED. VVelke?

CHIR.

CHIR. *Antecedẽtes, Primitiuæ* eñ *Cõiunctæ.*

MED. VVelke zijn die Antecedenten?

CHIR. Vervullinghe der humeuren.

MED. Die antecedẽte en cõmuniceren zij niet, ofte en hebbẽſe gheen ghelijken eñ ghemeẽſchap in eenighe zakẽ met die cõiuncte?

CHIR. Iaes zy communiceren.

MED. VVaer inne?

CHIR. Om dat zy beede commen van die lichamelicke zaken, te wetene uut die humerale met complexionale ofte compoſitionale humeuren.

MED. Differerenze niet altemets onder hem zeluen?

CHIR. Ia zy differeren.

MED. VVaer inne?

CHIR. Omme dat met die antecedente cauſen gheen diſpoſitie en comt, maer onder hẽ ſchulen andere cauſen de welke die diſpoſitie veel naerdere zijn dan die antecedenten.

MED. Die antecedente cauſen communicerenſe niet met die primitiuen?

CHIR. Iaes zy communiceren, ende hebben wat ghemeenſcap.

MED. VVaer inne?

CHIT. Om dat tuſſchen die diſpoſitien es wat tuſſchenſcheeds.

MED.

MED. Die antecedēte causen differerense niet van den Primitiuen ?

CHIR. Iaes. MED. VVaerinne?

CHIR. Om datse zijn corporael, eñ ooc tusschen die antecedenten ende tusschen die dispositien comt zonder faute een *Medium*: Maer in die primitiue causen en es dat, niet noodzakelic.

MED. VVelc zijn die primitiue causen?

CHIR. Die primitiue ofte euidente ende blijckelicke causen zijn die buten die substancie des lichaems commen. ghelijc dat gheschiet van slaghen, van vallen, van steken ofte byten, ende van die onghetemperde hitte des luchts, ende ooc van heete ofte coude spyze, de welcke men es vzerende na die qualiteit ofte quātiteit, ofte ooc eensdeels van toeuallen des ghemoets commende uut den leuende gheest vander herten, ghelijc ghe schieden mach duer Grāschap, Vreeze, Ancst, Benauthede, ofte ouervloedighe Blydschap ende dier ghelijke.

MED. En differeren die primitiuen niet van de Coniuncten?

CHIR. Iaes zy differeren.

MED. VVaer inne ?

CHIR. Om dat die causen cōiuncte zijn corporael,

corporael, ende ooc tusſchen die coniunčte cauſen ende die diſpoſitien daer en es gheen middele: want die primitiue cauſen en es dat niet noodtzakelicke, maer twee dijnghē zijn in hem moghelic.

MED. VVelke zijn die coniunčte cauſen?

CHIR. Om dat die cauſen coniunčte zijn corporale uut den welken ſpruten die diſpoſitien int eerſte ancommen vande ziečte.

MED. VVaeromme heetmenze *Cōiunčtas?*

CHIR. Om datſe een, ende coniunčt zijn met de ziečte, ende de ziečte voeden met die dipoſitie des lets.

MED. Hoe vele zijn die diſpoſitien die de apoſtemata admitteren?

CHIR. Vele, ghelijc duer die fluxie ende congeſtie, welcke fluxien moghen commen uut diuerſche cauſen, te wetene, duer die crachten der voortdrijuēde partye, eñ wijdde der Meaten, Poren ofte zweetgaten, duer welke die materie vloijt. Ooc duer die enghicheit ofte nauheit vã tghene dat verdrijft, ende die benedenſte gheleghentheit der partiën daer die humueren in vloyen tot in die cranckſte partien: deſe zijn dicwyle cauſe van apoſtematien, ghelijck Galenus int eerſte bouck *De tumoribus præter naturam* verhaelt, dat

dat Apoſtema es een onnatuerlick ghezvvel ende een accident tvvelke de partien in alle manieren gheſpannen houd, ende bij-zondere het huud ofte *Cutis* duer de crancheit des lets de ziecte ontfanght duer de ouervloedicheit der materien, daert hem toereed omme die ſuperfluiteyten te ontfanghene die in een etterachteghe materie ofte Sanies verandert worden: De vvelke duer die vloyinghe van de humeuren omme zijn laxiteit trect tot die munctorien ofte in carne laxa in dat ſlap ofte zochte vleeſch, de vvelke es in drie reflexien, te vvetene achter die ooren, inden hals, ende in *Axillis* ofte oxelen, ende in *Inguine* ofte lieſſchen, eñ het mach gheſchieden om die verbreedijnghen der weghen, die tot het zelue commẽ, ofte õme die coanguſtacie ofte nauwicheit die van tzelue zijn gaende, ofte om tghene datter beneden gheſtelt word, zoo wy ghezeit hebben, ofte om zijn paruiteit ofte cleenheit, want het voedſele dat vander naturen weghen tot die partien ghezonden word, dat en cant in hem zeluen niet colligierẽ ofte verdraghen, om die debiliteit van hem zeluen, want tghene dat tot hem van die ſpyſe comt, dat en cant niet verteren ofte digereren duer

ren duer het belet dat in hem es omme die repercuſſie die de materie in hem houd, ofte oock omme dieſwille dat hem zijn reſolutie failliert, twelcke ghereſolueïrt behoort te wezene,om het effect van *calor ſuperfluus*,ende ongheregheldе hitte , twelke in hem es,waer af dattet tot materie comt ofte ten hoofde treêt, zoot *Auicenna* bewyſt in *ſecunda doctrina primi libri cap. de cauſsis Apoſt*.

MED. Apoſtema heuet eenighe tempora ofte tijden?

CHIR. Iaet.

MED. Hoe veel tempora zijnder van die Apoſtemata?

CHIR. Viere.

MED. VVelke.

CHIR. *Principium*,*Augmentum*,*Status* ende *Declinatio*.

MED. VVelc es het principium der Apoſtemien?

CHIR. Het principium ofte beghinſel der apoſtemien es die preſentie der humeuren, ofte de cauſen der antecedenten, als zy hem beghinnen te vertooghene ofte te altererene. Augmentacie, es tgroot vvorden ofte groyen vander ziecte. *Status*, es als

de mate-

de materie verzaemt es de welke inde zelue tijd pleïght te verzamene: *declinatio* es een materiale resolutie der Apostema, zoot *leuitas tensionis* bewyst, met ontspanninghe ende laxatie duer die debiliteit der accidenten. Maer men behoort te noteren dat die *tempora* ofte tijden der Apostemata altemets variëren van huerlieder denominatie. VVant zoo wanneert int beghinsel es heetment de presentie der humeuren, tenderende tot een abcessus ofte Apostema. Alst is inde augmentacie zo heetmet Exitura: want dan augmenteïrt de materie. Ende wanneer datse es in statu, heetment Dubelet: want als de materie verzaemt es zou verandert in saniem ofte etterachteghe materie, ende maect een Cubum ofte holheit: waer inne de materie saniosa besloten word ghehouden, ende word gheheeten Vomica, ouergheuen, als die sanies ofte etterachteghe materie, beghint te vloyene uut haer receptacle ende holheyt. Declinatio es dan een resolutie der materien ofte extractie. VVant alle humeuren die besloten ghehoudē worden duer die materia retenta worden ghecureïrt ende ghe nezen duer zijn extractie ofte ontlossinghe vander materien twelke gheseit word *Curatio*

MED.

MED. In hoe veel manieren termineërtmen Apostema?

CHIR. In twee manieren.

MED. In welke?

CHIR. In resolueren ofte extraheren.

MED. VVat dinghe es Exitura.

CHIR. Exitura, es een vergaderijnghe der humeuren buten nature in een platse, daer de Sanies ende ettere in ontfanghen word.

MED. Met hoe vele manieren termineërtmen die Exitura?

CHIR. Met drie manieren.

MED Met welke?

CHIR. Men solueërt, ofte men matureërt, ofte tword in een dubelet verandert.

MED. VVat es een Dubelet?

CHI. Dubelet, es zulck een Epitura de welke een vervultheit heïft van Sanien ende materie, het zy lettel ofte vele, wijd, breet, ofte diepe: de welke in eenighe partien vergadert ligghen.

MED. Die Exitura, en differeërtse niet.

CHI. Zy differeërt naer die vergaderinghe ende vorme van Sanies ofte Ettere daer de materie inne besloten es: van welke Sanies, men meer hoopt dat een Hulcus ofte zvvere

vvordē zal dan dattet ghereſolueïrt zal vvornen, ende daeromme heeft Auicenna ghezeit in capite de *ſignificatione*, dat die apoſtema tot een exiture comt, als ghy ziet ende beſeft vele pulſatie ofte cloppinghe ende die *Duritien* ofte hartheit verlanght, ende die caliditeijt ofte hitte vermeerdert, dan dunct dat de Apoſtema es op vveghe omme een Exitura te vvordene: ende als ghy ziet eenighe zachticheijt ende een verlatinghe des doleurs ofte pijne, dan vveet dat die materie op vveghe es om te rijpene, ende omme een Dubilet te zijne. VVant dubilet es een *Exitura* zoo ic ghezeit hebbe, met een vervulthiet van *ſanies* ende etterachteghe materie. Ende dit zelue confirmeïrt Hippocrates, ooc inden tvveeden bouc Aphoriſ. cap. 47. te vvetene, die vvijle dat den etter ghemaect vvord zoo commender meer pijnen ende cortſen, dan als den etter gheſchapen es ende de teeckenen waer an men bekent dat den Abſces alreede gheſchiet es, ofte gheſchien zal vvorden begrepen inde naervolghende verſkins

Durities longa, pulſus, dolor, & calor aucti
Signant pus fieri: Sed factum dicta remiſſa,
Sub digitis vndans, albeſcens pars, & acuta.

Dat

Dat es te ſegghene Ghedueregbe hardicheyt, tuckijnghe, en als met pijnen die hitte vermeert,

Beteeckent des etters groyen, alzoo dexperientie leert.

Maer als die al- minderen, ende materie by tyen,

Duer tduwen des vinders haer opheft als baren ter zyen,

Die plaetſe vvit, ſcherpachtich verheuen blijkende, dan es den etter vulcommen, en tghezwel wijkende.

MED. Dubelet in hoe veel manierẽ macht ghetermineïrt vvorden.

CHIR. In drie manieren

MED. met welke?

CHIR. Ten eerſten tvvord ghereſolueïrt, ofte comt tot vlceratien, ofte tot een Putrifactie.

MED. VVat es reſolutie?

CHIR. Reſolutio es een euaporatie der materien uut die vaporeuſe digeſtien die ons gheſchiet duer die onbeſeffelicke zvveetgaetkens ofte *poros*.

MED. Met vvat zake vvord die reſolutie ghemaeckt?

CHIR. Met *calidis & humidis* ghetempe-

reïrt, naer d'exigétie ofte dispositie des lets. Ick zegghe met ghetemperde, wāt ick hebbe dicwils *maturantia* gheappliceïrt, ende twas gheresolueïrt, ende altemets resoluentia, ende twas ghematureïrt, daeromme en heb ick hier af gheen zekere regule: vvant *calor naturalis* vverct dicmaels zonder twyffele contrarie der meeninghe des Medecijns.

MED. VVat dijnghe es maturatie?

CHIR. Maturatie ofte Suppuratie, es een præparatie der humeuren, buten naturen, in een plaetse verzaemt, omme die te veranderen in *saniem* ofte ettere.

MED. Met vvat zaken maectmen die maturatie?

CHIR. Inden eersten es te vvetene dat die suppurerende ofte die maturitiue medicamenten vvorden ghemaect met dijnghen die oppilatyf ende glutinatyf zijn, ende dat t'samen met natuerlicke ende betamelicke hitte des lets, ende dat, op datmen *calor* by hem mach houden, met eenighe mixtie der Medecijnen die cracht heïft met haer viscositert ofte slymicheyt te oppileren ende stoppene die zweetgaten, omme die grouue ende subtile materie binnen te houdene, tot dat zy allijnekens rypende ende digererende die

materie

materie tot ſuppuratie brijngt, de welke met die nature des lichaems accordeïrt, naer de familiariteit der elementen : vvant hier es die alder-meeſte conſideratie te houdene, vvant zoo wie een maturatie maken wil die moet alder-eerſt zoucken dijnghen die met warmheyt oppilatyf ende glutinatyf zijn. Maer iſt dat ghy ziet *calorem* ofte warmheyt flau ende debil, ende tlet gheneghen te zijne, omme ghecorrumpeïrt te wordene : Zoo ziet dan dat ghy van v wert, glutineuſe ende oppilatyue dijnghen, ende dat ghy ſtelt openmakinghe met een diepe ſcarificatie, ende dat ghy daer naer exhibeïrt medecijnen, waerinne reſolutie ende exſiccatie ofte verdrooghijnghe es. Ende iſt by aldien dat die Apoſtema diepe es, zoo zal v van noode wezen tzelue uutwaert te treckene met eenighe attractiue medicamenten ofte uuttreckende zaken, ende dat ten minſten met ventoſen ofte buſſen tot an dat cutis ofte vel.

MED. VVat moetmen dan conſidereren omme die Apoſtemata te curerene?

CHIR. Die zijn in twee manieren te conſidererene, Te wetene datmen die cauſen ofte oorzake wech neme, diet affect vander Apoſtematie ghemaect hebben.

MED. VVat es dan curatie?

CHIR. Curatie es duer die redene ofte methode te emenderene ofte te beterene een ziecte ofte alternatie van eeneghe quade gheaffectioneïrde particule.

MEE. Hoe veelderhande es die curatie der apostematien

CHIR. VVy hebben ghezeit tweederhande. MED. vvelke?

CHIR. Deene heetmen cura bij hem zeluen dander heetmen *cura per accidens*.

MED. VVelke es de cura by hem zeluen?

CHIR. Die ghschiet bij middele vander nature.

MED. VVelke es de zulke die bij middele vander naturen ghschiet, vvant ic dat niet wel en verstae,

CHIR. Ic zalt v zegghen, tes een extractie ofte uutvloyen der materien, de vvelke die nature dicwille duer huer zeluen expelleïrt ofte uutworpt.

MED. VVelke es die *Cura per accidens?*

CHIR. De welke by andere middele ghschiet ende niet byder nature.

MED. VVelke es die?

CHIR. Die ons duer haer zeluen aftrect vander curatie, als daer intentie es, omme eensdeels

eenſdeels te repercuterene, ende eenſdeels te reſoluerene.

MED. VVelke Apoſtemata worden dan ghecureït duer hem zeluen?

CHIR. Die daer vijnden de zuuerijnghe des lichaems,

MED. VVelke zijnſe die daer vijnden de zuueringhe des lichaems?

CHIR. Het zijn die daer meeſt gheſchieden van die primitiue cauſen.

MED. VVaeromme?

CHIR. Als een Apoſtema gheſchiet ofte accideïrt van die primitiue cauſen, daer en es dan niet ghebrec, of zou en zal in die primitiue cauſe haer teekenen ende curatie vijnden, het zy in die mundificatie des lichaems ofte in dievervultheden. VVant iſt by aldien dat zou die mondificatie te ghemoete valt, daer en es gheẽ noodzakelicheit dan die curatie der Apoſtematen van die primitiue zake (alzoo verre dat het tot een apoſtematie ghecommen es) dan die uuttreckijnghe van die vreïmde ofte extranea materie, die de Apoſtema ghemaćt heïft: ende altemet vvorden zy duer vermurwende ende vriendelike reſoluerende dijnghen ghemollificeïrt ende ghereſolueïrt, als met *Emplaſtrum farinæ tritici*

ofte terwen mele ghezoden met vvatere ende met olie : ende hier duere vvord altemets gheexcuſeïrt die ſcarificatie. Nemaer alſmen bevijnd de vervultheyt des lichaems, dan es zy cura van een ander accident. VVant dan betamet beſt dat ghy het apoſtema niet en ghenaeĉt met mollificatien ofte vermurwende dijnghen : vvant men treĉt meer tot hem dant ghereſolueïrt vvord: maer men behoort dan, die nature te euacuerene duer Phlebotomiam ofte ter aderen te latene. Ofte meſſchiën zoo heïft ghebrec van pugiëren ende camerganck te makene. Ende als ghy dat ghedaen hebt, adminiſtreïrt dan Mollificatiuen ende verzochtende zaken. VVant haer cure is dan aldernaeſt die curatie van die cauſe primitiua, ende beghert alſdan mundificatie des lichaems, Ende dit es het different van haer, datſe gheen curatie met vele repercuſſie ofte vvederſlaeynghe int beginſel van doene heïft, ghelijc die andere doet, iae, dat meer es, veïl min dan die andere.

MED. VVanneer moeten wy vſeren de cura per accedens?

CHIR. Als de cauſſe es antecedent, ende niet primitiue, want ghij behoort te beghinnen met een Euacuatie van Phlebotomia, ende ſolu-

de ſolutio ventris dats met purgatie des lichaems eñ bloedlatinghe ter aderẽ ofte anderſſins by aldien datzet van noode heïft, om dat dat lichaem onzuver es, ofte om dat de cauſſe zeere groot es. VVaer omme van noodẽ es die euacuatie eñ minderinghe der materien, met attractie der contrarien. Ende al iſt by aldien dat het Corpus ofte lichame niet vervult en es met veel ſuperfluiteiten van humeuren ofte Apoſtumatie, nochtans in membro ofte let comt altemets veel tghuend dat hem debiliteïrt zo dat tot hem gheattraheïrt ofte ghetrocken wordẽ die materie des lichaems, al en zijnt gheen materien der ſuperfluïteiten. Nochtans ghy behoort te obſeruerene die voornoomde conditien behoudens dat den ouderdom, den tijd, het landſcap ende lucht conſenteïrt. Ende en beghint niet inden eerſtẽ met repercuſſiẽ in verbodẽ plaetſen, de welke zijn inden hals eñ onder de *Axillas* ofte oxelen, eñ in *Iuguine* ofte lieſſchẽ, maer in die augmentacien machmen procederen met intermixtie ofte ondermingheling hen van mollificatiuen ende humectacien allijnxkens tot bijden hende ende ſtatum vander grootheit ende additie van zijn plaetſe. want *humectantia* ende *mollificantia* zijn omme de *poros* ofte

die zvveetgaetkins te verbreedene ende omme te verzoetene de doleuren ende pijnen. Ende naer de openijnghen dienen die *mundificatien* ende *abstergentia*. Ende dat *exsiccatiuum*, es dat ghene twelke gheneïst ende verbied daer te blijuene tghene dat *Sanies* ofte ettere maeckt: ende ist by aldien dattet niet gheheel enghneëst, zo en laettet niet dan een luttel zake tvvelke hem resolueïrt duer dat Cutis ofte den huut vanden lichame.

MED. VVatdijnghe es propelleren?

CHIR. Tes een repercussijf te administrerene.

MED. VVat es *Repercußiuum*?

CHIR. Tes een verweeren ofte *propulsiuum* als die materie tot eenighe plaetse is vloyēde, vp dat zy niet en zouden vloyen tot eeneghe crancke partien, hebbende de craht ofte virtuut van *infrigidandi & stipandi*, dat es van vercouden ende stoppen.

MED. VVanneer vvord dit propulsiuum ghemaeckt?

CHIR. Als vvy conforteren, die *membra recipientia*, dat es als vvy die leden willen versterken die de quade fluxie ontfanghen.

MED. VVanneer conforteren vvy die membra?

CHIR. Als wy zijn vertuut roboreren ende verſterken.

MED. Met hoe veel manieren conforteïrtmen die membra

CHIR. Met drie maniere,

MED. met vvelke?

CHIR. Met *frigida* ende *humida*, ofte *frigida* ende *ſicca* ofte *frigida* ende *ſtiptica*: dats met coude ende natte, ofte coude ende droeghe, ofte oock coude ende ſtoppende ofte toeſlutende. Ende daer zijn driederhande manieren om te repercuterene de hittighe Apoſtuemen.

MED. VVaeromme zijnder drie genera ofte manieren van Repercuſſiuen?

CHIR. Om dat die membra ofte deelen des lichaems mueghen in drie manieren debiliteren ofte vercranct worden.

MED. Hoe dat?

CHIR. Omme dat die membra worden duer hitte ende wacheit gherelaxeïrt, ende hier-omme zo worden zy dan gheconforteïrt met coude ende drooghe zaken, de welke hem lie-

hemlieden proprie zijn, contrarie in hitte ende droogte: ende zo woorden zy gheconforteïrt met coude ende natte dijnghen. Ende als het accident es met hitticheit ende *Pororum laxitate*, dats met openinghe vãdẽ zweetconduutkens, zo worden zy dan vervroomt ende gheroboreïrt met frigidis ende ſtipticis vooren verhaelt, dats met coude ende ſtoppende zaken.

MED. Differeïrt niet *ſiccum* van *ſtipticum*?

CHIR. Het differeïrt daer in dat *ſiccum* verdroogt met zijn eighen ſicciteit ofte droogte ende dat *per accidens* ofte by accidentale zaken: ghelijc als poterde, leem, ofte eeneghe andere ſlijmachteghe materie pleïgt te doene alſmen die op eenighe wacke letten ofte platſen appliceïrt. VVant *ſtipticum* dat condenſeirt ende maect dicke met zijne eighen ſtipticiteit ofte drooghte ende *per accidens* ofte by gheualle het prohibeïrt ooc ofte verbied fluxum ofte den inuloed vanden humeuren.

MED. Hoe vele differentien zijnder wel van de Apoſtematien?

CHIR. Daer zijnder veïlderhãde, ghelijc *Mollia, Dura, extrinſeca, occulta & vlceroſa*, dats zochte, haerde, uutwendighe, verborghẽ ende zwerende apoſtematien.

MED.

MED. Hoe worden die dura ofte harde ghecureïrt,naer dat van die zochte nu ghezeit es?

CHIR. *In apostemate duro* ofte harde, in twelke den termijn ende tijd vander ziecte stille staet ende voorby es ghepasseïrt,dits de regule, datment zal mollificeren, dat es verzochten, altemets met tghuend daer een weinich *calliditatis* ende *siccitatis*, dats warmheit ende droghte in es.

MED. VVaeromme moet dit ghedaẽ zijn?

CHIR. Om dat het ghene dat in hem dicke es duer te vele resolutien niet en zoude worden steenachtich. Ia,dat meer es, wilmen dat gheheel tot resolutie prepareren, ende indien de resolutie op hem sterker ghemaect wort, zoo ist datmen vreest dat uut zijn resolutie datmẽ gheresolueïrt heïft, dat dat subtyl gheresolueïrt zal vvorden, ende dat de groue humeuren zullen bliuen ligghen ende alzoo daer verharten

MED. Zijn de Apostemata niet ghezwellen met eenighe inflatien ofte opheffijnghe?

CHIR. Iaes zy zijn *Inflata & aquosa* opgheblasen ende waterachtich.

MED. Hoe worden die opgheblaesde Apostemata ghecureïrt?

CHIR

CHIR. Die opgheblasen Apostemata wordden ghecureïrt vā tghene dat verwarmt, duer subtylheit van zijnder substancie, om dat het wijndicheit resolueïrt, ende die poros amplificeïrt, dat is die zweetconduutkens opent.

MED. VVelc es die cause der flatueuse, wijndinghe, ende ghezwollen Apostematien?

CHIR. De grooticheit des vvijnds, ende die slutinghe vanden poren ofte zweetconduutkens: daeromme isser groote nęrsticheit te doene omme die materie te vvęrene daer die *ventosus vapor* ofte vvijndachteghen doom uutryzende es.

MED. En zijndere gheen open zwęrende vlceratien ofte Apostematien?

CHIR. Iaet.

MED. VVelke zijn die vlcerosa ofte zwęrende Apostemata?

CHIR. De ghene die zijn als Phlegmone ende Herisipyla.

MED. Hoe worden zy ghecureïrt?

CHIR. Met infrigidatien ofte vercoelinghē, ghelijkerwijs Phlegmone ende vierighe tumeuren, maer dese en zijn niet te mollificerene ofte zochtene.

MED.

MED. VVaeromme?

CHIR. Om datse tot vlceratien ghecommen zijn: maer zy zijn te verdrooghene. Om dat het accident verwint de causse: want het accident es verzvvęrijnghe ende datmen duer de mollificatie ofte zochtinghe vreest dat het accident vermeerderen zoude.

MED. VVelc es zijn medicamét, remedie, ende hulpe?

CHIR. Die exsiccatie des vlcerositeyts, dat es te verdrooghene, datter verzvvęrt. VVant gheene zake hem meer contrarie es dan mollificatie ende zoçhtmakinghe.

MED. Zijnder gheen Apostemata occulta, verborghen ofte heymelicke?

CHIR. Iaet daer zijnder.

MED. Hoe bekentmen die?

CHIR. men kendse niet duer ghevoelen ofte presentie van handen ofte ooghen, ghelijck die wtvvendighe apostemata, maer duer redenlicke coniecturen ende teekenen.

MED. Hoe worden zy dan ghecureïrt als zy bekent worden duer een redenlicke coniecture ende teekenen?

CHIR. Die verborchde Apostemata, zijn te cure-

te curerene, datmen duer Phlebotomia ofte bloedlatinghe ter adere die materie zal verminderen, ende duer te purgieren met camerganck, ende die dese Apostematie heïft, moet hem wachten van stovinghe van wijn, van beroeringhe des lichaems, ende van die zes onnatuerlicke dijnghen ieghens de nature, ende ooc toevallen des ghemoets, ende alle beroerte van herten ende quade affectien als gramschap, ende andere dier ghelijcke. daer naer int beghinsel der zaken zalmen hem adhiberē tghene dat zonder vele superfluiteyt repercussie maect, ende dat byzondere alst in eenich membre, deel ofte part vanden lichame es, ghelijc *in stomacho* ofte maeghe ende inde leuere. Ende in die huere der resolutien en muecht ghy niet laeten, of ghy en mijnghelt wat stiptique ende conforterende medicinen, de welke eene zere goede aromatike roke hebben. VVant de Leuere ende de Maghe hebben dat meer van noode dan de Longhere doet. Ende de medecinen die verzochten ofte mollificaceren de welke men tot desen exhiberen zal moeten zijn subtijl ende rijpende (vvaerinne dat existeïrt maturatio) ende moeten zijn confererende met die Apostematien, ghelijc *solanum* ofte nachtschade en-

de eñ *Caßia fistula*: vvant ſolanum ofte nacht-ſchade heeft zyn proprieteit om te reſoluere-ne ende tempereren die hittighe Apoſteu-men, de welke heimelic ofte inwendich zijn,

MED. En es hy niet te ſpyſene?

CHIR. hem en is gheen ſpyſe te gheuene dan die ſubtijl es, ende dat niet in die huere der Paroxyſmen, noch ooc in zijn beghinſels, ten zy dattet ghedaen word om zijn groote debiliteit: want waert by aldien datter een Symptoma ofte accident ouer quame duer die collectie ende vergaringhe vanden in-wendighe apoſtumatie met defectie eñ faul-te van crachten, zoo es hij in die wech des doods·nochtans die crachten en worden niet gheſuſtẽteïrt dan duer tvoedſels, ende gheen van deſe zakẽ en es den zieken zoo te vree-zene dan ghebrec van voetſels. Maer iſt dat ghereſolueïrt es, zoo zalt zeere goet zyn: ofte iſt dat zy openen van binnen, zoo moetmen hem gheuen zaken die zuueren, als *Aqua mellis* ende *aqua zuccari*, zeem watere ofte ſuker-watere: maer anders moetmen hem gheuen zaken die zoetelixkens riipen ende droo-gen, ende daer naer int laetſte vander zaken en zalmen hem niet anders adhiberen noch gheuen dan hebben *ſiccantia* ofte die verdrooghen.

E MED.

de ſiccantia

MED. Mach hier altemets vvel erreur in ghefchieden? CHIR. Iaet, altemets in die Apoftematien die heimelijc eñ inwẽdich ondere inden buuck zijn ghefchiet vvel erreur. MED. VVaerõme? CHIR. VVant altemets en zijnt gheen Apoftemata maer het zijn rupturen ofte ghefchuertheden: ende in die te perforerene ofte openen, light de vreeze, vvant een occultum ofte verholen Apoftema en exifteïrt niet altijds in die panniculen, maer ooc vvel in die darmen, eñ in dat te openẽ: zo dat daer in light de vreeze. Alfwaerby vvelc ghy doet dat moet ghy fchalkelic eñ vvyzelic doen.

MED. En zouden defe apoftematien niet vvel *lætalia* ofte *periculofa* moghen wezen?

CHIR. Van die Apoftematien, die zommighe zijn *lætalia* ofte doodelic, eñ die zommighe zijn periculeux.

MED. VVelke zijnder lætalia ofte doodelick?

CHIR. Alle die ghene die ghefchieden in die herffenẽ ofte in dat pannicle van *pia mater*, in mediaftino, ofte in dat fchortecleed diaphragma ofte feptum tranfuerfum gheheeten, ende ooc int pannicle van *capfula cordis*, in de leuere, in die milte, in die nieren. Ende voort ghemeenlic alle die *intrinfeca* ofte inwendighe

intrinfeca

wendighe apostematien en zijn niet zōder pe ricle des dods, noch ooc alle de ghene de wel ke commen met een *febris acuta* scherp doleur ofte tumeur in dat pannicle, noch ooc de ghe ne de cōmen met Pleuresis, ofte in hypochon drjis onder die corte rebben, en zijn int eerste ancōmen vander ziecte zonder dangier vander dood niet: noch ooc alle die solida ofte in een vaste besloten plaetse appareren ofte vertoghen, ghelijc in *ano*, *in matrice*, in dat funda ment ofte vrauwelicheit: vvant deze zijn ooc horribel ende vreezelic, eñ die haest de dood anbringhen duer die colligantie, ghevoelen ende medelyden die zy met die inwendighe leden ende partien hebben. Nemaer de *peracuta* ofte scerpe apostematien, de welke huer uutewaerts vertooghē ende lettel innewaerts zijn, dese zijn min zorghelick ende niet al uut zo periculeus. Maer vvederomme ter contrarie zo zijnt die alder quaetste die hem van binnen verbreeden eñ lettel scerpheit hebben van buten, ghelijck Hippocrates in *primo Prognosticorum* betuugt dat de apostematien de welke in acuta febri ofte in scerpe stranghe cortsen an cōmen zeere quaet ende zorghelic zijn: ghelijc die ghene die de *Kynance* hebben van binnen in *Oesophago* ofte

aſpera arteria ende niet en appareren ofte vertooghen met een uutwendich ghezwel van binnen *in gutture vel ceruice*, kele ofte necke, met zeer ſcerpe pijne ofte doleur. Deſe zouden den menſche haſtelic dooden ende lichtelic verſmooren, om datmen gheen lucht ghecrighen en can. VVaeromme dat den aeſeme moet vercorten, om dat die lucht totten longhere niet en can gheraken, noch oock die ſpyze totter maghe: vvaeromme datmen ſteruen moet duer ghebreck van voedſele, ende oock omme dat die leuende gheeſten verſmacht ende te nieten ghebracht worden, zoo Hippocrates oock zeyt in zijn derde Pro gnoſticorum. Ende meeſt alle die Apoſtemata die inne de lacerten ende hoofden vanden muſculen gheſchieden en zijn eenſdeels niet zekere ofte oock niet zonder periculen.

MED. Opentmen die Apoſtemata niet?

CHIR. laet.

MED. Met hoe veel manieren?

CH. In twee manieré. MED. Met welke.

CHIR. Altemets openen zy by hem zeluen, ende altemets duer de hulpe des Medicijns.

MED. VVelke openen by hem zeluen?

CHIR. Die calida ofte heet zijn, ende ſcherp

ſcherp van hoofde, ende dinne huud ofte vel hebben, ofte naer datſe heet, ſcherp, ſubtijl, ende grof van materien zijn, deen cort dandere lanc.

MED. In hoe vele tijds by hem zeluen maken zy wel een rupturam ofte duerbrekinghe?

CHIR. Die zommeghe tot twyntich, zommeghe tor veertich, ende zommeghe tot tzeſtich daghen eer dat zy duerbreken, zoot *Hippocrates* beſcrijft *ſecundo pronogſticorum*.

MED. VVelke worden gheopent duer de Medicijns?

CHIR. De welke frigida coud, ofte plomp van hoofde, ende hart van Cutis ofte velle zijn.

MED. Hoe veel manieren es des medicijns hulpe int perforeren ofte openen?

CHIR. Twee-derhande.

MED. VVelke?

CHIR. *Cauterizatio* ende *Inciſio*, bernen ofte ſnyden.

MED. VVat dijnghe is *cauterizatio?*

CHIR. *Cauterizatio*, es een vierighe cracht, die van heet ende drooghe materie ghereduceïrt word.

MED. Hoe veïlderhande es dese vieregh• cracht?

CHIR. Tvvee derhande. MED. VVelke?

CHIR. *Potentialis* ende *actualis*

MED. VVelke es potentialis?

CHIR. Die van een expert meestre ghe-componeïrt vvord met *calx viua*, leuẽde calc, ende *cineribus* ende *lixiuio*, met asschene ende looghe onder een ghemixtioneïrt ofte ghe-mijnghelt, te wetene met alzulke, die dat behoorlicke materie vier subiect zyn.

MEE. VVelke es actualis?

CHIR. De welke ghemact vvord van *igne elementario* te vvetene me gloyende yzere instrumenteñ die daer toe bequame zijn ghe-maect.

MED. VVat dinghe es incisio?

CHIR. Incisio es een solutie van tghuend dat tsamen es houdende in deelen tontdoene

MED. In hoe veel manieren machmen solueren het continuum?

CHIR. In vyf manieren.

MED. Met vvelke?

CHIR. *Incisione, corrosione, tumefactioene, percußione, fractione* ofte *dislocatione*.

CHIR. Hoe heetmen die solutie des tsamen houdinghe, die met incisie ofte snydinghe ghedaen es? CHIR.

CHIR. *vulnus* ofte vvonde:maer die gheſchied duer corroſio ofte knaghinghe heetmen *vlcus*:ende de welke van een tumefactie comt heetmen Apoſtema: ende de welke gheſchieden van ſlaïnghe,ſtekynghe, bryzeringhe, ende van vallynghe, ende tghuend dat ghebroken es, heetmen fractie, ende tghuend dat uut de leden es diſlocatie.

MED. Met hoe veïl manieren vverct de medicyn die inciſie?

CHIR. Met drie manieren.

MED. Met welke?

CHIR. Naer die lancheyt, breedheyt, ende rondicheyt.

MED. VVanneer vzeïrt die medicyn de inciſie angaende het *longum* ofte lancheyt?

CHIR. Als hy volght die poſitie der zenuwen, coorden, muſculen, ende neruorum ofte fibren, vp dat huerlieder operatien bewaert ende gheconſerueïrt mueghen wordẽ.

MED. VVanneer vzeïrtmen de inciſie angaende het latum ofte het breede?

CHIR. Als de intencie es huerlieder actie ende operatie vanden zenuwẽ te deſtruerene ghelyc alſmen in *ſpaſmo* dwęrs duer *neruum* ende zenuwen ofte muſculum es ſnyden-

de,op dat wy daer duere het leuen mueghen conſerueren. VVant beter iſt dat den menſche,met een membre debil leue, dan dat hy duer *ſpaſmo* ghetorqueirt zy ende ſterue.

MED. VVãneer vzeïrtmen de inciſie naer die circulatie ofte rondicheit.

CHIR. Als den *ſinus* ofte holheit vã zommeghe Apoſtemien zo groot es, dat wy vreeſen,die gheheele poſitie te volghene met inciſie, zo perforeren wy dan fundum ofte den grond naer de forme van een mane, op dat het ſanies eñ ettere lichtelicke mochte uutloopen, ende de gheopende perforatie te bet mochte bewaert zijn.

MED. Mueghen de medicijns dan inde inciſie erreren?

CHIR. Iaes.

MED. Hoe mueghen wy die reprehenſie ontvlieden in tdoene der inciſie.

CHIR. Altoos zullen wy wachten ende vlieden die accuſatie, iſt dat wy die poſitie *rugarum* ofte Rompelen altijts volghen in alle inciſie, uutghewęrt int voorhooft, in twelke wy moeten *cutim* dats tvel ofte die huudeghens die rompelen of poſitie ſnyden, want de muſculi zoo procederen.

MED. Met welke zaken wort de inciſie

Apo

Apoſtematum ghedaen.

CHIR. Met inſtrumenten.

MED. Hoe vele zijn die inſtrumenten des medicijns Chirurgiens, omme te ſnydene?

CHIR. Drie. MED. Met welke?

CHIR. Inciſorium, gamant, ende lanceola. Inciſorie ende gamant bezeghen wy omme die Apoſtemata te openen: de Lanceola omme te Phlebotomerene ofte adere te latene.

MED. VVat dijnghe es *Inciſorium?*

CHIR. Tes een inſtrument duer conſte ende induſtrie, eerſt ghefabriceïrt, omme te ſchęrene t'haer vanden menſchen: hoe wel datment abuſiuelicke transfereïrt om andere ghedierten te ſchęrene, hebbende een zeere ſcherpe ſnede, ende den rick dicke inder ghelykeneſſe van een zwęrd van Perſen, vanden zommeghe gheheeten *Nouacula* ofte ſchęrs, ende van Auicenna *Embula.*

MED. VVat dijnghe es Gamant?

CHIR. Tes een inſtrumẽt met een ſcherp punct inde ghedaente vã een zickel of zeyſſe, in zijn binnenſte, een alder ſcherpſte ſnede hebbende, vpden rick iſt gheheel blonc.

MED. VVat dijnghe es *Lanceola?*

CHIR. *Lanceola* es een ſcherp inſtrument

E 5 inder

inder ghelijkenesse van een cruud tvvelke men *lanceola* es heetende, ofte ghelijck den poinct ende yzere van eender lance, an beeden zyden zeere scherp snydende, gheinuenteïrt om die venas ofte aderen te Phlebotomerene: waer naer dat het ooc vvord Phlebotomum gheheeten.

Tderde

Tderde deel van dezen tractate, inhou dende die generale diuisien ofte dee-linghe ende tractatie der vvonden diemen ghemeenelic *Solutio continui* is heetende.

MEDICVS.

NAer dat wy dan tot die incisie ghecom men zijn, de vvelke men *Solutio conti-nui, plagam, vulnus,* ofte wonde es hee-tende, daer dat noch gheene etterachtighe materie in ghegenereïrt es : zoo zullen wy hier vraghen vvat dat *vulnus* ofte vvonde is?

CHI. *Vulnus* ofte wonde, is een varsche eñ bloedighe *solutio continui* die haestelic an cõt, ofte van buten ghedaen word met een zake die steïct, snyd, ofte van eeneghe ghedierte ghebeten is in zochte partien ofte harde dee-len zonder materie ofte putrefactie zijnde.

MED. Hoe veïlderhande manieren ofte spetien zijnder wel van *solutio continuitatis?*

CHIR Dese zijn veïlderhande, want zy nemen haren oorspronck uut die nature der partyen vanden gheaffecteïrde platsen, daer alzulke affecten in zijn, want zommeghe zijn inde similaire partien, als Galenus zeyt int derde bouck *Artis paruæ*. Ende die ande-

re inde

re inde organike partien, ende oock inde zochte ende harde partien, zoo wy ghesevt hebben, ende ooc in middelbaere deelen, vvant die inde zochte partien commen ofte ghefchieden, die vvorden gheuonden int vleefch, ende int vet, ende die inde harde partien ghefchieden zo vyndmen die zommeghe inde margachteghe fubftancie der ghebeénten, ende inde articulen vanden iunčturen, ofte knuekelẽ, ende de welke inde middelbare partien ghechieden, vvorden ghevonden inde zenuwen, tendonen, ligamenten, aderen, ende arterien. Ende angaende dezelue die inde organicque partien zijn, zoo zijn zommighe van defe inde principale leden, als in therte, herffenen ende leuere. Ofte daer commen oock zomtijts vvel wonden in die partien, die de principale leden dienen, Als in *afpera arteria* ofte den roupere, *Oefophago* ofte kele, ende inde blaeze, ende oock inder ghelijken, inde partien ofte leden, die de principale niet en dienen, als inde ooren, nueze, handen, voeten, oghen, ende andere dier ghelijken.

MED. Differeren die vvonden niet altemets?

CHIR. Iaes, naer dat die inftrumentẽ ofte

naer

naer dat ghewere gheweïst heïft daer alzulke vvonden af commen.

MED. Hoe dat?

CHIR. Ick zalt v verclaren : die causen ofte differentien der wonden die wordẽ ghenomen mids dat d'eene een incisie, d'andre een contusie, d'andre een bete es. VVant die zelue verclaert Galenus int derde bouck der methode dat de differentien van die wonden ofte vlceren ghenomen worden, vanden spatien ofte quantiteyt der diuisien, als om die grootheyt ende cleenheyt, vander ghelijcheyt ende onghelijcheyt van de diepte ende ondiepte, van de cortheyt ende lancheyt der vvonden, ende oock van die figure, naer dat die vvonde recht ofte crom es, ende daer bouen noch van het genereren der wonden, dat es, ist datse gantsch gheincideïrt ofte gantsch ghebroken es, ofte eensdeels gheincideïrt ende eensdeels ghebrokẽ ofte gheschuert es.

MED. Die wonden hebbense gheen teekenen ofte oordeelen waerby datmense bekennen mach of men vvel tot zijnen vermete commen zal, om die zelue te curerene ofte niet: ende waer duere dat den pacient ofte ghequetste in pericle ofte eenich accidẽt zoude mueghen commen ofte niet?

CHIR. Iaes, vvant dese worden ghenomen van de substancie van tghebruuc ende van de werkynghe ofte actie van elke gheaffecteïrde ofte ghebreckelicke partye: ende daer en bouen noch uut het eeghen wezen ofte essentie van huer dispositie ende ziecte, ooc uut die Symptomaten die de vulneren, wonden, ofte solutien ancommen mueghen.

MED. VVelke zijn dan die wonden die den ziecken ofte paciëten in perikel stellen?

CHIR. Galenus zeyt int vierde bouck der Methode dat die groote treffelicke wonden de pacienten in groot pericle stellen in driederhande manieren, ghelyc in alle andere qualen ende ghebreké, te wetene om der excellentie wille van de gheafflıgeïrde ofte ghe breckelicke partye, ofte om die grootheyt der ziecten ofte ooc om dat alsulke qualen ofte ghebreken quaet ende wederspannich zijn, datse diepe penetreren ofte duergaen: ghelijc die wonden des hoofts ofte die den *thorax* ofte weegh vandé borst ofte *peritoneum* duer gaen. Ende zecht noch ten tweedé dattet zeere quade ende zorghelicke wonden zijn die inde knokelen ofte iuncturen gheschieden, twelke een yghelick byna kennelic ghenouch es, vvant die Empirici vvetent alleen-

Alleenlic duer die experientie, ende met dese accidenten vveten zy lettel omme te gane maer de ghene die de Anatomie ende de nature des lichaems kennen, die vvetent uut die nature der ghequetste partyen: vvant als die tendonen ende zenuvven blood vanden vleessche ligghen, ende dat die plaetse beennachtich ofte hart ghevvorden es, alsdan isser merkelicke zorghe vooren te hebbene duer eeneghe accidenten, als duer pyne, onruste, duer niet te slapene, ofte datter een conuulsie ende deliratie ofte raserie naervolghẽ mochte. Ende ten derden als die vvonden zo groot zijn datse suturen ofte naïnghe behouuen, ofte datse ten minsten ligaturen hebben moeten. Ende ooc zoo vvanneer die musculen ouer dvveers ghesneden vvorden, ende dat die grooten aderen, zenuvven, ende arterien, iae ooc het mergh ghequetst ofte ghecõtondeïrt is. Alle dese en zijn zonder pericle niet.

MED. Hoe veïlderhande es *vulnus* ofte die vvonde dan?

CHIR. Tweederhande, *simplex & compositum.*

MED. VVatdijnghe es simplex?

CHI. Simplex vulnus es tghene daer gheẽ verlies van substancie en es, eñ vvord met een cureïr-

cureïrlicke intencie ghecureïrt, ende ghe-consolideïrt.

MED. VVat dijngde is *compositum vulnus?*

CHI. *Compositum vulnus* es daer in dat tverlies der substancie es, ende dat hem zeluen duer veel curatiuelicke intentien vindiceïrt, omme dat zelue diuisum te vniren, ende te consoliderene ende dat van hem verloren es, te restaurerene ende die symptomata te weerene: als van Apostematien ende ghezwellen te curerene, ende *Sanguinis fluxum*, ofte hæmorrhoides te bedwynghene eñ te stelpene,

MED. Differeren die vulnera ofte vvondẽ niet onder hem CHIR. Iaes zy differeren.

MED. By wat manieren?

CHIR. Om datter zommeghe zijn die niet periculeus zijn, ende die zommeghe zijn periculeus, ende zommeghe zijn doodelic, zoo vvy vooren eens verhaelt hebben.

MED. VVelke zijn die *vulnera lætalia* ofte doodelicke vvonden?

CHIR. Alle die vulnera ofte wonden die de substantie des herten offenderen ofte hinderen die zijn lætalia ofte doodelick, daer en zult ghy niet an twyffelen: vvant therte en mach niet lyden noch verdraghen. Eñ voort alle die continuele solutien ende vulnera die

de

de ſubſtãcie des herſſenẽ anghehecht zijn als *tracheæ arteriæ, meri œſoghagi, pulmonis, hepatis, folliculi, fellis, diaphragmatis*, in zijn zenuachteghe partien, *Stomachi, ſplenis, inteſtinorum gracilium, renum, & veſicæ*. Ende, vp dat ic met een corte redene al beſlute, al die tot den noodzakelicheyt de leuers gheſcepen zijn, ende impediment doen den virtuten ofte crahten die zijn vele al lætalia, zoot Hippocrates zecht indẽ vijfdẽ bouc Aphoriſmor: *Veſica inciſa aut cerebrum, aut cor, aut diaphragma, aut venter, aut renes, aut inteſtina*, ofte dat ſubtyl es, es letael ofte doodelic. Ende alle die *intrinſeca* ofte inwendighe zij periculeus. want vanden uutwendighen Aër ofte lucht vvorden zy ghealtereïrt, ende die *ſpiritus naturales* ofte natuerlicke gheeſten worden gheoffendeïrt ofte ghehindert, ende die virtus ofte cracht die tſmenſchen nature pleïgt te fulcierne ofte te onderhoudene vvord ghedeſtrueïrt. Ende ooc alle vie vulnera die op drie vynderen nae beneden ofte bouen naer die iunćturen der muſculen ontrent den hoofde vande lacerten commen zijn zeere periculeus ghelijck ooc vooren eens ghezeyt es gheweïſt. Ende die *punćtura neruorun* om haer ghevoelen ende verzaminghe die zy met cere-

brum ofte de herssenen heïs,tpleïgt ghemenelick *spasmus* ende conuulsie te genererene. ende die dood naer te volghene, want spasmus ende conuulsie vvorden in alle vvonden ghevreest. Ende voort van die ghemeene simpele vvonden die mueghen ghecureïrt ende ghenezen vvorden by goede middelen ende redene van Chirurgie,

MED. VVorden die ghemeene vulnera ende vvonden niet ghecureïrt?

CHIR. Iaes, zy vvorden ghecureïrt.

MED. VVaermede?

CHIR. Met haer eyghen ende propre manieren.

MED. Hoe veel manieren zyndere omme vulnera ofte vvonden te curerene.

CHIR. Tvvee MED. VVelke zijnze?

CHIR. Deene es gheheeten *via primæ intentionis* dandere *via secundæ intentionis*.

MED. VVat dynghe es *via primæ intẽtionis?*

CHIR. Via primæ intentionis es die ghemeene iudicatie ofte het vonnesse van alle *solutiones continui* die eenen yghelicken bekẽt es uut dat vvesen ofte essentie des affects ofte ziecte, de vvelke te kennen gheeft datmenze met contrarie dynghen verdriuẽ moet ghelyck Galenus zeht *in arte parua cap. XC.*

MED. VVat dynghe es deerste iudicatie ofte

ofte intentie omme verstant te cryghene, omme die vvonden te curerene?

CHIR. Die eerste ende generale intentie ofte iudicatie vvord vulbrocht van tvvee dijnghen.

MED. VVelke zijn die?

CHIR. Ic zalt hu verclaren, tes die natiue als een vanden principaelste vverckere, ofte vande causen die twerck vander naturen maken ende dese worden van haer eyghẽ crachten gheholpen, ende met behoorlic voedsele ghenouriert ende onderhouden. Ende de tvveede intentie es dat die nature bouen dien mach gheholpen vvorden vanden medicijn, als dienare vander naturen: de welke ist dat hy zijn operatien vvel exerceïrt, zo vyndt hy noch vierderhande vervolghende intentien, omme tot zijnder meeninghe te mueghen gherakene,

MED. VVelke zijn deze vier intentien?

CHIR. Die eerste intentie es de welke ghebied datmen zo vvanneer datter yet tusschen die labien der vvonden ende vlceren valt, zal moeten het zelue uutnemen. Die tvveede ghebied datmen die labia ofte vterste deelen vanden ghesepareïrde partien weder an een bryngue. Die derde leert

ons datmen tghere dat an een ghevought es alſo an een houden moet. Die vierde raed datmen die ſubſtancie der ghequetſter partyen bewaren moet, ende in ghezondtheyt onderhouden.

MED. En zijnder niet meer intencien?

CHIR. Iaet, ic vynder noch andere die met goeder redene daer by wel mueghen ghevoucht worden. Dat es datmen die ſymptomaten corrigieren ende verdryuen zal die den wonden ghemeenlicke ancommen: ende datmen tverſcheeden ende het diſcõtinuum zal vnieren ofte vereenighen.

MED. In hoe veïl manieren machmen die labien van die vulnera ofte wonden vnieren ofte te zaemen brynghen?

CHIR. In tvvee manieren.

MED. met welke?

CHIR. Met *ſutura* ende *ligatura*, dats te zamen nayen ofte bynden.

MED. VVat dinghe es Sutura?

CHIR. Sutura es die lippen ende canten van de wonden die verſcheeden zijn met een naelde ende een draet bequamelicke te gadere te brynghene, op dat het een eynde van deen zijde eñ dandre behoorlicke vaſt houde dat die *cicatrix* ofte lixeme duer die conſo-

datie

datie huer ſchoone, ende niet leelicke noch deformelic en tooghe.

MED. VVat dinghe es ligatura?

CHIR. *ligatura in vulneribus* ofte vvonden es met een lynen ſcroo ofte douck die labia ofte lippen ende canten vanden wonden met een ſutura ofte nayſels tſamen ghehecht zijnte bevvyndene ende behoorlicke zoo te conſeruerene.

MED. Hoe veïlderhande ligaturē zijnder?

CHIR. Veïl derhande.

MED. VVaeromme?

CHIR. Daeromme, vvant ligatura es diuerſch te verſtane: vvant die zommeghe heetmen *Æqualis*, ende die zommeghe *retentiua* de de welke vvy beſighen in ſimpele vvonden: de zommighe heetmen *expulſiua*: die zommeghe *compreſsiua*: die zommeghe *incranatiua*, ende zōmeghe *inſtauratiua*, de vvelke vvy vſeren eñ ghebruuken in de ghecomponeïrde wonden: de zommeghe zeghtmē ooc *mortificatiua* de welke vvy vſeren int afdoen van eenich verſtoruen let.

MED. VVat dynghe es *via ſecundæ intentionis?*

CHIR. via ſecundæ intentionis es als dat iudicium ende verſtand der medecyns daer

toe gheproportioneïrt word ōme te bringhene die ghezontheit vander ghecomponeïrde wonde. MED. VVanneer proportioneïrtmen iudicium des Medecijns?

CHIR. Als hy zijne intentie curatiue con ſtitueïrt, de welke men *Iudicium proportionale ſanitatis* is heetende.

MED. VVanneer conſtitueïrt die Medecijn intentiones?

CHIR. Als hy eenen wech proponeïrt executif, totter curatie der wonden, ende in zijnen zin diſcerneïrt te remoueren ofte werene alle dat impediert ofte belet de rechteghe conſolidatie: ende als hy delibereïrt te applicerene de zaken de welke tot die ghecomponeïrde wonden een goede ghezonde generatie ende vniteyt mueghen maken.

MED. VVelke zijn die ghene die impediment doen die ghecomponeïrde wonden?

CHIR. Die Apoſtematien ende alle tghene dat ſuturam ofte nayen vlyed ende niet van doene en heïſt.

MED. VVelke zijn die, die ſuturam vlieden ende niet van doene en hebben?

CHIR. Tzijn vulnera ofte wonden pugillari, tereti telo, die vā een ſcherpe rōde priem, pijl ofte ſchicht zeere diepe gheſteken ofte gheſcho-

gheſchoten zijn: daerōme houdmenſe opene, op dat die materie daer niet en worde gheincarcereïtt ofte verhart, dewelke waert dat zou daer verdict ofte verſtopt worde, duer die cō-maniteit die zou hebben, met die coorden, nerui ofte zenuwen eñ tendonen, zoudē uutnemende zeere groote doleuren vaeten. Eñ daerōme in die eerſte daghē en zijn die noch met Sutura noch met ligatura niet te ſluytene. Ten tweeden, een vulnus ofte wonde dat eenighe van zijn particulen ofte ſubſtancie verloren heïft in gheender manierē en zalmen die ter ſuture appliceren. want ten mach niet ghe cureïrt worden totter wylen dat het weder ver creghen heïft tgheen dat verlorē hadde. Ten derden, iſt dat het vulnus ofte wonde diepe is ende van aëre ofte lucht ghealtereïrt, zo word duer die alteratie des luchts dat ſanies eñ ettere heymelijke ghegenereïrt, ende is alſdan verzoukende digeſtie eñ daer naer abſtertie. Ten vierden, iſt dat de wonde van een contuſie comt, zoo is van noode die contuſie tot putrefactie te brijnghene ende tzelue dat ghe bulſlaeght ofte ghecontondeïrt is, in ſaniem ofte ettere te veranderene. Ten vyfſten, iſt dat het vulnus compt van eenighe beten van ghedierten, zo word duer die bete de

wonde dicwils *concauum* hol, ofte *cauernosum*, Ende theïft by na die nature van een contusie ofte gheſtooten ende gheſlaghen vulnus. Eñ in dit gheual en es niet te naeyene: maer dit laten wy ſtaen ter iudicie ende diſcretie van die ghene dieder ouergaet, dats diet inden zin hoopt te curerene, om datmen die partes die ghebeten zijn, altemet wel naeyen mach. Ten zeſten, als in een vulnus *os* ofte been ontdect ende tzelue ghebroken es, ofte van Almocati ofte perioſſe gheheel ontdect es, nemmermeer en word met ſutura gheholpẽ, ten zy dat tbloote *os* ofte been eerſt becleed word ende tghebrokẽ gheintegreïrt ofte ghe reduceïrt word. Ten zeuenſten es vulnus ofte wõde zeere diepe in een muſculeuſe plaetſe, twelke ouer dwers duere es gheſchiet, alſdeels die ſutura en macher niet ghedaen worden, zoo Auicenna verhaelt daer hy van die Muſculen ende Lacerten ſpreïct. waert datter een Lacertus ghebroken waere, inde breede, die en verzaemtmen niet, maer men moet ſtellen int middel een *Licinium*, vreezende dat het cutis niet gheincarneïr en zoude wor den duer die breede. VVaeromme dat hy beghẹrd dat tghuendt datter ſolutum es van die muſcule ofte lacerte dat het wat los, vry, vrãc

blyue

blyue. VVant men moet hem *curam secundæ intentionis* toe laten, want die wonden in die zenuwe alzulcke curatien begheeren : want waert datmēze nayde, haer labia ende canten zouden consolideren ende de nerui ondere zouden met een Rheumatique materie verlast worden : duer welke besloten Rheuma, datter zoude mueghen een Apostema ghegenereïrt worden, waeromme datment wederomme zoude moetē ontnayen ofte een nieuwe incisie doen. Ergo om dat wy dan niet en zouden lyden een nieuwe solutie, zo zullen wy een weynich spatie laeten, vp dat wyse daer naer te lichtelicker mueghen handelen, zuueren end pertracteren.

MED. Hoe vervultmen die curatie *viæ primæ intentionis.*

CHIR. Met een vniteyt der deelen, alzo wy ghezeyt hebben, ende met die administratie der vnguenten ende met een behoirlicke Ligatura, twelke ooc de vrauwen vvel doen connen duer t'applicerene van diuersſche cru den. VVaeraf, omme haerlieder faciliteyt vvy niet en spreken,

MED. By wat maniere vulcomtmen die cu ratie *viæ secundæ intentionis?*

CHIR. Met zijn proprie ende eighen intentien.

MED. Hoe veïl intentien zijndere?

CHIR. Twee. MED. welke

CHIR. *propria* ende *concomitans*.

MED. VVelke zijn die propria?

CHIR. *Sanguinis fluxus*, *apostema* ende *putrefactio*, dat es een uutstortynghe van bloede van apostematie ende van vlceratien te prohiberen ofte beletten,

MED. VVelke zijn die concomitantia?

CHIR. Concomitantia zijn dese, quade *cõplexie*, *febris*, *dolor*, *spasmus*, *paralysis*, *syncope*, ende *alienatio mentis* ofte *delirium*: dats cortsen, doleur ofte pyne, spannijnghe der zenuwen ofte conuulsie, lammicheyt ofte yechticheit, ende die flauten ende raserien int hooft.

MED. VVatdynghe es *sanguineus fluxus*?

CHIR. Het es een uutsturtinghe des bloeds uut een ghesneden ghecnaegde ofte eroderende ghebroken aderen ofte arterie.

MED. Hoe cureïrtmen *sanguineum fluxum*?

CHIR. Met infrigidatien, exsiccatiue, eñ glutinatiue dijnghẽ op die wonden te logghene: vvant met vercoudende: verdroghẽde ende lymende dynghen te applicerene zoo word dat ghecoaguleïrt, hoe vvel nochtans dat ghetempereïrde *fluxus sanguinis*, belet de Apostematien.

MED.

MED. Met hoe veel manieren beletmen Apostema?

CHIR. Met tvvee manieren.

MED. Metwelke?

CHIR. Met Phlebotomia ofte bloed ter adere te latene ende met euacuatie.

MED. VVat dynghe es Phlebotomia?

CHIR. Phlebotomia es een euacuatie van tbloed nutrityf duer incisie van arterie ofte adere.

MED. VVaermede doetment?

CHIR. Met een instrument daer af hier vooren ghezeyt es, datmen heet *lanceola*, vander soorte ofte forme van een lancie, vvant een lancie en zijn diminityf heetmen lancette: tvvelke Galenus es Pblebotomum heetende.

ME. VVaerōme doetmē de Phlebotomia?

CHI. Om dieswille dat het bloed te vele of te quaet es :ofte van alle beede te quaet eñ te vele. VVant alle de ghone die te phlebotomerene zijn, mē phlebotomeïrt die meest om die menichte des bloeds, ofte om zijn malitie eñ zomtijts ooc om alle beede. VVant daerōme heïft Auicenna ghezeyt dat Phlebotomia is eē vniuersele euacuatie, de welke die multitude, plenitude, ofte vervultheyt des bloeds

euacueïrt, maer niet alle humeurẽ, anghezien datter diſtincte plaetſen zijn, van andere humeuren, de welke in die aderen niet en vvorden ghehouden. Ende daeromme erreren eñ dolen zy die zegghen, dat die Phlebotomia alderhande humeuren is euacuerende, vvant alleene uutlaet de ghene die metten bloede in die aderen of arterien beſloten zijn.

MED. Hoe menegherhande is Phlebotomia?

CHIR. Veïlderhande, vvant die zommighe is Diuerſiua, om *nutrimentum ſanguineum* elders ofte in een ander plaetſe te traducerene: ende zommighe is *Euacuatiua*, dats uut latende ende euacuerende dat ouervloedich of te vele is van tbloed nutrityf: die zõmighe is *Reuulſiua fluxuum ſanguinis*, dat is de vloed des bloeds naer eenighe plaetſe impedierende vvederomme in contrarie plaetſe achterwaerts treckende: de zommighe is *Attractiua*, dats nutrimentum van deen plaetſe tot een andere euocerende: die zommighe zijn *Tentatiua*, omme die virtuten ofte crachten die duer ledicheit verſlapen zijn te verweckene.

MED. Van vvaer zo word *Euacuatiua* ghedaen?

CHIR.

CHIR. Naer den rechten Diameter ofte rechte pas ende linaige, naer die langde van binnen der conduten ende fibren van die aderen.

MED. Van waer vvord *Diuersiua* ghedaen?

CHIR. Oock van tzelue Diameter naer de breede in een naerdere ende by gheleghẽ plaetſe.

MED. Die *Reuulſiua* van waer comtze?

CHIR. Die comt van dien Diameter die van verre recht opwaerts ofte van bouen nederwaerts is ſtreckende.

MED. Die *Attractiua* van waer word die ghedaen?

CHIT. *Attractiua* comt duer twee Diametren naer die lãgde eñ breede *a parte oppoſita.*

MED. Die *tentatiua* hoedanich is zou?

CHIR. Die is alleene die exigẽtie des virtuuts ende cracht vander naturen.

MED. VVat dijnghe es *Euacuatio?*

CHIR. *Euacuatio*, is een eductie ofte uutleedinghe duer die cracht der medicinen, omme de quade ende meſdoende materien te purgierene met dijnghen de welke de cracht hebben den buuck te laxerene, ende die quade humeuren te purgierene. Zoo wy ſegghen dat *Scammonea ventrem* ſolueïrt ofte ontbijnd,

ontbijnd eñ die cholerike materie purgiert, de welke heïft dese proprieteit *a virtute cælesti & specifica*, ofte van een speciale formele cracht van bouen inghesturt.

MED. VVat dijnghe is *putrefactio*, waer uut comtse, ende waer af vvordse ghegenereïrt?

CHIR. Putrefactie ofte corruptie is een zake die altemets mach commen in eenich *membro* ofte let, ende in zijn article waer duere dat beleedt vvordt, dat tot die partie gheen leuen en comt, noch ontfanghen en word, vvelc leuen haer van therte duer die arterien toeghezonden word. VVaer duere als sulc let ghepriueïrt word van zijn leuen ende natuerlijc voedzele zo commet tot putrefactie ofte mortificatie, ende omme die dissolutie der temperaturen ende der harmonien, die daer in extinct zijn: vvant die temperature ofte ghetempertheyt ende die harmonie der partien vergaet duer faute van natuerlijcke hitte ende voedzele, waer duere die natuerlicke gheesten ghesuffoceïrt worden, Ende dat gheschiet principaelicke alzoo, wanneer op die inflammatien, zonder eenich verstand, te zeere refrigerende ofte vercoudende medicamēten gheappliceïrt vvorden ofte ooc duer een ouertollighe hitte, duer die venynicheit

nynicheit der inflammatien van quade brandeghe humeuren. Ghelijc altemets ghefchiet in *Authrax* ofte *Garbunculus*, Ende dit is het tghene dat currumpeïrt ende belet doet ofte prohibeïrt den gheïft in eenighe plaetfe of membrum te commene, ende is het ghene dat de complexie corrumpeïrt, de vvelke zoo ghecorrumpeïrt wezende vvord dan die humiditeit duer die vremde ende onnatuerlike hitte van dier particule qualijc ghereguleïrt, ende is een oorzake waeromme datter een putrefactie int let ghegenereïrt vvord.

MED. Heuet niet eenighe andere caufen?

CHIR. Iaet daer zijnder drie.

MED. VVelke zijnfe?

CHIR. De eene is, zo wy ghezeit hebben, de welke corrumpeïrt *vitalem fpiritum*, wederhoudende zijn behoorlike refpiratie ofte lucht, de welke comt duer *vena arterialis*, alfoo gheheeten. VVelke vena arterialis uutghefpreed word alomme in die longhere, ende defe lucht vvord ghealtereïrt duer zijn eeghen cracht in die fubftancie Pulmonis ofte vande longhere, ende word duer middele van defe arterie inde flynker ventriculē des herten ghebrocht, ende word een bequame materie om den *fpiritum vitalem* te genere-

genererene duer een groote qualiteit van bloede dat gheattraheïrt word uut den rechten ventricule tot inden flynkeren ventricule vander herten,uut die ſubtijlſte vapueren des bloeds, ende uut die lucht met huer eighen ende ingheboren hitte ende cracht. Ende daeromme ten anderen zo mueghen duer die coude grouue viſcoſe humeuren die paſſagien ende meaten vanden anhelitus, adem ofte aſeme gheoppileïrt ende gheſtopt vvorden duer die viſcoſiteyt grofheyt ende abundancie ofte ouervloedicheyt vander humeuren, ende impedieren ſpiritum vitalem,waer duere het leuen benomen vvord, ende die derde cauſe dat zijn die primitiue zaken die van buten ghedaen vvorden, ghelijc van een contuſie van eenen ſlach, ende conſtrictie van veïl ligaturen.

MED. In hoe veïl manieren conſidereïrtnem dat *putreſcens* ofte vortende?

MED. In twee manieren.

MED. VVelke?

CHIR. Die eerſte maniere es, alſt hem diſponeïrt tot putrefactie:ende ende die andre maniere, als nu die putredo gheinduceïrt word.

MED. Hoe heetmen die accidenten die haer

haer beghinnen te disponerene tot putrefactie?

CHIR. Ascachilos, ghenaemt in griecxsche sphacelos ende Gangrena in latine.

MED. Die putrefactie, naer de inductie hoe heetmense?

CHIR. Esthiomenos, ende dat als tlet tot eene gheheele putrefactie ghecommen es.

MED. VVat dynghe es complexio?

CHIR. Complexio es een qualiteyt, twelke gheschiet *ex actione ad iniucem*, eñ de passie contrarie van die qualiteyten in die lichamen beuonden, duer welcke influxie van quade humeuren dat zulke leden tot putrefactie commen, omme dat hemlieden te vele vanden anderen leden gheprouenierт, ofte toeghezonden word.

MED. VVat dijnghe es *febris?*

CHIR. Febris es een inwendighe excessiue ende ongheregheldе hitte, ontsteken int herte, ende daer uut procederende, ende voortcommende uuten bloede duer die artérien hem spreedende int gheheele lichame, ende hier duere word therte gheinflammeïrrt met zulck een inflammatie van hitte de welke hindert de natuerlicke operatien vander herten, maer niet als die hitte ofte ca-

liditeyt van tlabeur der gramſchap de vvelke uut der herten comt daer die plaetſe van die iraſcible ziele is. VVant deſe en vvord niet ghevltimeïrt, maer zy impediert die operatie, zo datſe ghevitieïrt vvord. Ofte men mach zegghen dat *febris* is een hitte maer niet naturael ghefondeïrt, ende mach ghealtereïrt worden duer die ghecorrumpeïrde qualiteiten der humeuren ofte duer huerlieder venenoſiteit ofte ooc duer eenighe putrefactie ende alteratie. Ende deſe cortſen mueghen alzo langhe ghedueren, als die met een onnaturael calor ofte hitte ghevoed vvorden duer een humoroſiteit ofte vochtichede ghelijc die flamme des viers. VVant die en vvord niet extinct alzoo langhe als zou heïft uut dē houtte de humoroſiteit ofte vochtichede daer duere datſe ghevoed ende onderhouden vvord. Ende alle cortſen die vvorden ghemeenlick in drie gheſlachten ghediuideïrt ofte ghedeelt. Die eerſte vvord gheheetē *Ephemera* ofte *Diaria*, ofte cortſen van eenen daghe, ende deſe commen inde vaporen des gheeſts, ofte alzoomen zegghen vvil inde ſpirituale ofte gheeſten der naturen. Ende die andere commen inde humeuren die vvelke vervullen, de welke cortſen men heet *putrida*.

Ende

Ende dese zijn Quotidiaen, Tertiaen, ofte Quartaen. De derde quiesceïrt ofte rust in die inwendighe leden, ende comt in die substancie van therte, ende vvord gheheeten hectica.

MED. VVat dynghe is *dolor?*

CHIR. *Dolor* is een sensibiliteyt ofte ghevoelen van contrarie zaken ofte cõtrarie qualiteyten existerende ofte vvezende in eenich ghevoelende let ofte deel vanden lichame. Ofte men mach zegghẽ dat dolor is een aencommen ofte aduenient uut sensibiliteyt ofte ghevoelicheit van een contrarie zake, als van een solutie ofte alteratie, affligerende ende pyne doende *sensum particularem* ofte *communem.*

MED. VVelke zijn de causen des doleurs?

CHIR. De cause des doleurs is een solutie continui, ofte een subite ende haestighe alteratie.

MED. Hoe veïlderhande differentien van pynen worden ghemeenelic byden Chirurgienẽ gheuondẽ. VVilt ons hier af die interpretacie oft uutlegghinghe haerder definitie verclaren. VVant ick vinde dat de pynen diuersch zijn: eñ daeromme mueghen daer uut

ooc diuerſche ziecten ende accidenten ghecauſeïrt vvorden. VVantter gheen dijnc ter werelt en is dat den menſche meer dwijnct ofte naer gaet dan pyne: vvant pyne die verwinnet al, ende is het zelue dat den menſche te nieten brijnct.

CHIR. Daer zijn vichtienderhande doleuren oft pynen, alzo Auicenna ghetuught *de cauſsis cuiuſlibet doloris*, te wetene *dolor prurititiuus* iueckende.

Aſperatiuus verſcherpende,
Pungitiuus pinſende ofte nypende,
Compreſsiuus nederdruckende,
Extenſiuus ofte uutreckende,
Conçuſsiuus tſamen ſmytende ofte cloppende,
Frangitiuus brekende,
Laxatiuus ontbindende,
Perforatiuus duerboorende,
Actualis die ieghenwoordighe hitte,
Stupefactiuus verdoouende tghevoelen,
Pulſatiuus cloppende,
Grauatiuus bezwarende,
Fatigatiuus moede makende,
Mordicatiuus bijtende.

MED. Van alle deſe ſpecien wilt ons een byzonder exempel gheuen wat dat elcke byzondere beteeckent, eñ waer duere dat de pynen huer

nen huer diuersche namen hebben.

CHIR. Naer ons simpel verstant zullen wy dat gherne verclaren. Ten eersten zoo ver staen vvy ist dat het affect comt van scherpe bracke iuekende humeuren ofte van *Phlegma salsum* de zulke worden ghequelt met puusten ende crauwaige, ende alzulcke pyne die is iuekende ende smertende.

MED. VVat is *dolor asperatiuus* te zegghen?

CHIR. Die asperatiue ofte verscherpende pyne die comt van een scherpe venimuese materie, ghelijc die van een scorpioen, spinen, bye, ofte eenich ander veninich dier ghebeten, ghesteken ofte ghequetst is. ofte ten anderẽ zoo mach die zelue pyne ooc wel ghecauzeërt vvorden van een erisipelatie ofte van een zeere cholerike materie *flaua bilis* in Latine ghenaemt: welke erisipelatie uut ghestort ofte verbreed vvord inden huud zonder het vleesch te molesteren, ende doet die partye vanden huud opzwellen met een inflammatie ende roodicheyt.

MED: VVaer uut spruut de pũgitiue pyne?

CHIR. Het affect dat vande pungitiue nypende oft ooc stekende pyne comt, dat zijn vergaderde humeuren tenderẽ tot een apostematie, procederende van een heete bloe-

dighe ofte cholerike materie, dewelke valt in den panniculen oft in eenich zenuachtich led ghelijc in *diaphragma* oft *ſeptum tranſuerſum* oft in dat panniculen pleura ende inde membranē, devvelke naer die breede ghemoueïrt ofte gheroert vvorden.

MED. Hoe worden die druckende ofte benauwende pynen verſtaen, waeraf commenſe?

CHIR. *Dolor compreſsiuus* comt vanden tumeuren oft ghezwellen die dat let oft eenighe partien vanden lichaem benauwen oft be drucken teghen den heeſch der naturen.

MED. VVaer uut word die extenſiue pyne ghegenereïrt?

CHIR. Die uutſpannende oft uutreckende pyne word ghecauſeïrt vanden wijndighen inflatien oft flatueuſe ghezwellen, vvelke wijndighe humeuren die partien uut recken oft op ſpannen bouen haer nature ghelijc een zeyl dat vandē wijnde uutgheſpannen word: ende is een maniere van hydropeſie vvelc ſymptoma den vvaterzuchtighe menſche dicwille toe comt, ghelijc in aſcites, tympanias, oft timpanites.

MED. Hoe wort die concuſſiue pyne ghedefiniert?

CHIR.

CHIR. Die actien ofte cauzen van het affect vande concussiue pyne ghesſchiet in die musculen ende haer panniculen, zo vvanneer datter eenighe materie gheresolueïrt wort duer een contusie ecchymosis oft ruptie in een musculose partie oft adere, duer vvelke effusie des bloeds een abscessus met pyne ende vveedom ghegenereïrt vvord duer die lydende particulen ende solutie continui.

MED. VVaer van ghesſchiet die relaxatiue pyne?

CHIR. *Dolor laxatiuus* comt van rhuematike materie, de vvelke het vleesch der musculen ende haer coorden met de zenuwen duerdrijncken ende vermurwen oft ontbinden, ende het zelue comt ooc vvel van een resolutie van paralysis, duer vvelc symptoma de zenuwen slapper ende zonder ghevoelen oft roeren beuonden vvorden, dant die zenuwen ende musculen toe behoort.

MED. VVat is *dolor frangitiuus* te zegghen, vvaer af comt deze pyne?

CHIR. Die frangitiue pyne ghesſchiet, alzo Auicenna zeght, zoo vvanneer datter een aposteme ofte abscessus tot een exiture oft suppuratie ghecommen is om duer oft uut te brekene: VVant dit zelue vvord bekent an

die ghedueteghe hardicheyt, ande hitte, weedom, ende an de pulsatien, dat die aposteme zeere haest suppureren ofte uutbreken zal.

MED. VVaeromme word deze passie ofte pyne *perforatiuus* gheheeten of duerboorẽde?

CHIR. Om datter somtijts veïl grouue vvyndeghe humeuren besloten of ghehouden vvorden inde tuniken of rocken der darmen, ende principalic inden grooten grouuen darm *colon* ghenaemt. VVant inden darm colon ofte ooc in de andere groote darmen daer vvord dicwyle een passie in ghegenereïrt diemen *colica paßio* noomt naer den darm colon, ende deze pyne is alzoo groot, dat een mensche dijnct dat zijn darmen met een boor duerboordt vvorden.

MED. In vvat maniere gheschiet die actuale pyne?

CHIR. Van een zeere haeste ende subyte alteratie, van hitte, van verbrantheyt van vier, van zyedende heet vvater, van olien, van buspoer, ofte ooc van eenighe medicamenten die de cracht van het elementael vier subiect zijn, ghelijc die actuale ofte potentiale cauterien.

MED. VVat is *dolor stupefactiuus* te zegghen, waer af comt dese pyne?

CHIR.

CHIR. Die ſtupefactiue, ofte verdoouende pyne die gheſchiet duer een coude complexie die welke het ghevoelen verdoouen ghelijc duer een groote alteratie van vervriezynghe ofte coude lucht, ofte ooc duer een onbehoorlicke applicatie van eeneghe medicamenten, die *narcotica* ofte *ſtupefactiua* zijn, ghelyc die opiaten, medicinen ende andere de welke het ghevoelen benenem ende die radicale hitte te nieten doen, als de poren ende meaten gheſtopt vvorden, zo wordt duer dien den leuende gheeſt te-nieten ghebracht, ende het zelue ghevoelen dat vvert ooc benomen alſſer een ſtercke ligature ofte conſtrictie ghedaen vvord in eenighe fracture ofte ghebroken let.

MED. VVanneer gheſchiet die pulſatiue pyne?

CHI. *Dolor pulſatiuus* vvord ghegenereïrt vā eē heete materie als die met apoſtematie is, eñ dat princepalick als die humeuren vallen in eenighe partyen vanden lichame daer die arterien ofte aderen hueren cours ofte toeganc hebben: vvant die arterien zijn altijts in gheſtadighen beroerte, om dat *ſpiritus vitalis* daer in ghehouden es: het vvelke hem uut den ſlyncken ventrikel vander herten gheſonden

wordt, duer het zuuer bloedt dat uut de leuere comt inden rechten ventrikele vander herten, uut welk ſubtyl bloed den leuende gheeſt ghevoet ende ghegenereïrt word duer twerck vander naturen. VVant zelden word een arterie ghevonden zonder adere: ende daer omme als in duſdanighe partye een heete apoſtematie comt zoo es de pulſatie meerder in die dan in een ander plaetſe maer in een coude apoſteume is dit contrarie, vvant hier in en is zoo groote pulſatie ofte ghevoelen niet, noch ooc die coude materie en cauzeïrt zoo groote pyne niet als een heette.

CHIR. In vvat partyen vanden lichame comt die grauatiue pyne?

CHIR. *Dolor grauatiuus* ofte bezwarende pyne comt van een apoſteme van binnen den lichame in een onghevoelick let. Ghelyc inde milte, inde longhere, ofte inde nieren, want deze leden en hebben in haer zeluen, te weten in haer eyghen ſubſtancie gheen ghevoelē dan duer zeker zenuwen die hem vanden herſſenen toeghezonden word. Ende daeromme als in alzulke partyen apoſtematie comt, zoo ghevoeltmen meer grauatie,

zwac-

zwaerichede ofte benautheden, dan groote pyne.

CHIR. Ghy hebt ghezeyt datter ooc een fatigatiue pyne es. wat es *dolor fatigatiuus* te zegghen?

CHIR. *Dolor fatigatiuus* word ooc ghehouden voor een zeker paſſie ofte pyne, voor den ghenen die teere ende debyl zijn, ende die den aerbeyt oft groote exercitie niet ghewuene en zijn, want duer groote moleſtie, aerbeyt ofte vermoytheyt zoo worden die humeuren ende natuerlicke hitte ontſteken, die poren ofte zweetgaten wordender duer gheopent, ende de gheeſtẽ wordender ooc duer gheexhaleïrt: waer uut diuerſche accidenten van zieckte moghen cõmen, maer tamelicken aerbeyt ofte exercitie die en word niet meſprezen, alzoo Galenus beſcrijft in zijnen bouc *De ſanitate tuenda* dat tamelicke exercitie goet es totter ghezondheyt.

MED. Van vvaer comt die mordicatiue pyne? laet ons hier af ooc een definitie hebben als voor het vyfthienſte ende laetſte deel.

CHIR. Die morticatiue pyne die wordt verſtaen datſe comt van een zeere ſcherpe bytende ofte eroderende qualitezt duer

influxie

influxie van quade ſcherpe bytende humeuren ofte excrementen die inde vlceren ghegenereërt vvorden : vvaer duere die waterachteghe conſolidatie vande vlceratie ofte apoſtematie belet vvord, alzo vvy dat noch breeder verclaren zullen op zijn tijt.

MED. Naer dat ghy ons dan ghenouch een generale redene ghegheuen hebt vande ghemeene doloren of pynen, ende vooren ghezeyt hebt datze moghen gheſchien van een ſubyte alteratie, apoſteme oft ſolutie continui, waermede vvorden dan die pynen gheëmendeërt, ghebetert ofte gheſtilt?

CHIR. Die doloren die werden belet ofte gheſtilt, alzoo die ghemeene auteurs zegghen, in drie manieren : nemaer die twee dat zijn die principaelſte ende meeſte gheprezen, eñ het derde dat vvorter by ghevought hoe vvel dat gheen eyghen ſpecie en es.

MED. VVelc zijn die medicamenten die hier toe bequaem zijn?

CHI. Die eerſte medicamēten die hiertoe bequaē zijn dat zijn die by dē Griekē *Anodina* ghenaemt worden, die vvelke zonder faute de pynen oft weedom doen verzachten ende ſtillen, ende trecken die materie uut, die de pyne maeckt, ende deſe medicamenten moeten zijn

ten zijn

ten zijn van ſubtijlder ſubſtancie ende heet inden derden graet, ende dat duer een naturlicke onder een mynghelinghe der elementen die de natuerlicke hitte des lets conforteren, ende die de vreïmde hitte verminderen.

MED. Om vvat redene vvorden die pynen verzocht ofte gheſtilt?

CHIR. Om dat niet en betaemt datmen den patient langhen tijt in pyne laten zal: anghezien dat duer de pyne Rheumata, Phlegmone ende conuulſie verweƈt vvorden, ende die crachten wordender duere ghecranƈt, die vlceren wordender ooc vochtich af, de vvelke natuerlickerwys, drooghe ende zuuer van excrementen behoorden te vvezen.

MED. VVelke is de tweetſte remedie?

CHIR. Die tweetſte remedie om de pyne te benemen gheſchied duer veranderinghe van quade complexie, ende met dijnghen die huer contrarie zijn, ghelijc die reſolutiue, rarefaƈtiue, ende diaphoretyke medecijnen die vvelke met haer middelbaer hitte ende ghemijnghelde nature cracht hebben als datſe duer die vochticheit ende hitte moghen ghetempert weſen om te ſubtilieren, te ſepareren, ende te euaporeren de groue humeuren duer

de poro-

de porositeyten, waer af onder die simpelē gherekent worden camomille, meliloti, malua radicis, althea, ende meer andere de vvelke cracht hebbē om de pyne te mitigerē.

MED. vvelk is die derde remedie die ghy zegt gheen eyghen specie te vvezen?

CHIR. Die derde specie om die pyne oft vveedom te benemen zijn die medicamenten die het ghevoelen doen verdoouen: vvant waer pyne is daer is ooc nootsakelic ghevoelen, ende daer omme daert ghevoelen benomen es daer en can ontwyffelic gheen pyne ofte weedom zijn: ende dese medicamenten die welke eenighe partien oft let doē verdoouen ofte verslapen die vvorden byde grieken *narcotica* ende *hypnotica* ghenaemt ende deze zijn van coude drooghe ende ooc vochte complexie, ghelyc mandragora is coudt ende vochtih, ende *opium* ofte *papauer* ende *Iusquiamus* zyn van coude eñ drooghe complexie. maer de stupefactiue medicinē moetē ghebruuct ofte gheüseert worden by discretien, ofte anders zouden daerof quade accidenten moghen spruuten ghelyc spasmus ofte conuulsie, paralysis, ende apostematie, met meer andere quade symptomaten vvant onmatelicke coutheit is die zenuachtighe partiē contra-

contrarie, ghelijc Hippocrates inden xvij. aphorismus lib. v. verclaert, zegghende, ghelyckerwys dat die zenuwen noch ooc die substancie der zeluer niet en behooren gheresolueïrt te worden duer groote hitte, alzoo en moetmen se ooc niet te zeere vercoudé, astringeren, sluten, noch verstoppen.

MED. VVat dynghe es Spasmus?

CHIR. Spasmus es een egritude ofte ziecte der zenuwen waer duere die lacerten ofte musculen ghemoueïrt ende ghetrocken worden tot haerlieder *principia* twelke zijn de herssenen, vvaer duere de zenuwen zijn inobedienr in haer dilatacie ofte uutreckynghe.

MED. VVat dynghe is de cause vā spasmus?

CHIR. Zy comt uut een repletie, ofte inanitie, vervollynghe ofte ydelynghe.

MED. Esser gheen ander cause?

CHIR. Neent, want Galenus *in octauo methodi cap*. 7. heïft ghezeyt, ic en vynde in spasmo gheenderande derde cause, uutgheweerd de repletie ende euacuatie ofte ydelynghe, sprekende vander crampe ende conuulsie, diemen heet ghepropor tioneïrt ter materie,

MED. Hoe veïl specien vā *spasmus* zijnder?

CHIR. Twee. MED. VVelke?

CHIR. Die eene diemen heet *proportionatus ad materiam*.

MED.

MED. Hoe veïlderhande is *proportionatus ad materiam?*

CHIR. Ooc tweederhande.

MED. VVelke zijn die?

CHIR. Die inianitie, ende repletie.

MED. VVelke is die materie van *Spasmus ex repletione* ofte uter vervollijnghe commende?

CHIR. Die materie van *spasmus*, naer tzegghen van vele, is *phlegma*, ende altemets ist *Melancholia*, ende zeere zeldẽ comtse uut de bloedighe materie.

MED. VVelke is die materie uut die *exinanitie* ofte vter ydelinghe commende?

CHIR. Die orige, oorzake ofte cause *spasmi ex inanitione* ofte ydelinghe is *caliditas* ende *siccitas*, ofte uut hitte ende droogte.

MED. VVat dijnghe is *spasmus* niet gheproportioneïrt ter materien?

CHIR. Tis een egritude ofte ziecte commende van zekere scherpe zaken van buten, die de nature impedierẽ, om dat alle dijnghẽ na de nature niet wel gheproportioneïrt en zijn, ghelijck alsser een puncture ofte steke ghe schiet in een zenuachtighe plaetse, die ghedaen is met een cleen instrument, zo word duer het ghevoelen van de zenuwe een groote pyn.

te pyne ghecauſeïrt, uut welke pyne dicvvils een conuulſie ofte Spaſmus ghegenereïrt vvord zonder materie, maer zelden gheſchiet ſpaſmus zonder materie. VVant Galenus zeght, dat uut ontbijndynghe der vaſticheyt vanden zenuwen Spaſmus ghegenereïrt word omme redene vander groote pyne. VVant de pyne treċt de materie tot haer ghelic een ventoſe ofte buſſe is treckende: vvaerof de materie zomtijts opwaerts ghezonden vvord tot de herſſenen, duer het ghevoelen van de zenuwen. Die herſſenen dan dit ghevoelende, die aerbeyden omme te materie (als haren vyand) van haer te verdriuene, duer welke uutdryuynghe die neruen ofte zenuwen ghetrocken vvorden duer de conuulſie eñ crempynghe van dien om de materie van haer te expellerene. Ende tzelfde mach ooc vvel gheſchieden van een venyneghe qualiteyt, ende ooc niet vander menichte van de materie?

MED. En zijnder gheen ander cauſen dan deze?

CHI. Iaet, daer zijn noch ander cauſen de welke ooc cõmen uut eenighe groote ſcerpe bytende venineuſe materien, vvelke venineuſe materien diewils aſcenderen ofte op-

clemmen tot in cerebro ofte herſſenen, van vvaer dat den oorſpronc van die zenuwen comt. Ghelijc als een die van een ſcorpioen gheſteken ofte gheſtraelt is op die zenuwen, ofte omme een exceſſiue qualiteyt niet venynich, ghelijc als ſpaſmus gheſchiet duer eene vehemente ſnelle infrigidatie ofte vercoudinghe, de vvelke daer verzamen met de zenuwen ende muſculen, vvant de zelue materien die worden daer vergroft ende verdict, ende wordẽ ghetrocken tot thooft vandẽ muſculẽ.

MED. *Spaſmus* iſt niet periculeus in vvonden?

CHIR. Alle ſpaſmus dat na ende uut een vvonde volght, naer Auicenna, es lætael ofte doodelijc.

MED. VVat dynghe is *Paralyſis?*

CHIR. Paralyſis, is een reſolutie der zenuwen met mollificatie ofte eene relaxatie ofte ſlappicheit vanden leden. Ende is ghecauſeïrt omme die oppilatie der neruen ofte zenuwen, vvaer duere dat *ſenſus* ende *motus voluntarius* ofte dat ghevoelen ende roeren benomen ofte vermindert ende vercranct vvord.

MED. Hoe veïlderhande is *Paralyſis?*

CHIR. Tweederhande. MED. VVelke?

CHIR. *Vniuersalis* ende *Particularis.*

MED. VVelke is *Vniuersalis?*

CHIR. De vvelke de gheheele middele ofte deen zyde des lichaems, ofte tgheheele corpus,(uutghesteken thooft) is bevanghende. vvant waert dat het hooft ooc ghecomprehendeïrt ende bevanghen worde *Apoplexia*, ende niet *Paralysis*, zoudement heeten.

MED. VVelke is *particularis?*

CHIR. Die een particuliere menbrum comprehendeïrt ofte bevangt, ghelijc *manus, brachij, pedis, linguæ*, ende *cruris*, handen, aermẽ, tonghe, beenen ofte voeten.

MED. Hoe vele causen zijndere van Paralysis?

CHIR. Twee. MED. VVelke?

CHIR. Deene is *intrinseca* ofte inwendich ende dander *extrinseca* ofte uutwendich.

MED. VVelke zijn die intrinseca?

CHIR. Die inwendighe causen ofte oorzaken zijn die groufue ende lymachteghe humeuren de vvelke de zenuwen der herssenen ofte die zenuwen van *medulla spinalis* verstoppen, VVant zoo vvanner datter een verstoptheyt in die zenuvven compt duer eenighe grouue ende lymachtighe humeuren zo vvorden die conduiten ghesloten, ende

de cracht van die herſſenen vvord benomen: vvaer duere dat het roeren ende ghevoolen duer het gheheele lichaeme compt.

MED. Van vvaer comt die extrinſeca?

CHIR. Die uutvvendighe oorzaken van paralyſis mueghen commen van die primitiue zaken: ende zijn deze, zoo vvanneermen van zeere hooghe valt, ofte van eenighe ſlach, inciſie, ziecte, compreſſie, ofte aſtrictie, groote coude, ende ooc van groote inflammatie van de naeſt gheleghene partyen, ofte ooc van een *ſcirrhus*, ende andere dier ghelycke, die buten moghen ancommen, ende maken een ſolutie continui, ofte zy ſluten den wech ende die conduten der aeſſemynghe ofte reſpiratien, bellettende dat *ſpiritus animalis* ofte die cracht der herſſenen al het lichaeme duere niet en can ghevoert ofte ghedraghen vvorden, waer duere datſe van *ſenſu* ende *motum*, dats van ghevoelen ende roeren ghepriueïrt ofte berooft vvorden. hoe vvel dat ooc naer Auicenna altemets een quade complexie zonder materie Paralyſin vvel iudiceïrt, het membrum ofte let zoo diſponerende dat niet machtich en vvord die impreſſie ſpiritium ofte der gheeſten te admitterene, ofte toelatene

MED.

MED. VVat dynghe es *Syncopa?*

CHIR. Syncopa es een *acuta* ofte een ſcherpe ende ſubite defectie ende flaute, waer duere des lichaems crachten ende faculteyten benomen vvorden.

MED. VVelke es die cauſe?

CHIR. De cauſe ofte accidenten van dien, zijn al tghene dat *ſpiritum vitalē* ofte die gheeſten van tleuen corrumperen ofte vernielen mueghen, ofte intercipieren duer den haeſteghen val der crachten van tleuen, ende alzulke affectien ofte ſymptomata pleghen te commene nae groote pynen, vveedommen, vvaecken, ende onghetempertheyt van die principale partien, ende ooc den ghewonden duer groote uutſtortynghe des bloeds. Maer iſt dat ghy dit exquiſitelic ende vvel oprechtelic vveten wilt, leïſt Galenum *libro* 12. *de tuenda ſanitate, cap*.5. daer ghy byzōdere de cauſen van Syncopa lichtelicke colligieren ofte verzamen zult.

MED. VVat dynghe es te zegghene deliratie ofte *alienatio mentis?*

CHIR. *Alienatio mentis*, naer het uutwyzen vanden ghenen die Auicenna, ghetranſlateïrt hebben, es eene ongheregheld maniere van zinnen ende een erreur ofte verminde-

deringhe des verſtands nemende eenſdels haer beghinſele uut die diſpoſitie van quade vvonden, ende dat duer een melyden ofte medeghevoelentheyt om die groote zenuwen vville die vanden herſſenen tot anden inganc vandẽ ventriculus neder dalen, duer die vvelke het ghevoelen van dezer partyen vele ſcherper es, dan eeneghe andere partyen des lichaems.

MED. In hoe veïl manieren word die redene van die *alienatio mentis* ofte deliratie ghenomen?

CHIR. In tvve te vvetene *propria* ende *accidentalis*

MED. VVelke es propria?

CHIR. Tes die diemen heet *inſania* ofte dulheyt welc ſymptoma, naer Galenus, es eene ghedepraueïrde roerynghe van de principale crachten der herſſenen.

MED. VVelke es *accidentalis*?

CHIR. Die commen mach duer eenich voorgaẽde ghebreck uut den lichaeme ſprutende, ofte die duer eeneghe zeere heete ſcherpe cortſen ghegenereïrt vvord.

MED. VVanneer ghebuert dit?

CHI. Als die hitteghe vaporeuſe fumeyẽn int hooft opwaerts clemmen.

MED.

MED. VVelke zijn dese hitteghe fumeyen?

CHIR. De welke duer het ghevoelen ende medelyden van de zenuwen ende ooc aderen ende arterië vpwaerts risen tot in thooft ende herssenen, ende uut hitteghe humeuren, ofte uut hitteghe spijse ofte dranc: ofte ooc van eeneghe putrefactie die ghecorrumpeirt es: ofte ooc ten anderen van eeneghe venenositeyt die gheinficeïrt vvord van die opziedynghe duer die hitte des luchts.

MED. VVat dynghe es vulnus ofte wonde te consolideren?

CHIR. Tes die verscheedẽ deelen *vulneris* ofte vander vvonde met eenich medicament conglutinatyf tsamen te voughene ende alzoo te consolderene.

MED. VVelke es die *medicina consolidativa*?

CHIR. Die duer haer vertuut verzaemt het vleesch ende restringeïrt, ende verdrooght het ettere ende dat superflue van die vvonden tot dattet hem doet veranderen in cutim ofte in een neuvve huut. VVãt die conglutinerende medicamentẽ zijn drooghe indẽ tweede graet, eñ zijn middelmachtich tusschẽ die cicatricerẽde eñ tusschẽ

die *sarcotica* ofte vleeſchmakende medicamenten: zy en detergeren niet, maer zy aſtringeren: ende zy verhouden ofte beletten datter gheen humeuren op die labien ofte cauten der vlceren en vallen. Ende men ghebruucktze niet alleene tot die bloedighe wonden, maer ooc tot die cauernoſe vlceren die quaet ende veroudert zijn.

MED. VVat is *cutis?*

CHIR. Tis *caro* ofte vleeſch gheindureïrt ofte gheëxſicceert, duer twerck der naturen, ende dat met toehulpe der medicamenten?

MED. VVaeromme?

CHIR. Om dat in die dynghen der medecinen twee zaken zijn te doene.

MED. VVelke?

CHIR. Principalijc ende inſtrumentalijc.

MED. VVat dynghe is de opererende principale cauſe?

CHIR. Het is abſolutelijc de nature zelue, de welke principalijc intendeïrt omme eenich werc te doene duer haer zeluen ofte duer eenighe andere middele van Medicijnē.

MED. VVat dynghe is de opererende ende werkende inſtrumentale cauſe?

CHIR. Die intentie ofte kenneſſen van die werckende inſtrumentale cauſen worden gheno-

ghenomen uut die differentien der leden,uut de ziecten, of uut die medicinen.

MED. Hoe dat?

CHIR. Aldereerst uut de leden ofte partien vander naturen weghen gheordineërt, eñ dat uut dien om datse verschillen in conditien, stellijnghe maecselen ofte compositien. Ten tweeden uut die ziecheden Simptomata ofte affecten, duer welck affect dat de nature hulpe beghert omme te inducerene om tot een goede curatie ende ghezonde te commẽ, twelke men vander nature weghen niet vercryghen en mach, dan van tghene dat proprie instrumentael ofte medicinael is, *a forma specifica vel quia tale*, Dat is het ghene dat die ziecte ofte accedenten cureërt, ende zijn eeghen nature oft duer zijn verholen cracht ende qualiteyt.

MED. Zoo is dan tvverck des Medicijns niet te ghenezene?

CHIR. Neent. MED. VVaeromme?

CHIR. Daeromme, om dat die nature is die vverckijnghe, ende de medicijn is huer als een hulpe ende instrument totter nature.

MED. VVelke is dan die operatie des medicijns.

CHIR. Die operatie des Medicijns is, bequame

quame instrumenten te exhiberene in die ope rerende nature ofte operatie behoirlijc oportunelijc bequame ofte noodlick zijnde.

MED. VVat dijnghe is dan proprie des medicijns vverck?

CHIR. Des medicijns dienst ende werc is properlijc de nature te helpene, ende in als te beweghene dat se schoone eñ gheene leelicke noch mottighe cicatricen ofte lyxemen en houde, niet meer in vvonden dan in zweren. Ende daghelicx met zijne diligentie eñ nerstichede zorgvuldelijc te diligenterene, niet cesserende noch aflaetende, voor dat de nature vvederomme gherestitueïrt vvorde, zonder eenich hindere ofte meszit.

Tvierde

Tvierde ende laetſte deel, tvvelke in tgenerale is verclaerzende het inhouden van die leerijnghe der vlceren. dat zijn verouderde vvondẽ ofte zvvęren: devvelke duer haer quade diſpoſitien die daer in gheuonden vvorden, die conſolidatie ende vnitie verachteren ofte beletten.

MEDICVS.

GHeconſidereïrt, dat ghy hier vooren eens ghenouch ghedeclareïrt ende verclaerſt hebt vã die bloedighe wonden ofte van die *Solutiones continui*, de vvelke verſch gheſchiet zijn inde vleeſchachtighe partien, duer die primitiue zaken van buten ghecommen ende duer quetſure ghelaten, zo moeten vvy alhier ooc gaen vraghẽ van noch een andere ſolutie continui, die noch verſch noch bloedich meer en is, maer is veroudert, inde vvelke een ofte meer diſpoſitien zijn die de conſolidatie, ende vnitie verachteren ofte beletten, uut dewelke diſpoſitien ſanies, ofte ettere ende putrefactie comt hoe datmen die namen zal.

CHIRVRGVS.

Die Medicijnen ende Chirurgienen noomen alzulke

alzulke ſolutie continui, een Vlcere *vlcus* ofte zweere, ende dat duer differētie, vvant *vulnus* ofte vvonde is een ſimpel affect, Ende *vlcus* is een ghecompoſeïrt affect twelke met zommighe diſpoſitien tſamen ghevoucht is, als namelicke met grootheit ofte cleenheyt, met rechte ofte cromme figure, met ghelijcheyt ende onghelijcheyt, ooc met diepte, ende ondiepte, ende aldaer dat Sanies Pus ettere ofte ſordes in ghevonden vvord, duer vvelke altemets een cruſta, rueve, ofte eſchare ende ooc een caries ofte een corruptie op het been commen mach, inde vvelke definitie de ſolutie continui het Genus is, die al maer een finale intencie ofte curatie en behouen, ghelijc Galenus zeght, dat is te wetene vnitie ofte cō-glutinatie, als die cauſen gheweert zijn daer dat vlcus af ghegenereïrt word.

MED. Zeght ons dan, vvat dijnghe is vlcus?

CHIR. Vlcus, is een ſolutie continui, die uut eenighe putrefactie ghegenereïrt vvord.

MED. Van waer word die Vlcera ghegenereïrt?

CHIR. Zy worden ghegenereïrt van die exituren die gheexvlcerïrt vvordē, duer eenighe ſcherpe humeuren die de nature is uut-

vverpen-

vverpende eñ verstekende van eenighe wonden die qualike ghetracteïrt zijn gheweïst.

MED. Mueghen dan van die vulnera ofte vvonden die vlcera commen.

CHIR. Iaes, vvant die vulnera als zy saniem ofte ettere maken, zo vvorden zy vlcera gheheeten. MED. VVaeromme?

CHIR. Daeromme, vvant als den behoirlijken tijd vander digestie eñ alderbeste voor by gheleden is ende daer noch sanies in is, niet *vulnera* maer *vlcera* zulmense heeten, waer uut dat volght dat alle solutie der continuiteyt, de vvelke *pus* ofte *virulentiam* ofte *saniem* expureïrt ofte uutwerpt, *vlcus* gheheeten vvordt.

MED. Zijnse niet lichtelicke om te curerene?

CHIR. Die zommeghe zyn licht ter curatien, ende de zommeghe zijn difficil ter curatien,

MED. VVelke zijn licht ter curatien?

CHIR. Tzijn die vvelke inde corpora ofte lichaeme vvel ghecomplexioneïrt ende met goet bloed ghenutrieïrt zijn, met lettel superfluiteyten der humeuren. VVant Auicenna vertrect dat die corpora bequamelicker totter ghezondheyt van die vlcera commen, die vvelke van goede complexie zijn ende lettel

ouervlo-

ouervloedicheyt des humiditeyts hebben, met inuentie in hemlieden van goede bloede. Ende die van vele humiteyts ofte droocheyt zyn die en nemen niet lichtelic de rectificatie van de vlceren ghelyc de wacke lichaemen van die ionghe kynderen, de welke verre van die ſicca ofte droochte zyn.

MED. VVelke zyn difficil ter curatie?

CHIR. Tzyn alle die, de welke ſuccederen van eeneghe egritude ofte ziecte ende cranckheit, *per viam criſis.* MED. VVaeromme?

CHIR. Daerõme, want daer of vvord die nature gheexonoreïrt ofte ontlaſt wãt zy gheſproten zyn van die ouerblyuynghe ofte reliquien van die ſuperfluiteyten der quader humeurẽ. MED. Zijnder gheẽ ander cauſen?

CHIR. Iaet tzyn ooc die, de welke accidentelicke de *humida* ofte *ſicca corpora* moleſteren te wetene die de wacke ofte drooghe lichaeme quellen. MED. VVelcke zijn die?

CHIR. Tzijn de vvelke accideren oft ancommen den bevvruchte vrauvven, ofte de hydropyſche ofte vvaterzuchteghe menſchẽ

MED. Om vvat zaecke?

CHI. In die zware ofte bevruchte vrauwẽ omme die accidentale humideytẽ ofte vochticheden die in zulke lichaemen beſloten oft ghehou-

ghehouden vvord, ende in die waterzuchteghe ofte hydropysche menschen, omme die retentie van de ouervloedeghe ghecorrumpeïrde humeuren ende ooc als verzaemt word tquaet coleur met die quade vlceren des lichaems, ghelyc *albus plumbeus* ofte *flauus* dats vvit loodvaervvich ofte gheluvve dan es dat een beteeckenesse van die corruptie inde complexien van die leuere eñ int bloet twelcke ghecorrumpeïrt bloede comt ende vloeyt dicvvils tot dat vlcus, waeromme zulke difficil ter consolidatie ziin.

MED. VVelcke zijn *corpora sicca?*

CHIR. Hectica dats de vvelke uutdrooghende, ende cort ter borst es.

MED. Omme wat zaecke in drooghe lichaemen vvorden zy laete ofte traghelicke gheconsolideïrt.

CHI. Om die pauciteyt ofte lettelheyt van goet bloed, in diesghelycke ooc in die lichaemē der oude menschen, worden zy laete ofte lanczaē ghenezē om die imperfectie eñ rauwe digestie der spijsen ende uut *chyle*, want in hemlieden word *calor naturalis* gheextinguert ende daer naer omme die ghebreckelicheyt van dat goet bloed, zo worden die met zweeren, Iuecte ende crauvvage, ghequelt,

ende

ende dat meest als de radicael ende natufale complexie verdrooght, ende van goet bloed beroofτ vvord,

MED. zijnder niet andere?

CHIR. Daer zijnder ooc de vvelke toe bringhen de superfluiteyten der quaeder humeureu als zy vynden dat membrum particule ofte deel quaelicke ghecomplexioneïrt?

MED. VVaeromme?

CHIR. Daeromme, vvant als een membrum ofte let qualick ghecomplexioneïrt es, dat es de cause dat het vlcus, niet haestich gheconsolideïrt en vvord, waeromme datmen zal moeten laboreren ofte zeer aerbeyden op dat zyn complexie gherectificeïrt worde.

MED. VVaeromme?

CHIR. Omme dieswille, dat nutrimentum dat daer ontfaen word niet en vvord in een goet saniem verandert ende niet ghereguleïrt en word van die nature, tot goet voedzele.

MED. VVat dynghe es Sanies?

CHIR. Sanies en es anders niet, dan *nutrimentum corruptum* ofte ghevitieert voedzele twelcke de nature niet en heeft connen digireren, noch in die *secundas humiditates* dat es in goet

in goet vleesch ende bloet veranderen.

MED. VVorden deze vlceren niet ghecicatrizeïrt? CHIR. Iaes.

MED. Blyuense niet inde cicatrisatie?

CHIR. Die zommeghe blyuen inde cicatrisatie, ende de zommeghe niet.

MED. VVelke zijnse die niet ghecicatriseïrt en blyuen.

CHIR. Tzijn die, in vvelke caro ofte vleesch ghegroyt es voor dat die mundificatie ofte zuuerynghe voldaen es.

MED. VVaeromme?

CHIR. VVant ten heeft gheen zuuer materie, mits dien dat vitium ende quaet voedsel heeft: vvant tleïst bedectelick, alsvvaerby dat vvederomme ghecorrumpeïrt word ende comt tot die tweede solutie continui. Ende daeromme estimeertmenze een fistule te zyne.

MED. Hoe vele *vlcera capitalia* zijnder dan?

CHIR. Zesse MED. VVelke

CHIR. *Vlcus saniosum, virulentum, sordidum, canernosum, putridum* ende *corrosiuum,*

MED. En sorteren met hemlieden niet ander nomina? CHIR. Iaet.

MED. In hoe vele manieren mueghen zy nomina hebben.

CHIR. In vyf manieré. MED. VVelke?

CHI. Deerste is vā die humeuré, de tweede van sanies: de derde vanden accidenten: de vierde die van het morbo ofte het ongemack commende is, Ende ten vyfsten, van die comparatie ende ghelyckenesse der ghedierten.

MED. Hoe dat vanden humeuren, in wat manieren vvordenze gheheeten?

CHIR. In dezer manieren, van phlegma heetmenze *phlegmatica*: van Sanguine heetmenze *Sanguinea*: van cholera *Cholerica*, ende van melancholia *Melancholica*.

MED. Hoe vvordenze van *Sanies* gheheeten?

CHIR. Van sanies heetmense in vier manieren.

MED. VVaeromme?

CHIR. Om dat sanies in vierderhande nomina ghenomineert word.

MED. By vvat manieren?

CHIR. VVant men zeght, *sanies, pus, virulentia*, ende *sordes*. van sanies heetmense vlcus saniosum, van pus purulentum, van sordes sordidum, ende van virulentia Virulentum.

MED. Hoe heetmense vanden accidenten?

CHIR. Men heetse ten eersten van duri-
ties,

ties dura, van cauerna cauernoſa, van fiſtula fiſtuloſa, van de putrefactie heetmenſe putrida, vander corroſie ofte cnaghynghe corroſiua, van cancro cancroſa, van formica formicoſa, vanden dolores doloroſa, van die apoſtematen apoſtematoſa, van die oſtraca oſtracoſa, ende voort al tghene dat tot die vlcera ofte zweeren van duſdanighe zaken te veïl ofte ouervloedich is, dat zijn de ghene, dewelke de conſolidatie impediment doen, ende nemmermeer en zijnſe omme te gheneſene, ten zy dat deze eerſt gheemendeïrt ofte ghebetert worden.

MED. VVat dynghe is *Phlegma?*

CHIR. Phlegma is een humor frigidus & humidus, dats coud, ende wack, vander ſubſtancie Chyli ende eerſt vander vercranckte naturele waermheyt gheprocedeïrt, bequame tot nieu voedſele te wordene. VVant alſt vā een ghelijcke waermheyt ghedecocqueïrt word, zoo verlaettet die qualiteyt der frigidatien ofte coude, ende wort in een forme van bloed ontfanghen.

MED. VVat dynghe is *ſanguis?*

CHIR. Sanguis, is een humor calidus & humidus, dats vvaerme wack ghetempereïrt duer de decoctie van phlegma omme goet

voedſele te genererene wiens proprieteyt gheproduceïrt word tot een deel der ſubſtancie *nutriti*, ende hem ghelijke int vvezen die materie van reſtauratie van dies vveghen, dat van den lichame ghediſſolueïrt vvordt.

MED. VVaerõme iſt *calidus* ende *humidus*, dats vvaerme ende vvack?

CHIR. Theïſt God almachtich zo belieſt dat het leuen duer caliditeyt ofte vvaermheyt zoude vvacker blyuen, ende dat duer een humeur nutritijf, op dat tzelue leuen hier duere vermeert, onderhouden ende gheſpijſt ofte ghenouriert zoude vvorden, vvant het zoo by alle de Philoſophen gheconcludeïrt word, ende zegghen dat alle ghedierten duer caliditeyt leuen, ende ooc duer humiditeyt ghevoed zouden worden, vvant ghelijc het vier duer de vetheit eñ wackicheyt ghevoed word om bernen, alzo vvord ooc het leuen vanden menſche onderhouden duer *calida* ende *humida*.

MED. VVat dynghe is *Cholera*?

CHIR. *Cholera* ofte *flaua bilis* is een *humor calidus* ende *ſiccus*, heet ende drooghe: ende vvord ghegenereïrt uut die hitte vanden bloede: ende is als een purgament ende zuueringhe van tzelue bloed: nemaer en is niet bequame

quame tot dat lichaems voedſele.

MED. Hoe zoo onbequame tot dat nutrimentum ofte voedſele?

CHIR. Omme dat die nutritie alleene van calido ende humido dat is van waerme ende vvacke dynghẽ gheſchiet: ende ghemerct dat cholera is calida ende ſicca, dats heet ende drooghe, zo blyct an haer ſicciteit ofte drooghheyt datſe onbequame is omme te nutrierene ofte voedſel te vvordene.

MED. VVat dynghe is *Melancholia?*

CHIR. Melancholia is een humor frigidus ende ſiccus, coud eñ drooghe inſghelycx ooc gheproduceïrt van die decoctie ſanguinis ofte van tbloed. VVant ghelijc uut die decoctie ſanguinis van tbloed gheproduceïrt vvord *cholera rubra,* alzoo uut ghelijcke decoctie vvord ghegenereïrt melancholia, de vvelke gheheeten vvordt *cholera nigra,* zwarte cholera, ofte *bilis atrra,* als een purgamentum uutghezuvert in tgenererẽ vanden bloede.

MED. VVat dynghe is *Sanies,* ende van w aer comt *Sanies?*

CHIR. Sanies comt van een vochtich excrement twelke verlaten ende gheſepareïrt is van het natuerlick voedzel, twelke nature, niet en heïſt connen digireren noch in *ſecun-*

das humiditates veranderen : nemaer wordt duer eenighe middele vander nature voortghebrocht op dattet een ſubſtancie nutriti werden zoude, tot een genererēde vleeſſchelicke voedſele, zoot ghezeyt is : vvaer duere dat die wonden zweren ende vlceren gheincarneïrt worden.

MED. Hoe veïlderhande is *ſanies*?

CHIR. Tweederhande.

MED. VVelke?

MED. Goede ende quade : pryſelick ende meſpryſelick.

MED. VVelke is goet ofte pryſelick?

CHIR. De ghene, die ouer al ghelijc wit is, ghelijck zochte ofte gheſmye, ende die gheen horribel ruecke in en heïſt, inde welke niet gheopereïrt en heïſt, dan die inghebore-ne ende naturele waermte, op al dien datter gheen excuſatien en zijn van uutwendighe communiteyten.

MED. VVaeromme van die uutwendighe communiteyten?

CHIR. Daeromme, vvant iſt zake dat calor naturalis ofte naturele waermheyt werct ende agiert in humidum digerendum in humeur naturael, ende dat die complexie van haer

haer deel eñ temperature niet en word ghedi ſproportioneïrt, zoo zal dat al conuerteren ende keerẽ in *ſubſtantiam aliti*, dat is in tvoedſele vanden lichaeme. Maer iſt by aldien dat de complexie int membrum ofte in eenighe plaetſe van haer naturele temperature vervie-le, ende calor naturalis ghealtereïrt zijnde, van die vreïmde ende ende onnatuerlike hitte, zo en word dat niet ghedigereïrt *in ſaniem bonã* ofte goede materie eñ ettere, ghemerct dat *ſanies bona* ofte goet ettere, is vã een voedſele ofte nutrimentum lettel ſchillende van die ſubſtancie des lichaems, ende is oock lettel ende imperfectelick ghealtereïrt van zijn naturele caliditeyt ofte hitte, alſt in zijn behoirlicke naturaliteyt ofte vvel ghediſponeïrt is.

MED. VVat dynghe is *digeſtio?*

CHIR. Digeſtio, naer deerſte maniere gheconſidereïrt en is anders niet, dan een gheordoneïrde diſpoſitie, ende een diſtributie ofte verdeelynghe naer tlichame, van die operatie *caloris naturalis* ofte ingheboren hitte, ende dat in naturele vvaermheyt ende goet voedſele te volbrynghene, ende omme te makene een augmentacie ende eene nutricie in die *partes naturales*, dat is in die

naturele deelen des lichaems. Ten tweetsten, es die digestio gheconsidereïrt te zijne maer eene proprie gheordoneïrde dispositie ende concoctie ofte rypinghe *caloris naturalis* ofte ingheborene hitte tot een preparatie ofte expelleryinghe der humeuren, ende dat omme te grosserene ofte omme tzelue te subtilierene ende dat naer tbehouf vander naturen: op dat dat zelue zoude mueghen te lichtere ende bequameliker voort ghebrocht vvorden, omme alzoo van die voortdryuende cracht ghevoert, beweïght, ende ghedistribueïrt te vvordene in alle leden des lichaems tot een behouf van natuerlic voedsele.

MED. VVanneer gheschiet dese digestie?

CHIR. Als die humiditeyten ofte wackicheden ontfanghen de preparatie caloris innati ofte der inghebooren hitte, gheordoneert tot den zeluen effecten tot wien zulke een operatie ghezonden vvord.

MED. VVat dynghe is *sanies mala* ofte mesprÿselicke.

CHIR. Tis het zelue nutrimentum dat ghecorrumpeïrt is verre onghelijc vvezende van dat het worden zoude, ofte connen veranderen in *substantiam aliti* dat is tot voedzele des lichaems. VVant het zeere ghealtereïrt

is van

is van de vreïmde caliditeyt eñ quade lucht: vvant naer zijn diuersche alteratie zulc een specie van quade ettere ofte malæ saniei ist voortbrynghende.

MED. Hoe vele *species malæ saniei* zijndere?

CHIR. Daer zijnder also vele alsser quade alteratien zijn, impediment doende de proprieteyt caloris naturalis ofte die inwendighe naturele hitte, die ghemaect vvorden van die ongheproportioneïrde complexie in zijn substancie ofte decrescentie. VVant ist dat calor naturalis in frigida ofte coude complexie in tlet ghedwonghen is, ofte onttrocken vvord, zo zalt *pus* ende ettere genereren. Ende ist ooc dat tzelue calor naturalis verbreed ofte verlanght word ende ghevoet zijnde vã een alteratie ofte complexie in een hittighe plaetse, zo zalt genereren uut dat zelue voedzele *virus* ofte *sordes*, twelke tot dat membrum ofte let ghecommen is.

MED. VVat dynghe is *Pus*?

CHIR. Het is zoot wy hier nemen, een quaet ettere ende materie die ghemaect is tzelfde dat voedzele zijn zoude, duer zijn quade superfluiteyten de membra ofte de leden vicierende ende tot corruptien vvenden-

de duer die debiliteyt van dat let, ñe van calor naturel vvezende ghealtereïrt. De welcke ist dat zy corrumperen duer een subtyle ende dinne corruptie zo zalder af genereren *pus subtile* tvvelke men es heetende *virus*. Ende eist by aldien dat het tot grouue corruptie compt zo zalder ghegenereïrt worden *pus crassum* twelke men es heetende *sordes*.

MED. VVat dynghe es *virus*?

CHIR. Het es *pus* subtilick ghegenereïrt uut een caliditeyt der waterachtegher humueren, de vvelke de natuerlicke hitte ofte waermte niet en can decoqueȓẽ duer die superabundantie van de onghetemperde qualiteyt. MED. VVat dynghe zyn sordes?

CHIR. Het is *pus crassum* grouue materie ofte ettere ghegenereïrt uut die grossiteyt der humeuren: de welke driederhande vvezẽ moghen, naer dat *calor naturalis* in drie manieren es machtich te vverkene. VVant ist zaeke dat *calor naturalis* maer een lettel ghealtereïrt wezende machtich is die te decoquerẽ, daer zal ghegenereïrt vvorden dicke ende *spissa sanies* vvit ghecoaguleïrt. maer ist dat calor naturalis meer ghealtereïrt ende de materie furieuselicke decoquerende ghegrosseïrt ofte verdict vvord, ghelyckerwijs tvier in grouehou-

ue houtten zoo zalt genereren een zake tot zvvaericheyt treckende of helzende, maer ist by aldyen dat het zelue *calor naturalis* ooc noch meer ende zeere violentelicke ghealtereïrt word, ende tzelue ooc decoquerende strangelic anvalt, uut die actie ende subiecte grossitie der humeuren, zo zaldere genereren een zake ghelyc *fex* ofte ghist.

MED. VVat dynghe es *durities*?

CHIR. *Durities* es eene vaste hartte ende vrome zake de welke duer haer taeyicheyt de corruptie niet lichtelicke en admitteïrt.

MED. VVaer af causeïrt *durities*?

CHIR. Van driederhande causen mach *Durities* gheschieden. MED. Hoe dat?

CHIR. Ofte tcomt van vele sicciteyten ofte droochten, ofte van een congelatie ende groote coudicheyt : ofte van repletie ofte volheyt.

MED. VVat dynghe es *cauerna*?

CHIR *Cauerna* es een concauiteyt ofte hollicheyt ydele ende donnckere ende de vlcera ofte zvveren die in hem vele vacuiteyt ofte ydelheyt hebben heetmen *cauernosa*.

MED. VVat dynghe es *fistula*?

CHIR. *Fistula* es een diepe hulcus hebbẽda een zeere nauwe *orificium* ende *viã callosam*

ofte

ofte inwaert verbreed, dicwils pus ofte ettere effunderende ofte uutſpuvvende, hebben vele denominatien vanden membra ofte leden daer zy in ghefondeïrt es, alzoo vvel in die ſimpele ale in die ghecomponeïrde leden, naer dat het affect van hem de partyen es makende. VVant iſt dat die fiſtula de vleeſchachteghe partye es affecterē zoo zalmenze *fiſtuala carnoſa* heeten, van de aderen *venoſa*, van de arterien *arterioſa*, van die neruis ofte zenuwen *neruoſa*, van die cartilagē *cartilaginoſa* vande muſculen *muſculoſa*, van die oſſa ofte beenderen *oſſuoſa*, van die tranen die zout uutwerpen *lacrymoſa* ofte *lacrymalis*, van Ano ende tfundament *fiſtula ani*. alzoo heuet ende vervvinnet veel nominatien.

MED. VVat dynghe es een putrefactie te zegghen?

CHIR. Putrefactie naer Areſtoteles ghevoelen in 4. Mete. mach commen uut eeneghe venenoſe ſubſtancie, ende ooc uut vochteghe verrotte humueren, duer vvelke putrefactie ende corruptie die vvateren, vruchten, ende die elementen ghecorrumpeïrt vvorden, waer uut veelderhande ziecten genereren, als peſtilentien, cortſen ende andere contagieuſe ofte ſmittelicke ziecten, ende

dat mee-

dat meestendeel uut die humiditeyt ofte vochticheyt der humueren.

MED. VVaeromme heïft Arestoteles dat ghezeyt?

CHIR. Om dat hy zoude tooghen dat die principale vochteghe materie een beghinsel es der corruptien, zonder vvelke humiditeyt ofte vochticheyt gheen corruptie vvezen en mach, ghemerct datter gheene corruptie zonder putrefactie en es, noch gheen putrefactie mach commen zonder vochteghe materie omme die te vvenden ofte bryngen toter corruptie, dan duer de vochticheit.

MED. VVaeromme duer de vochticheyt?

CHIR. Om dat die eerste partien vander materie susceptijf der corruptien een subiect es, ende es een *fomentum* voedsele ofte oorzake omme de materie te wendene totter corruptien duer dat *humidum radicale*, ofte naturel humuer *substantificum*, ofte ooc in ghelyke duer dat voedende humuer ghezeyt *nutrimentale* ende *cibale*, ofte dat *abundant humidum humoral*, Dese mueghen altegader een foment ende veodsel ofte een subiecte materie zijn totter corruptien, alst duer singulıere vitie niet meer machtich en is omme te nutrierene ofte voedene,

MED.

MED. Hoe veïlderhande zijn de causen datse niet meer om te nutrierene ofte voeden machtich en zijn?

CHIR. Driederhande, vvaeraf deene corrumpeïrt *vitalem spiritum:* vvederhoudeñ zijn behoorlicke respiracie ghelyc *narcotica stupefacientia*, ende die tghevoelen verdoouen, als opiuni, ende een repercussiua te zeere frigida ofte coud vvezende, ende dier ghelyke: dãder de vvelke belet, ghelyc *humomores crassi, viscosi, frigidi*, grouue viscoze ofte slymachteghe ende coude humeuren, de welke duer haer viscositeyt ende menichte den spiritum zijn passaige beletten. De derde cause is de ghuene die verbied, prohibeïrt, ofte belet, ghelyc die primitiue zaken, de vvelke causen veïlderhande zyn: als *contusio, percussio* ende een constrictie ofte bedwanck van te vele ligaturen, de vvelke het membrum ofte let mortificeïrt, den transitum ende passaige vandẽ spiritñ ofte leuende gheest beletten.

MED. Naer die *medicos Chirurgos* wat dynghe es putrefactie ofte *putredo*?

CHIR. *Putredo* es een transmutacie ofte veranderynghe van die gheheele substancie des lichaems, ofte van zijn particulẽ putrifierende,

rende, van een vreïmde ende uutwendighe hitte, ende niet van zijn eighen nature verweƈt zynde. MED. VVaeromme?

CHIR. Om dat tghuend dat ghecorrumpeïrt word, dat wordt van contrarie dijnghen ghecorrumpeïrt, ende van tghuend dat proprie ofte eighen ende ghelyc es vvorder gheconſerueïrt.

MED. Hoe veïlderhande es *putredo?*

CHIR. Maer een, want in alle de ſpecien es een maniere van verrottynghe, duer die welke alle dander maer een name en hebben.

MED. Om wat zake gheſchietter corruptie ende putrefaƈtie inden lichame, ofte in eenich particule vanden leden?

CHIR. Het zelue mach gheſchieden uut een zeer quaet affeƈt van die crancke ghedebiliteïrde ledē ofte in een cranc vochtich lichame, dewelke daer toe gheneghen zijn om een corruptie te ontfanghene, ghelyc uut die antecedente ofte coniunƈte cauſen van binnen, de vvelke *ſpiritum vitalem* belet doen, ofte ooc van die primitiue ofte euidente cauſen van buuten ofte ooc om yet anders dat vergadert *vtraſque intentiones*, ghelyc van een venyneghe ghecorrpumeïrde luchet ofte oocvan een zeer onnatuer-

onnatuerlicke hitte ende coude, ofte ooc van andere zaken die met haer ſubſtancié contrarie zijn den ſpiritum diemen *animalem* ende *vitalem* heet: ende ooc uut Apoſtematien, puſtulen, ende quaede ambulatiuen vlceren ghemijnghelt met een venyneghe ſubſtancie, ende ooc van een onbehoorlicke applicatie daermen in erreïrt ofte doolt, ghelyc een uutſturtynghe van olye in de diepe vlceren, waer duere dat caro ofte tvleeſch gheputrifieïrt wordt duer de hitte ende vetticheyt van de olye ofte oock met eene vehemente infrigidatie ofte vercoudynghe op een hitteghe apoſtema, vvaer duere dat ghecorrumpeïrt worden die complexien vanden lichamen.

MED. VVat dynghe es te verſtane te prohiberene ofte belettene den ſpiritum tot hem te commene, ofte verzamene *vtramque intentionem.*

CHIR. Tes oppilatie ofte beſtoppynghe.

MED. Hoe veïlderhande es deſe oppilatie?

CHIR. Tvveederhande.

MED. VVelke?

CHIR. *Antecedens* ende *Primitiua.*

MED. VVelke es antecedens?

CHIR. Vergaderde humueren duer welke dat die oppilatie corporale ofte lichamelicke

licke verſtoptheyt mach commen, ghelyc uut een *apoſtema calidum, malum, fixum, magnum, craſſę materię*, dat es uut een heete quada vaſte grouue ende groote materie oppilerende den meatus wech ofte paſſaige des aſems, perſpiratie ofte tghene daerof dat *ſpiritus vitalis* nood ende te lydene heïft. Ende midts dien dat de perſpiratie beſlooten ende wederhouden word, zoo corrumpeïrtze die complexie.

MED. VVelke is die primitiue zake?

CHIR. Die primitiue zaecken ziin als wy gheſeyt hebben, ghelijck een conſtrictie die welke ſterkelic ghedaen vvord in eeneghe particulen ofte deelen van zommeghe leden, vvant als die conſtrictie perſeuereïrt, zo corrumpeïrt het membrum om die retencie ende impediment van *ſpiritus animalis* waer duere het roeren ende het ghevoelen ouere al tlichaeme gheſchiet, ofte ooc duer die retentie die cracht hebben ouer *ſpiritum vitalem* die inden menſche es, de welke gheleed ende gheexpandeïrt vvort van therte duer arterien ouere al tlichaeme. Zoo dat by die middele de cõplexie ghecorrompeïrt vvord eñ verſterft.

MED. Hoe veïl ſpecies ofte ghedaenten putredinis zijnder?

CHIR. Drie. MED. VVelke?

CHIR. *Gangrena*, *sphacelos*, ende *Esthiomenus*.

MED. VVat dynghe is *Gangrena*?

CHIR. Gangrena is een principium ofte beghinsele ende een oorspronc vander corruptien ofte putrefactien als het membrum ofte zijn particule beghint te putrifieren, noch ghevoelen ende leuen in hebbende: vvant in tbeghinsel en vvord dat sensus ofte ghevoelen ende leuen met hem niet ghecorrumpeïrt: ende daeromme die sensus ofte beseffen heïft noomtmen *Gangrena*, proprie twelke *Phlegmonodes* is in tbeghinsele ende als den Gangrena ghecõfirmeïrt word duer die corruptien ofte putrefactien, zoo mueghen zy commen tot *sphacelos* ofte *Esthiomenus*.

MED. VVat dynghe is *sphacelos*?

CHIR. Sphacelos, is een putrefactie van tgheheele membrum sensum ofte beseffen ende leuen verloren hebbende corrumperende carnem ende ossa, als vleesch ende beenderen. Ende tghene dat zoo gheconfirmeïrt is, dat zijn sensus ofte ghevoelen ghedestrueïrt vvord, ende dat gheen beseffen meer in en heïft. ende dat het caro ofte vleesch ghedestrueïrt ofte verstoruen vvord, tot dat os

ofte

ofte totten beene toe, men zalt heeten *sphacelos*, ofte by den Latynen *sideratio*, ende is een volcommen corruptie eñ ooc een mortificatie ende versterueneſſe der partyen, ia ooc der vaſter partyen als dat accideïrt ofte gheſchiet in vleeſch ende in beenen.

MED. VVat dijnghe is *Eſthiomenus?*

CHIR. Eſthiomenus is een vervulde corruptie van het membrum ofte het deel, duerwandelende ofte perambulerende het gheheele membrum, let, ofte partye duer-etende ofte duer-knaeghende, by den Grieken *herpes eſthiomionus* ghenaemt. VVant als ziin corruptie beghint voort te gane in het membrum met duer-etynghe ende exulceratie, ende rondomme ghecorrumpeïrt vvord dan heetmen dat gheheele accident *eſthiomenum* als vyandt vanden menſche, omme dat dat membrum nv gheheel gheputrifieïrt vvord, den menſche dicwils totter dood brynghende, ende ten waere omme die groſſiteyt van zijnder materien, ten zoude niet adhereren ofte anhouden, maer men zoude dat gheheele membrum moeten amputeren ofte af ſnoucken.

MED. VVat dynghe is *Corroſio?*

CHI. Een cõſumptie ofte vernielen vã het

caro ofte vleesch duer die acuiteit ofte scerpheyt van die quade scherpe bytende bilieuse humeuren, vvaer duere dat de substancie van tlichame verandert word, resoluerende consumerende, desiccerēde, ofte verdrooghēde die substancie des vleeschs ende word als dan gheminueïrt ende ghevlcereïrt.

MED. VVelke zijn de causen vander corrosien?

CHIR. Tvveederhande.

MED. VVelke?

CHIR. *Propria* ende *dependens*?

CHIR. VVelke es propria?

MED. Propria es die maligniteyt van het quaet vleesch, de vvelke de medicyns hebben gheheeten *proprietatem occultam* verderuende de complexie van dat membrum ofte van eeneghe partyen des lichaems.

MED. VVelke es *causa dependens*?

CHIR. Tzijn *humores cholerici* ghemynghelt, met een valssche phlegmatie, de welke met die couiunctе causen vloyen, ende maken als dan een corrosie.

MED. VVat dynghe es cancer te segghen?

CHIR. Cancer is een affect ofte ziecte commende uut heete drooghe verbrande humeurē, ende ooc uut coude: ende vvord ghe-

produceïrt duer een putrefactie ende met hartte labien ofte lippen omtrent die vlceratie beuonden, ende ooc met een loodverwich ofte zwartachtih coleur ghecoloreïrt, ende die aderen van alzulcken affecten, zijn ghemeenlick opgheheuen onder het huyt met zeere grof ende zwart melancholieus bloed, hem ſpreedende omtrent die vlceratien, ghelijc die creeften ofte crabben haer voeten ofte clauwen uut ſtrecken de vvelke meer achterwaert crupen dan voorvvaerts, ende om dat dit accident altijts ofte ghemeenelick is voort ende voort crupende ende eroderende ofte voort etende, daeromme ofte daer naer word dit accident *cancer* gheheeten ofte *hulcus cancroſum*, hebbende in hem *pus fœtidum* ofte een ſtijnckende materie, met horrible ſtanck ende int zwarte vvendende.

MED. VVat dynghe es *formica*?

CHIR. *Formica* vertoocht hem zomtijts met cleene puuſtkens uutevvarts int vterſte vanden huut, vanden vvelken dicmael comt een apoſtema die puur is, dat es met imflammatie ofte heriſpilatie, die ghegenereïrt word uut cholera ofte tſamen met phlegma ghemijnghelt vvaeraf twee ſpecien zijn te wetene *formica ambulatiua* ende *formica corroſiua*.

CHIR. VVelke es *ambulatiua?*

MED. *Formica ambulatiua* es die puur es, eñ wandelt zonder corrosie ouer dat let.

MED. VVelke es dan *formica corrosiua?*

CHIR. Tes een verbrande cholerique materie met eene corrosiue vlceratie. Maer ist dat maer een simpele subtile materie en is, zo wandelt dan die zelue formica zonder vlceratie inde circuite van het huut met een scherpe bytende iuecte, ende dit es het onderscheed van *vlcus formicosum* ende *formica ambulatiua.*

MED. In hoe veïl manieren vvorden dan gheresolueïrt ofte ontbonden die continua ofte vasticheden, naer dat ghy vermaent hebt vande errosie ofte putrefactie.

CHIR. Die vaste partyen worden gheresolueïrt ofte ontbonden, met incisie duer corrosie ofte fractie.

MED. In hoe veïl manieren ghesschiet *alteratio*

CHIR. Alteratie compt van *caliditate frigiditate, siccitate* ofte *humiditate*, dat es van hitte, van coude, van wackicheyt ende van drooghte, ofte duer tmijnghelen ende verzamen van dezen. Ende daeromme als ghy ziet een *vlcus dolorosum* zeght dat het ghealte-

reïrt

reïrt ofte gheaffecteïrt es met een ofte meer van deze voornoomde qualiteyten, die tsamen met die materie (het zy vele ofte cleene) ghemijnghelt zijn.

MED. VVat dynghe es *ostreum?*

CHIR. *Ostreum* es een specie ofte forme van musselen ouer een zyde, maer een rond ende verheuen schelpe hebbende ghelijc een teste, ouere dandere zyde, wat plat vul porrekens ende steenkens, sterkelic gheglutineert ende toehoudende, wat hart ende van binnen witticheyt hebbende, de ghulseghe menschen zeere quellende die tot ghulsicheyt gheneghen zijn. Twelke men in latijnsche sprake es heetende *patella*, een cleen schotelken, waeraf men zeght *vlcus ostracosum*, omme dat zijn labia lippen, ofte cantē, hartachtich zijn, wit, aspera ende scerp, ende met rudicheyt beladen. Ende zy hebben ooc noch andere appellatien maer om dat zy tot deze voornoomde mueghen alle beweight worden, daer omme en make ic daeraf gheen mentioen.

MED. Hoe veïlderhande es *vlcus?*

CHIR. Tweederhande, te wetene *simplex* ende *compositum*, alzoo die vulnera tweederhande zijn, waer uut dat die vlcera spruten.

MED. Hoe zoo *simplex?*

CHIR. Noteïrt dat ick niet en zegghe met een absolute redene simplex: vvant zy mueghen diuersch commen, als uut een quade complexie ende solutie continui ende altemets met een compositionale influxie, tot dewelke concurrerē ende loopen quade qualiteyten. Maer ick segghe *vlcus saniosum* ofte *simplex*, ist by aldien dat met haer verzaemt zijn quade accidenten dewelke impedieren ende beletten die vvarachtighe consolidatie: vvant alzulke vlceren vvorden cōposita gheheeten, ende daeromme als ick zegghe *vlcus saniosum*, uut onze ghewoonte, zoo moet ghy verstaen simplex, twelke verscheeden ende gheremoueïrt zal zijn van die accidenten die maer ghemaeckt en zijn van een simplex vulnus, ende die maer met zommighe alteratien gheaffecteïrt en zijn ende de definitie van dien zult ghy mueghen bekennen an het sanies.

MED. VVat dynghe is *vlcus compositum?*

CHIR. Vlcus compositum is tghene dat met zommighe ofte meer ander accidenten gheinuolueïrt ende verzaemt is, dewelke v doen dolen van de cure vlceris saniosi, want ghelijc *cura vulneris compositi*, varieert eñ verandert van die *cura simplicis*, alzoo ooc die curatie

ratie compoſiti vlceris varieïrt ende verandert van die tractacien vlceris ſanioſi.

MED. VVelke is *cura vlceris ſanioſi?*

CHIR. Cura vlceris ſanioſi, angaende het vlcus, tis een exſiccatie ofte verdrooghynghe want alle die vlcera ſanioſa vlcera wezende hebben van noode ghetemperde exſiccatien ofte verdrooghynghe.

MED. Zoo iſt dan een *cura vlceris ſanioſi?*

CHIR. Iaet een cure eſt.

MED. Hoe veïlderhande is die *cura vlceris compoſiti?*

CHIR. Driederhande, vvant altemets hou denſe haer *ex parte humorum*, ofte ouer de zyde van de humeuren, dewelke men materia vlcerum is heetende, altemets van die ſpecie des ſanies ende etters, ende altemets van die accidenten.

MED. Hoe zult ghy dan de cure annemen van alle deze, op dat ghyze te rechte zoud mueghen regieren ende cureren?

CHIR. Hoort van die definitien dewelke de Medicijnen vzeren dat is, dat altijts die accidenten metter materie u, de onbekende cauzen zullen laten vveten, ende vvat de cauſen qualitates proprie accidentael zijn. Tot vvelke noticie volght deze curatie, vvant alle

curatie, houd haer *ex parte materiei* ofte *ex parte efficientis*, ofte *ex parte qualitatum*, de welke wy nu accidentalia zijn heetende.

MED. Declareïrt ons dat.

CHIR. Ten heïft gheen declaratie van doene, naer dit prouerbium elken ghemeene, als die cause gheremoueïrt word, zo word gheremoueïrt dat affect, dat uut de cause spruut. VVant comt die cause vter materie, zijn curatie zal zijn *euocatio* : vvant alle ziecte die uut repletien comt, behouft de euacuatie, omme die *caussa efficiens*, te vvęrene. Ende daerōme ist by aldien dat de cauzen, *qualitates* ofte *accidentia* zijn ofte van zaken commen die hemlieden contrarie zijn, zo zult ghy die emendatie ofte beterynghe vynden in te applicerene. ofte vzerene van dynghen die hem contrarie zijn, vvant ooc alle curatien worden ghedaen met contrarie zaken, zonder in die daer wy zouken die fortificatie der leden.

MED. En zijnder gheē *vlcera* die doodelic zijn ofte niet doodelic en zijn daer af dat men verlost mach wordē, eñ die zōder perikel zijn?

CHIR. Iaet die zommeghe zijn doodelic, de zommeghe zijn ghenezelicke ende zommeghe zijn gheneghen, tot die crampe, eñ zōmeghe zijn rebel eñ quaet om ghenezē.

MED.

MED. Hoe worden deze al bekent om te ghenezen? (nessen.

CHIR. Met haerlieder proprie beteeke-

MED. VVelke zijn die significatien ofte beteekenessen?

CHIR. Tzijn die vlcera daer Auicenna af sprekende es, ende heïft ghezeyt dat de beste beteekenesse der vlceren ende vvonden zijn, als zy in haer successie efte voortganc ghenegghen zijn tot ghezondheyt, ende die beteekenessen der ghezõdheyt in die vlcera eñ vulnera zijn, als in haerlieder successie es *sanies*, inde welke goet *pus* ghegenereïrt vvord uut die operatie der naturen . VVant die operatie der naturen es daer den naturalen loop, ende daer en word gheen sanies ghegenereïrt dan die maturale operatie ende rypmakynghe duer die imperfecte digestien.

MED. VVelke zijn dan doodelicke vlceratien?

CHIR. Hippocrates inden vierden Aphorismo zeght dat eeneghe vlceratien lætalia ende teeckenen des doods zijn, als in dusdaneghe vlceratien als die tumeuré heymelicke vertrecken ofte verdwenen zonder merkelicke redenẽ, ofte als ooc in die vvõden zwelynghe ofte tumefactie openbaert eñ terstõd

ver

verdwynt zonder redelicke cauſe, te wetene zonder te applicerene eenighe medicijnen de welke die zwellynghe reſolueren ende verdryuen. VVant zoo wanneer het apoſtema ſubyt ende haeſt zonder cauſe is vertreckende, zoo word die zieke van redene ende verſtandt berooft, ende dan corts daer naer ſterft hy.

MED. VVelke zijn die vlceren die bequame ofte gheneghen zijn omme ſpaſmus te genererene?

CHIR. Dat zijn die vlceren die quaelijc ghediſponeïrt zijn, om redene van die qualiteyt van die quade vlceratie, als Auicenna ghetuught dat die vlcerē die gheputrificeïrt zijn, ofte met een corroſiue ende pynlicke cankerachtighe ſcropuleuſe ende chireuſe vlceratien gheneghen zijn totte crampe ende alle die haerlieder loop loopen, ende byzonder daer in dat gheē ſanies ghegenereïrt en word. VVant als in een vlcere ſanies ende apoſtema comt ofte zwellynghe ghegenereïrt vvord, dats een goet teekene: midwelken datmen ſpaſmus niet en vreeſt, ende dat duer zekere redene. want iſt by aldien dat die materien van de vlceratie vallen in een zenuachtighe plaetſe, ende dat byzonder inden rugghe in dat region van *nuca* ofte *medulla ſpinalis* dat is het

het rugghemerch ghelijc hier verhaelt is, ofte in tvoorſte deel van die huepe, coxe, ende *genu* ofte knye, in die lacerten ofte neruoſe plaetſen, deſe zijn alle bequame ende ghereed om ſpaſmum te cauſerene. Ende dat duer dat de zenuwen ende muſculen ghemeenſchap medelyden ende gheuoelen hebbẽ met die herſſenen. VVant die vlceratien wordẽ ghevreeſt duer die antecedente cauſen van binnen, omme dat die materien mueghen in driderhande manierẽ haren toeganc hebben: waer duere dat drie manieren van ziecten ghegenereïrt worden. VVant iſt dat die fluxie haren toevloedt heïft tot die herſſenen, zoo zal zy genereren ſpaſmum ofte verlieſinghe des verſtands. Ende iſt datſe haeren ganc neïmt tot die nederſte voedende leden, zo zalſe den camerloop ofte bloedighe etterachtighe egeſtie maken duer die vlceratie der darmen. Ende iſt datſe haeren toevlucht neïmt int middelſte deel vanden lichame, in *thorace* ofte borſt met eene virulente etterachtighe materie ofte *ſputum ſanguinis*, dat is bloedſpughynghe, zoo zal de materie van alzulke vlceratie cauſeren die ziecte van *Pleureſis peripneumonia* ofte *hæmoptoïs*.

MED. Ghy hebt ons hier vooren beghon

nen te

nen te verhalene van die vlcera capitalia, maer wy en hebben noch gheen vulle declaratie ghehad vvaer duere datmen die differentien der vlceren kennen mach wilt ons dan hieraf eene generale instructie gheuen.

CHIR. Die zijn veïlderhande.

MED. Hoe veïlderhande zijnder vvel? laet ons dat hooren.

CHI. VVy hebbē hier voorē ghezeyt datter zesse vlcerē capitael waren, nemaer naer de ghemeene intencie van die moderne chirurgiens zo bevynde icker zesthienderādē: te wetene, als Etterachtighe
corrosiue
knaghende
ambulatiue
vervuulde
gheputreficeïrde
cauernose
fistuleuse
cankerachtighe
onghetemperde
tormenterende
rhumatike
vermiculeuse
vergaderde
varicose
apostematose.
} vlcere,

MED.

MED. VVat es te zegghene *vlcus saniosum* ofte *virulentum*, hoe vvel hier af bouen gheroert es gheweïst?

CHIR. *vlcus saniosun* es een alzulke vlcere daer dat wy hier vooren eens af ghezeyt hebben, niet verre verschillende van *vlcus virulentum*, inde welke een groote quantiteyt van virus es, dats te verstaene een subtyl vloyende excrement, byden latinen sanies gheheeten, ende twelke gheenssins en knaecht: daeromme zo heetmen alzulke een zwęre *vlcus saniosum*.

MED. VVat es een corrosiue ofte eroderende vlcere?

CHIR. Een uutknaghende ofte eroderende vlcere es zoo wanneer die vlcere duer aerbeyt de partye knaeght, ende maect daer zomtijs oock een escare ofte rueue, de welke uut die scerp bytende humeuré ghegenereïrt word die inde vlceré vloyen, ende ist dat die aercheyt zo groot wort, als datse niet alleenlic tghecorrumpeïrde vleesch en cõsommeïrt maer ooc het ghezond vleesch, zo vvordet alsdanne *depascens vlcus* ghenaemt, dats te zegghene een vlcere ofte zvvęre die al afknaeght, ende byt al vvat huer rondsomme licht. Eñ de Griecké nomé alzulke een effect

Nome

nome zoo Galenus ghetuught, omme dattet ghemeenelicke van de crancke partyen tot die ghezonde partyen gaet, ende maect altijts het affect grooter ende grooter, van vvelke ziecte *phagedena* een ſpecie is de vvelke tot die andere twee ſpecien vvel ghevoucght mach worden als voor het derde affect de vvelke men ghemeenelic *ambulatiuum vlcus* heet, omme dieſwille datſe herwaerts ende derwaerts es crupende ende wandelende, het huut ofte *cutis* ende het ondergheleghen vleeſch knaghende maer niet dieper dan int ſuperficiael vleeſch, vvant een alzulcke vlcere en penetreïrt nemmermeer diepe innewarts, waeromme datmenſe ooc wel met rechte een ſuperficiale vlcere behoort te namene, ende niet in knaghende vlcere.

MED. VVat dynghe es eẽ vervulde vlcere?

CHIR. *Vlcus ſordidum* ofte een vervuulde vlcere, naer Galenus zegghen, is een vlcere ofte zweere die vul grouue ende limachtighe excrementẽ es uutworpẽde vvelke zyn byden Latinen *ſordes* ghenaemt, maer die moderne ionghe Chirurgiens van onſen tijden diffinerenſe anderſins zegghẽde dat het een vervulde vlcere is, die dicachtighe cortſtẽ, ſchorſen, ofte eſcaren, heeft ofte eenich zochte vleeſch dat

dat ouervloedich es.

MED. VVat is een gheputreficeïrde vlcere?

CHI. Een gheputreficeïrde vlcere word alzoo ghenaemt, zo vvanneer datter eene stijnkende domp uut comt, zoo ghemeenelic van eenich gheputreficeïrt vleesch pleïght te commen, ende heïft altijts met haer eeneghe tsamen ghevougde vuulicheyt, een vremde hitte, met een ouervloedeghe vochticheyt, ende dicwils zo zijnder ooc *febres* ofte cortsen mede ghemijnghelt, ende zy zegghen datter tusschen die vervulde vlceren gheen andere onderscheyd en es, dan alleenlick inde maligniteyt ende aercheyt.

MED. VVat es een hollachteghe vlcere?

CHIR. Een cauernose ofte hollachteghe vlcere es zo vvanneer *orificium* zeere enghe eñ nauvve es, ende den grond beneden breedachtich, hoe vvel datmen die niet ghenezen en can, ende heïft veïl zijdweghen, zonder callositeyt, ofte hardicheyt, ende zommeghe namen alzulke, een caniculose vlcere: waeraf die fistulose vlceren ooc gheen onderscheyd en hebben, alsoo vvy hier vooren verhaelt hebbé van die cauernose vlceren, dan alleenlicke datse gheen harde noch callose zijdvveïghstens en hebben.

MED. VVat is een canckerachteghe vlcere?

CHIR. Van een cankerachteghe vlcere is ooc hier vooren eens af ghesproken ende verclaerst: de vvelke es zeere groufzaem ende stynckende ende heïft harde dicke vpghezwollen ende omghevvefde labien canté ende lippen van coleure tusschen het rood ende zvvarte, te wetene bruunachtich ende loodvaerwich, daer en bouẽ zo zijnder ooc zommeghe loodvaerweghe vp ghedronghene aderen, vul grof ende zvvartachtih bloed die haer rondsomme de gheulcereïrde plaetsen openbaeren als crawen voeten, vvaer af die ziecte huer name cancre vercreghen heïft.

MED. VVat es een onghetéper de vlcerẽ?

CHIR. Die vlcere diemen ghemeenlicke *discrasitum* ofte een onghetemperde vlcere noomt, es zo vvanneer datter eeneghe onghetemperheyt ofte onnatuerlijke ende quade qualiteyt in is als ommatelicke hitte, coude, vochticheyt, ofte droogte, ofte zommeghe van deze tsamen ghemynghelt, alsulcke vlceren nomen vvy ghemeenelicke onghetemperde vlceren. Ende alzoo mueghen ooc desghelycx tormenterende ofte quellende vlceren ofte zweren ghenaemt worden zo wanneer

neer datse den pacient grootelycx quellen ende pyne an doen: ofte (als Guido *de cauliaco* scrijft) inde vvelke een ghevoelen van contrarie dynghen es.

MED. VVat es *vlcus rheumaticum*?

CHIR. Naer het zegghen van Galenus, ist een vlcere die niet en heïft connen ghenezen worden, omme der humueren vville dier van elders inne vloyen, ofte duer het quaet affect, dat inde partyen ontfanghen vvord,

MED VVat es een vvormachtighe vlceren?

CHIR. *Vlcus vermiculosum* es een zwęre daer vvormen in zijn de vvelke uut putrefactie genereren.

MED. VVat es een veraergherde vlcere?

CHIR. Die veraergherde vlcere ofte zvęre word by Galenus, ende alle griecxsche medicynen alzoo ghenaemt, zoo wanneer die zelfde naer alle goede ende behoirelicke curatie niet en heïft connen ter ghenezynghe ghebrocht worden, omme dieswille datter inde gheulcereïrde partye eene secrete verergherynghe is, die de ghenesynghe belet. Daeromme machmen alzulke vlceren vvel quade. verergherde, obstinatie, rebelle ende quaet om ghenezen vlceren namen.

MED. VVat es *vlcus varicosum*?

CHIR. *Vlcus varicosum* zo vvanneer datter eeneghe ghezvvollen ende op ghedronghen aderen bouen ligghen vul grof zwart bloeds, ofte vul ghecorrumpeïrde humueren, de welke aderen in latine *varices* ghenoomt worden: vvant deze brynghen ghemeenelic altijd eeneghe fluxie inde vlceren ende beletten alzo die curatie.

MED. VVat zijn apostematose vlceren?

CHIR. Van die apostematose vlceren es hier vooren ghenouch verclaerst, zy mueghen cōmen van een onnatuerlic ghezwel, de welke uut eeneghe humuereu ghegenereïrt worden, als uut *phlegmone crysipile*, ende andere dier ghelyke.

MED. Naer dat ghy alhier vermaent van die obstinate ende rebelle vlceren, welke zijn dan die indicien van die quade vlceren de vvelke duer haer malitien, ofte maligniteyt die consolidatien beletten, ende qualic commen totter cicatrisatie, daeraf wy hier vooren gheen mentioen ghemaect en hebben? laet ons die diuisie hooren, vp dat vvy duer dese mueghen van als een verstant hebben ende omme tot eenen goedē ende bequamen hende te commene van als datter ghevraeght

zal

zal vvorden alzo verre alſt den Chirurgien noodzaeckelic is te wetene ende te examinerene omme een goet chirurgien te vvezene in als daeraf dat hy hem vermeït een practicien te zyne, alzoo vooren verhaelt es. VVelke zijn dan die *vlcera mala*?

CHIR. *Mala vlcera*, zeght Galenus, zijn de welke langhen tijt zonder cicatricie zijn, ende dat die zelue wederomme op breken binnen eenen iaere ofte zekere tijden. Byzonder nochtans als vanden medicyn ofte chirurgieu inde curatie van alzulcx yet verzwijmt gheweïſt es deſe gheuen van haer zeluen een quaet teekene omme qualick te ghenezene. Ende dit zelue mach gheſchieden, om datter quade humeuren toeghevloyt commen, ofte om die quaede diſpoſitie der gheaffecteïrde partyen, duer die influxie der humueren daerinne vloyende die daer metter tijd duer eeneghe quade diſpoſitie des ghecorrumpeïrde beens een *caries* maken, zo wy ooc vooren verhaelt hebben.

MED. VVelke zijn dan die, de vvelke terſtond naer die cicatriſatie vvederomme vp breken?

CHIR. Dat zijn de ghene de vvelke naer datſe met een ſlymachtih vleeſch ghevult zijn,

eñ ſchijnẽ ghecicatriſeïrt te vvezene terſtond wederomme op breken, deze zijn in pericule van te verergherene ende in fiſtulen te veranderene. Ende naer dat de zelue autuer zeyt zo zijnt ooc quaede vlceren, die zwartachtich ofte groenachtich zien, eñ die hartachteghe labien ofte canten hebben, want hier duer word te kennen ghegheuẽ dat die natuerlike hitte der ghevlcereïrde partyen vergaen es.

MED. En kendmẽ deze vlcerẽ niet an eeni ghe coleurẽ, ofte an het taſtẽ ofte ghevoelen?

CHIR. Iaet, men kendze altezamen uut die coleuren taſten ende ghevoelen, vvant die coude vlceren, zo Galenus zeyt, kendmen uut die witheyt, ende uut dien datze zochte zijn, ende zonderlynghe alſſer die hitte vvel an helpt, Ende in contrarie zoo zijn die heete vlceren ofte zvvęren roodachtich, ende hebben ghęrne vercoelende dijnghen, ende men can die ooc an het anroeren ofte antaſten wel kennen. VVaer duere dat beede ſpecien eenſdeels an het coleur, ende eenſdeels an het antaſten, ende eenſdeels ooc duer het ghevoelen des patients bekent worden, want zy zegghen zomtijts datſe eenen grooten brand inde partye ghevoelen, ende zomtijdts eene merkelicke coude, ende het helpt

hemlie-

hemlieden vvel datmen daer met coude ofte heete dynghen ancomt. Ende in dier ghelyke zo hebben ooc die drooghe ende vochteteghe vlceren haer principale teekenen int antasten ende ghevoelen, met die qualiteyten die daer ancleuen: als namelick die harticheyt, zochticheyt, ende ſcherpheyt, daer en bouen iſt zake dat die quaede vlceren die verwe ofte coleur des gheheele lichaems repreſenteren, als wit, rood, graeu, ofte gheluachtich, alzulx beteekent datter een groot ghebrec inde leuere es, eñ dat tbloed datter vander leuere ghegenereïrt vvord grootelix ghecorrumpeïrt word. VVant naer tquaet coleur volght quaede complexie, ende daeromme die vlceren, die naer andere ziecten volghen die zijn quaet omme gheneſen, ende die vlceren, die op een hartachteghe plaetſe caluwe ofte zonder haer gheuonden vvorden zije ooc quaer om cureren.

MED. VVat beteekenen die vlceren die rondſomme caluwachtih zijn ende daermen thayr ziet uutvallen?

CHIR. Die vlcerẽ daermen thaer uut die omligghende partyen ziet ryſen ofte vallen, ofte zo wãneer die omligghende partien vandar huut cleyne ſcelferkens van haer worpen zijn zeere quaet. MED. VVaeromme dat?

CHIR. VVant alzulcx te kennen gheïft datter quade humeuren inde ghevlcereïrde partyen vloyen, de welke humeuren de partye grootelicx eroderen, ende maken datmen die gheëxvlcereïrde partye tot gheen cicatrice bryngheh en can. Maer zoo vvanneer thaer dat metten eersten gherezen was, inde naeste partye der vlcere ofte zwęre weder beghint te groyene, zoo ist een goet teekene.

MED. VVat beteekenen die vlceren ofte zwęren de vvelke inde ziecte, ofte voor die ziecte ancommen?

CHIR. Hippocrates inden eersten bouc prognosticorum zeyt, datmen vvel anmerken ende obserueren moet of die vlcere voor die ziecte ofte in die ziecte ghecomen is. VVant hy zeyt, ist dat de patient veeghe is, zoo zal die vlcere ofte zwęre voor zijn dood gheheel loodverwich vvezen, ende zonder ettere gheuonden worden.

MED. VVat beteekenen die vlceren uut die welke een lanck-ghedurich ettere uutvloyt?

CHIR. Die vlceren inde welke naer een lanckduerich uutvloyen van sanies ofte van virus, eenen goeden *pus* ghevonden word dat zeght ons wat goets toe. VVant alzulce die

cracht

eracht der naturen ende die onderdanicheyt der materien beteekent. Ende van deze twee diuersche materien van den goede ende quade hebben wy hier vooren ghenouch verhaelt vvat vlceren datter zorghelic ende niet zorghelic en zijn.

MED. VVelke vlceren zijn zorghelic?

CHIR. Die vlceren die in tvterste vanden musculen vanden rugghe ofte beenen ofte der aermen commen zijn zorghelic, naer die opinie van Auicenna. Ende ooc in ghelyken die inde binnenste partyen, ofte tot ande binnenste partyen penetreren, zijn ooc zeere zorghelijc· ende die circulare ofte ronde vlceren en zijn vande beste niet om cureren, noch ooc die met een quaet ouervloedich vleesch ghevolt zijn.

MED. VVat beteekent datter quaet ende ouervloedich vleesch in die vlcere ghegenereïrt word?

CHIR. Dat betekent datmen op die vlcere ofte zwęre te vrough *sarcotica* ofte vleeschmakende medicamenten gheappliceïrt heïft. eer datmense vvel ghezuuert ende ghemundificeïrt heïft. Maer die vlceren die wel ghedrooght zijn, naer datze ghemundificeïrt ghevveïst hebben, die zijn buten alle pericu-

le van quaet ouervloedich vleeſch : emmers zoo verre datter gheen contuſie inne is ghe-weïſt.

MED. VVat iudicatien gheuen die circulaire ofte ronde vlceren?

CHIR. Die circulaire vlceren zijn die alderquaetſte, want men can ſe zeere laete ende zeer qualic tot cicatrice ende conſolidatie bryngen, ende dat zonderlinghe in vochteghe lichaemen. VVaeromme datze oock den kynderen dicwils in pericule bryn-ghen van fuſtulen. Dus behooren wy Chirurgienen in alzulken ghevalle wel toe te ziene dat de rondheyt met eenighe cauterie niet en gheſchiede. Emmers datze alzo verre alſt mueghelic is om doene, lanckworpich zal ghemaect worden, ende dat zonderlinghe in een zenuachtighe plaetſe, ghelijc in handen ofte voeten.

MED. VVaer duere commen die vlceren in die uterſte partyen ofte leden ghelic in handen, voeten, teen, ende vyngheren.

CHIR. Inde vlceratien de welke daer commen in die uterſte werkende leden, ghelic handen, voeten ende dander dier ghelijke wor-

ke worden dicwils verweckt tot *Phlegmone* ende andere onnatuerlike ghezwellen ende dat uut die glandulose partyen, ende zonderlinghe zoo wanneer het lichaeme vul quade humeuren es. VVant deze glanduleuse partyen de welke wy heeten *caro laxa* om dat zy duer bollicheyt ofte laxiteyt zijn bereed om de crancheyt wille alzulke fluxien te ontfanghene, de welke ghezonden worden tot die uterste leden ghelijc wy hier vooren in die apostematie verhaelt hebben dat die glandulen met opzwellinghe ende inflammatien bevanghen worden, zoo wanneer dat zy vanden eersten het bloed ofte eenighe andere humeuren ontfanghen. ende als deze ghevonden vvorden aen den hals ende achtere die ooren ende *inaxillis* ofte oxelen ende *in inguine* ofte liesschen, inde glandulose partyen, zoo vvorden alzulke ghezvvellen, naer de sentencie van Galenus, *bubones* ghenaemt, VVant die nature versteïct ende expelleïrt naer hemlieden tverblyf der superfluiteyten vāder corruptie. Ende daeromme de causen van die quade vlceré zijn, als die vulnera ofte wonden cōmen duer die maligne eñ quade superfluiteytē des lichaems duer dat ghecorrumpeïrde regimēt waer duere dat dicwils volghē quade puusten

ende

ende ooc quade vlceratien. VVant de putrefactie beteekent de malligniteyt van de vlceratie duer ambulatie ende corruptie, de welke in zijn *circuitum* ofte omganc es. Ende dit es die difficulteyt vander ghenezynghe de welke ghemeëndeïrt vvord met rectificatie, waer duere dat die ghenezynghe gheſchiet.

MED. VVaer an zalmen die rectificatie bekennen, ofte vvanneer die medicamenten diemen opde vlceren ofte zwęren appliceïrt, duecht ofte profyt ghedaen hebben ofte niet?

CHIR. Dat vveten wy hier uut, als die medicamenten die vvy op die vlceroſe plaetſen gheappliceïrt hebben gheen ſchaede en doen, dats een teeken datſe wel ende tamelic gheappliceïrt zijn. Maer als de zelue medicamenten hinderen, ende datſe die voorſeyde vlcere vochtegher ofte droogher, heeter ofte couder maken, dat es een teeken datſe tot die ieghenwordighe ziecte niet goet noch bequame en zijn, daeromme zalmen voortan andere medicamenten moeten appliceren die meer verdrooghē ofte vervochteghen, verwaermen ofte vercouden, naer dat de zake heeſſchen ende begheeren zal. Ende es de vlcere duer die gheapplceïrde medicamenten zochter ghevvorden, zo zalmen

ter

ter ſtond aſtringerende medicamenten daer-
by moeten doen. Maer is die vlcere ofte zwę-
re gherodeïrt ende dieper gheworden, zoo
moetmen wel neerſtelicke ſlaen ofte het zel-
ue duer die quade ſcherpe, ende influerende
humeuren comt, ende duer die aercheyt der
vlceren, ofte duer die crachten der medica-
menten, de welke te zeere mochten ghede-
tergeïrt ofte ghezuuert hebben. VVant alſul-
ke medicamenten eroderen de partyen ende
genereren veel ſanies ofte etters, ende maken
die vlcere vochtich: vvaer duere veïl onghe-
leerde Chirurgiens bedroghen gheweïſt heb
ben. De welke mids datſe meenden dat de-
zen ſanies ende ouervloedighe vochticheyt
duer de aercheit der vlceren ofte zwęren pro-
cedeïrde, zo hebben zy der medicamenten
op gheappliceïrt die noch ſterckelicker deter
geïrden: alzo datſe die vlcere dieper maeċten,
ende dicwils oock noch heetere, alzo datter
eene inflammatie quam. Hier omme zoo iſt
dat die pacienten een eroſie, ofte knaghyn-
ghe ende bytinghe ghevoelen. Maer alle de-
ze dynghen ghaen alzo wel de maniere van
cureren an, als de teekenen ende prognoſti-
quen, daer wy nv ter tijd af gheſproken heb-
ben. Ende daer en bouen onder andere dyn-

ghen

ghen die den vlceren ſchadelic zijn, zoo zijn den Zuden-wynd ende die vochtighe ende heete lucht, als Guido zeyt, die alder aerchſte. VVant deze twee maken een putrefactie inde vlceren, ende principalic omme dat alle heete ende vochtighe dynghen der putrefactien aldermeeſt onderworpen ende ſubiect zijn, ende lichtelicke putrificeren.

MED. Naer dat vvy vooren ghehoort, ende redene ghenouch ghehadt hebben van alle die ſpecien ofte gheſlachten der vlceratien: ende ooc vvel ouerghemerct hebben. die zaken vvaer duere die conſolidatie der vlceratien plach belet te vvordene: Zo laet ons dan voor een concluſie in een cort verhael int generale ſpreken van die curatie der vlceren: om alzoo tot een goet effect ende verſtant te commene van als datter ghevraeght is gheweïſt: ende om te vvetene vvat datmen int generale int cureren der vlceren ofte zwęren anmercken zal moeten.

CHIR. Inde curatie der vlceren, vvorden ons twee dynghen voortgheſtelt, die vvy anmerken moeten. Inden eerſten zoo moetmen verſtaen die vlcere als een vlcere, dat is een ſimpel vlcere die zonder eenich affect ghemyn-

ghemynghelt is, ofte daer gheen *Symptoma* ofte quaede dispositie in gheuonden en vvord. Alzulken vlceren heeten vvy simpele vlceren. Ende deze simpele vlceren hebben een ghemeene iudicatie der curatien, alzoo Galenus zeyt, dat een middelmatighe verdrooghynghe is die curatie der simpelder vlceren alst een vlcere is, die zonder eenich affect ofte affecten ghemynghelt is. Ende dit zelue confirmeert Auicenna oock, ende zeyt dat alle vlceratien eenighe verdrooghynghe behouven, uutghenomen die vlceratien die gheschiet zijn van een contusie der musculen. VVant deze vlceratien en behouven gheen verdrooghynghe in haer curatien: maer men zal met verzachtende ende digererende medicijnen moeten procederen, ende voortgaen. VVant het is noodtzakelick, als Galenus ghetuight, dat alle ghecontundeïrde wondē ofte vlceren gheputrificeïrt worden, ende in ettere verkeeren: eñ daeromme is hierinne consideratie te hebbene dat diuersche vlceratien moeten hebben diuersche gradē der verdrooghinghe. want deen diuersche verdrooghinghe is bequame in vlceratie eñ dander verdrooghinghe is in een ander vlceratie bequame: eñ daer naer zo zalmē die vl

cere

cere çureren. VVant ıſt zo dat het gheëxulcereïrt vleeſch met *Phlegmone Eryſipile*, ofte *Oedema* ghequelt is, ofte ıſt dat zwart is, ofte ıſſer eenen *Ecchymoſis*, zo moetmẽ metten eerſten het tſamen ghevought affect cureren. Maer iſſer een zoo grote onghetempertheyt datſe de gheëxulcereïrde partye cranc maect, zoo moetmen inden eerſten voor die voorſeyde onghetempertheyt zorghen: de vvelke alſdanne ghoneſen zijnde, zo zult ghy die exulceratie cureren. Deſghelijcx zo moetmen ooc *varices* cureren, de welke bouen die vlcere zijn, ende daer naer die voorſeyde vlcere. Nochtans, zoo Galenus zeyt, gheen vander voornoomde curatie, en is die eyghen curatie der vlcere: maer is die curatie van een ander affect ofte van eenighe andere ziecte, dewelke de voorſeyde vlcere doet commẽ, ofte langhe doet ghedueren. Ende in tcurerẽ van de tſamen ghevougden affecten, zo moetmen twee dynghen anmerken, als Galenus inden vierdẽ bouc der Methodẽ ſchrijft. Te wetene datmen teenemale alzulke affecten uten lichaeme dryuen zal, ofte datmen die onbequaemheit ende het quaet beletten ende verwinnẽ zal, dat duer deze aldaer ghegenereïrt vvord, ende alſdan zalmen ten laetſten het

cleen

cleen affect cureren. VVant nemmermeer en behoortmen die vlcere ofte zwęre tot ci catrice te brynghene, het groot tſamen ghevought affect en moet aluooren gheheel ghenezen zijn.

MED. Hoe veïl intentien zijnder vvel omme die vlceren te curerene die met alzulke affecten tſamen ghevought zijn.

CHIR. wy beuynden viere particuliere intentien int cuereren der vlceren oft zwęren?

MED. VVelke zijnze?

CHIR. D'eerſte intentie es en goede ende bequame maniere van leuen tot die curatie van alzulke vlceren dienende. De tweede es, datmen die antecedente materie elders leeden zal ende die fluxie benemen. De derde, datmen die ſymptomaten met die vlceren tſamen ghemynghelt corrigieren ende verbeteren zal. Ende die vierde es, datmen naer alzulke een correctie die voorſeide vlceren cureren zal als oft een diepe vvonde ware.

MED. VVat zalmen moeten doen, omme tot die eerſte ende tweede intencie te mueghen gherakene?

CHIR. Omme tot die eerſte ende twee-

de intencie te gherakene zo moetmen corrigieren ofte beteren, euacueren, diuerteren ofte elders leeden ende beletten die fluxie der humueren die inde partyen vloyen, de welke in te groote quantiteyt ofte van eene quade qualiteyt zijn.

MED. VVelke zijn de remedien duer de welke dat ghy bequamelicke die ouervloedicheyt der humeuren ofte het affect mede corrigieren ofte beteren wilt?

CHIR Die remedien daer wy dat affect mede corrigierẽ, diuerteren ofte elders leeden willen, zijn deze: *Phlebotomia* ofte ader laeten, purgatie, goeden regule ende maniere van leuene, cauterien, vomitien ende andere dier ghelyke. Ende fluxie beletten ende benemen wy met ligaturen, perfusien, ende epithemen: ooc met *vnguenta ex bolo armenico*, ende ooc vercoelende eñ astringierende dinghen, zo Galenus int vierde bouc der methode zeyt, zo wanneer die humuerẽ inde gheexvlcereïrde partyen vloyende niet in te groote quantiteyt noch ooc quaet van qualiteyt en zijn, zo zalmen die zelue moeten diuerteren met astrictie ende refrigeratien, de partien die voor de gheëxulcereïrde partien

partien ligghen, ende die ligature moet beghinnen an die ghequetſte partyen, van daer voortcommende tot ande ghezonde partyen, als Hippocrates inde fracture der beenen bevolen heift.

MED. VVaeromme dat?

CHIR. VVant een alzulke ligature ſluut ende ſtopt die conduten duer de welke de materie inde gheexulcereïrde partyē vloyt. Ende voort zoo moeten de medicamenten diemen opde vlceren ofte zwęren applceïrt, meer deſicceren ofte verdrooghen dan de ghene diemen op een ſimpel vlcere applliceren wilt.

MED. Ende of haer die fluxie met gheenderhande medicamenten en wilt laten ſtelpen, wat zalmen dan doen?

CHIR. Men zal eerſt de oorzake onderzouken ende wech nemen: want alſulcx mach gheſchieden, om de crancheyt der partyen die alſulke fluxie ontfanght: ende daer naer zalmen die gheexulcereïrde partyen cureren met haer eyghen curatie. Ende die vierde ende laetſte intentie es duer die vvelcke dat vvy die ſymptomata beteren corrigieren ende vvech nemen, de vvelcke ſymptomata tſamen met die

vlcere efte zwęre ghevought zijn, eñ worden te werke ghebracht naer dat die nature van elc Symptoma heeſſchende es: ende daer naer zo moetmen de remedien veranderen, omme die affecten te curerene ende die accidenten te węrene.

Finis.

Conclusie tot den Lezere.

Beminde lezere zouden vvy alhier volghẽ den raed van de ghemeene auteurs; zo zouden vvy noch eẽ anderc methode ofte redene moeten gheuẽ, niet van alle de curatiẽ der apoſtematien, vvonden ende vlceren ofte zvvęren int generale ofte allegadere tſamen: nemaer zouden van elc byzondere moeten een tractaet maken, om die zelfste te curerene ende ghenezene mer haer eighen eñ gheapproprieïrde medicamentem tot elc acci-

accident byzondere dienende, alzoo vvel van die ſimpele als die ghecomponeïrde medicynen: als van repercuſſiue, reſoluerende, attraherende, mollificerende, ſupererende, mundificerende, ofte abſtergerende, conglutinerende ende cicatrizerende medicamenten, de vvelke van alle chirurgiens ghebruuct vvorden, omme alderhande accidenten te curerene, vvęrene, ende ghenezene, het zoude ons te lanc vallen: vvant ons intencie ofte voornemen niet en is ghevveïſt ōme yemātdaerinne ofte daeraf te inſtruerene, dan int corte. Zo hebben vvy dat ghelatē, om der lancheyt vville, ende als ooc niet tonſer materien dienende: ghemerct datmē ouer al vele remedien ende ordonantien byden ouders vijndt, ende ooc byden teghenvvordighen medicinen ende chirurgienen die int vverc der chirurgie gheſcreuen hebben, omme

alle ghebreken te curerene, vvaeromme vvy den goetvvilleghē lezere vvillen ghebeden hebben dat hy ons cleē ſimpel tractaet ende vverc belieue in dancke te ontfanghene. Ende in al dies daer vvy in ghedoolt, ofte eeneneghe vitien ende fauten in mueghen hebben dat hy ons met eene ghenadeghe ende liefbroederlicke ſtraffynghe ondervvyzen vville: op dat vvy ooc byden ghenē de vvelke bet in die practyke van chirurgie dan vvy gheleert zijn, gheinſtrueïrt ende gheleert mueghen vvorden: omme alzoo een goet rationael chirurgien te vvordene tot conſolatie trooſte ende behouftenelſe van onſen naeſten, Ende bouen al tot glorie ende eere van God almachtich opperſte medecynmeeſter ende gheuer van alle gratien: vviens name van eeuvve tot eeuvve zy ghebenedijt. Amen.

Regiſter van die generale materien ende ſommighe ſpeciale dewelke dit bouc inhoudende is.

Het eerſte deel.

Phyſicienen ofte Medicijnen zijn dienaers vander naturen. 10

Medicus Chirurgus ofte vulnerarius 11

Medicus wærd de accidentale diſpoſitie. 11

Medicina beteekent veel zaken. 12

De Medicijn heeft die autoriteyt te ghebieden ende verbieden: ooc te verminderē ofte vermeerſſene. 13

Drie manieren van inſtrumenten inder Medicijnen 14

Pharmacia 14

Die medicijns vſeren ende ordonerē ſyropen, conſeruen, opiaten, conditen poedcren, pillen. 14

Chirurgia is alle handtwerc datmen ontrent die wonden ende vlceren van buten doet 15

Alle het ghene dat den Chirurgien van buten opereirt machmen wel medicijnen heeten. 16

Die Chirurgien word ghenaemt Medicijn naer die leden daer hy an opereirt ofte werct. 16
Die Chirurgien behoort te wetene die rechte Methode der Chirurgien. 17
Vier zaken die den Chirurgien van noode zijn om te wetene. 17
VVat Chirurgia is. 18
VVaer af Chirurgia ghenaemt is. 18
Definitien der Chirurgien. 18
Die principaelste materie van Chirurgia is die ghebreken des lichaems te curerene. 19
Operatien vanden Chirurgien zijn veelderhande ghelijc te opereren in harde ende ooc in zochte partien ofte leden. 19
Solutio continui. 19
Ganglien, carcinomaten, nodos, scrofulen, myrmecien met die wortelen uut te royene. 20
Hoe hem die Chirurgien hebben zal zonder fraude ofte bedroch. 20
Incurabel ghebreken niet te willen curerene 20
Die Chirurgien moet hebben drie intencien om zekerlic te curerene. 20
Niet te willen curerene dat teghens nature is 21
VVelke dinghen huer naer den heesch der naturen hebben 21
Cause ende oorzake der ghesontheyt. 21
Ghewoonte is also vele als die tweede nature 21
Ziecte is een affect teghens nature. 22

Die

Die oorzake der ziecten 22

Die ſymptomata zijn accidenten die de ziecte volghen 22

Drie cauſen der ziecten. 22

Noch drie generale cauſen van ziecten. 23

Dinghen die hem niet natuerlic hebben worden duer contrarie dinghen beweſen. 23

VVatmen inde ghecomponeïrde ziecten conſidereren ende anmerken moet 24

Ghebrec dat alder meeſt praemt moet aldereerſt ghecureirt worden. 25

Zeſſe diuerſche notable indicien. 25

Bewijs dat die Chirurgien tzijnen vermete niet commen zal. 26

Te aenmerkene of die ziecte een oorzake van meer dee quaet is, ofte niet. 27

Die partien daer die medicamenten wel an gheraken worden duer goede middelen curabel, ende alzoo ter contrarie. 27

Vijfderhande zaluen tot ghebruuc vanden Chirurgien. 28

Inſtrumenten die den Chirurgien noodzakelick hebben moet. 29

Zeuen natuerlicke dinghen daer ſmenſchen lichamen af ghemaect zijn. 29

Zes onnatuerlicke dinghen. 31

Drie dinghen teghens nature. 31

In drie manierē mueghen die ziectē veranderē. 32

Die ghequetste actie mueghen in drie manieren ghehindert worden. 32
Onnatuerlicke dinghen destrueren die ghesondheyt. 33
Onghetemperde lucht inficiert die elementen. 33
VVat totter ghezondheyt bequame is 33
Mate in spijze ende dranc 33
Exercitie ende matelicke aerbeyd hoe die bequaem is totter ghezondtheyt. 34
Hoemen hem in ruste moet hebben. 34
Matelicke slapen ende waken. 35
VVaer af den slaep comt. 35
VVaer om dat duer veel wakens die natuerlicke hitten ontsteken. 35
In twee manieren gheschiet vervollijnghe ende ydelinghe. 35
Hoe euacuatie ofte ydelinghe gheschieden zal. 36
VVat toevallen des ghemoets zijn. 36
Alle ziecten hebben vier tijden. 37
Alle ziecten commen meest uut driederhande ghebreken. 38
Hoe die ziecte qualick ghedisponeirt word. 38
Chirurgie is tlaeste instrument van drien der therapeutice. 39

Het

Het tvveede deel.

VVat apoftema is angaende de name. 40
Hoe apoftema uut driederhande foorten ghecomponeirt word. 41
Coude ende heete apoftematien. 41
Alle apoftematien worden uut vier humeuren ghegenereirt. 42
Drie caufen der apoftematien hoe zy communiceren ende ooc differeren. 42
Apoftema commende van buten an het lichaem als van flaghen, vallen, fteken, byten, ende anders. 44
Caufen coniuncte. 45
Veelderhande difpofitien die apoftemata admitteren. 45
Galenus de tumorib. præter naturam verhaelt wat apoftema is. 45
Vloyinghe der humeuren nemen haren toeganc in drie partien. 46
Vier tijden der apoftematien. 47
Apoftema termineirtmen in twee manieren. 49
Exitura. 49
Dubelet. 49
Differentie vander exiture ende forme van fanies ofte ettere. 49
Teekenen dat den abfces ghefchiet is ofte ghefchieden zal. 50

Refolutie

Resolutie hoeze ghedaen word 51
VVat maturatie oft suppuratie is. 52
VVaer af die maturatiue medicamenten ghemaeckt worden. 52
VVat curatie is 54
Tweederhande curatie apostematum. 54
VVatter nood is als een apostema gheschiet van die primitiue causen. 55
Apostema word altemet ghemollificeirt ende ghe= resolueirt. 55
Hoemen die lichamen die vervolt zijn euacueren zal. 57
VVanneer men cura per accidens vzeren zal. 57
Diuersche conditien te obseruerene om repercussi= ue te applicerene. 58
Abstergentie ende exsiccatiue 58
VVat propelleren is. 58
Repercussiuum. 58
Hoe membra ofte leden gheconforteirt worden. 59
VVaeromme die leden zomtyds gheconforteirt wor den met coude ende droogbe zaken 59
Membra duer diuersche medicamentē gherelaxeirt ende gheconforteirt. 59
Diuersche differentiē van siccum ende stipticū. 60
Diuersche apostematien. 60
Hoe datmen de harde apostematien mollificieren zal. 61
Hoemen de opgheblasen apostematien cureirt. 62

VVelke

VVelke vlcerofa oft zwærende apoftemata zijn. 62
Remedie omme te verdrooghene. 63
Hoemen verborghen apoftema kennen zal. 63
Cure der heymelicke ofte verborghen apoftema. 64
Aqua mellis, aqua zuccar 65
Altemets mach wel erreur ghefchieden in die apoftemata. 66
Doodelicke apoftematien. 66
In hoe veel tijds is rupture. 69
Twee manieren om apoftema t'openen. 69
Cauterizatie. 69
Incifie. 70
Het continuum machmen folueren in vyf manieren. 70
In drie manieren incifie te doene 71
Drie manieren van inftrumenten omme incifie te doene. 73

Het derde deel.

VVat vulnus ofte wonde is. 75
Veelderhande fpecien van folutie continui. 75
VVonden inden fimilaren ende ooc middelbare partyen. 76
VVonden inde organique partyen. 76
VVonden commen fomtijds inde partyen die de principale leden dienen. 76

Partyen die de principale leden dienen. 76
Driederhande wonden die de zieken in pericule stellen. 78
Simplex vulnus. 79
Compositum vulnus. 80
Doodelicke wonden. 80
Generale intencie ōme die wonden te curerene duer twee dynghen 83
Noch vierderhande intentien tot behouf vanden chirurgien. 83
Twee manieren omme die labia vanden wondē tsamen te bryngben. 84
Sutura. 84
Ligatura. 65
Diueerssche manieren van ligatura. 85
Via secundæ intentionis. 85
Intentie curatiue. 86
Diuerssche wonden die de sutura niet van doene hebben. 86
VVonden van de lucht ghealtereirt. 87
VVonde van een contusie. 87
VVonde van eeneghe bete van ghedierten. 87
VVonde daer been ontdect es. 88
VVonde zeere diepe in een musculeuse plaetse. 88
VVonde inde breede vande musculen ofte lacerten. 88
Hoe datmen vervolt die curatie viæ primæ intentionis. 89

Hoemen

Hoemen volcomt die curatie viæ secundæ intentionis 89
Propria ende concomitans. 90
VVaer mede men sanguineum fluxum beleet. 90
VVaer duer apostema beleed wordt. 91
Phlebotomia. 91
Lanceola. 91
VVt wat causse datmen ter ader doet laeten. 91
Phlebotomia es veilderhande. 92
Als euacuatiua. 92
Diuersiua. 93
Reuulsiua. 93
Attractiua. 93
VVat putrefactie in hem zeluen is. 94
Drie caussen van putrefactie. 95
Putrefactie naer de inductie heetmen esthiomenus. 97
Complexio. 97
Febris ofte cortse. 97
Febris ephemera putrida ende hectica. 98
VVat dolor es. 99
Vijfthienderhande doleuren ofte pynen naer Auicenna. 100
Dolor asperatiuus. Pungitiuus. 101
Dolor compreßiuus. 102
Extensiue pyne. 102
Concußiue pyne. 103

Dolor laxatiuus. 103
Frangatiue pyne. 103
Dolor perforatiuus. 104
Actuale pyne. 104
Dolor ſtupefactiiuus. 105
Dolor pulſatiuus 105
Dolor Grauatiuus. 106
Dolor fatigatiuus 107
Mordicatiue pyne. 107
Dolor word gheſtilt in drie manieren. 108
Die eerſte remedie die worden byden grieken ano=dina ghenaemt. 108
Die tweeſte remedie belet met reſolutiue rarefacti=ue ende diaphoretike medicynen. 109
Die derde ſpecie om pyne te benemen word byde griecken narcotica ende hypnotica ghenaet. 110
Spaſmus. 111
Tweederhande ſpecien van ſpaſmus. 111
VVat ſpaſmus es niet gheproportioneirt ter mate=rie. 111
Spaſmus procedeert van diuerſche zaken ende uut pyne. 113
Spaſmus die van een wonde comt es doodelic. 114
Paralyſis. 114
Paralyſis tweederhande. 115
Paralyſis inwendich ende uutwendich. 115
Syncopa. 117
Deliratie ofte alienatio mentis. 117

Tweederhande diffinitie van alienatie. 117
Propria diemen insania heet accidentalis. 118
Een wonde te consoliderene. 119
Medicina consolidatiua. 119
Cutis. 119
De opererende principale causse. 120
Opererende instrumentale causse 120
De nature als het werc ende de medicyn huer helpen. 121

Het vierde deel.

Vlcus ofte zwære. 124
Differentie van vlcus ende vulnus. 124
Van waer die vlcera genereren. 124
Vlcera licht om cureren. 125
Zweeren difficil om cureren. 126
Caussen die accideren den bevruchte vrauwe ofte den waterzuchteghe menschen. 16
Beteekenesse van die complexien der leuere ende coruptie des bloeds. 127
Corpora sicca. 127
Sanies. 128
Vlceren die niet ghecicatrizeert en blyuen. 129
Zesse vlcera capitalia. 129
Vlcera hebben noch vijfderhande namen. 130
Vlcera worden van sanies in vier manieren gheheeten. 130

Hoe datmense vanden accidenten heet. 131
Vanden vier humeuren. 131
Phlegma. 131
Sanguis. 131
Tbloed warme ende wack. 132
Cholera. 132
Melancholia. 133
Cholera rubra ende nigra. 133
VVat sanies es. 133
Sanies goet ende quaet. 133
VVat digestie es. 135
Sanies die mesprysselick es. 136
Pus. 137
Virus. 138
Sordes. 139
Durities. 139
Cauerna. 139
Fistula. 139
Putrefactie. 140
Vochteghe materie es een beghinsel der corrupcien. 141
Putredo naer het goet dyncken vanden medicyns chirurgiens. 142
Maer een putredo. 143
Corruptie ende putrefactie inden lichame ofte in eenich particule vanden leden. 143
Oppilatie ofte bestoppinghe antecedens ende primitiua. 144
Drie

Drie specien van putredo. 145
Gangrena. 146
Sphacelos. 146
Esthiomenus. 147
Corrosio. 147
Twee causen der corrosien propria ende dependens. 148
Cancer. 148
Formica. 148
Formica ambulatiua. 149
Hoe datmen die vasticheden solueirt ofte ontbijnd. 150
Alteratio. 150
Ostreum. 151
Vlcus ostreatum. 151
Vlcus compositum & simplex. 151
Curatio vlceris saniosi 153
Definitie dat alle curatien van vlceratien huer houden ex parte materiæ vel efficientis, vel qualitatum. 154
Andere manieren van doodelic, niet doodelic, ende sonder pericule. 154
Hoemen bekend die ghenezelic zijn 155
Doodelicke vlceratien. 155
Vlcera ofte zwæren bequame omme spasmus te generen. 156
Bloedighe etterachtighe egestiẽ ofte camerloop. 157
Zestienderhande capitale vlceren ofte zwæren

 naer die

naer die intencie van die moderne Chirurgiens. 158
Vlcus saniosum. 159
Een uutknaghende vlcere. 159
Vlcus ambulatiuum 160
Vervuylde vlcere. 160
Gheputrificeirde vlcere. 161
Cauernose ofte hollachtighe vlcere. 161
Canckerachtighe vlcere. 162
Onghetemperde vlcere. 162
Vlcus rheumaticum. 163
VVormachtighe vlcere. 163
Veraergherde vlcere 163
Vlcus varicosum. 164
Quade vlceren. 165
Vlceren die terstond naer die cicatrisatie wederomme opbreken. 165
Eenighe vlceren ofte zwæren kendtmen uut die coleuren tasten ende ghevoelen. 166
Vlceren rondomme caluwachtich. 157
Vlceren die inde ziecte ofte voor die ziecte commen. 168
Zwæren uut die welke een lanck gheduerich etter vloyt. 168
Vlceren die zorghelic zijn. 169
Beteekenesse alsser quaet ende ouervloedich vleesch inde vlceren ghegenereirt word. 169
Indicatien vande ronde vlceren. 170
VVaer

VVaer duere die vlceren commen in handen, voeten, teen, ende vinderen. 170
Glandulen bubones ghenaemt. 171
Cauſe van die quade vlceren. 171
Zekere kenneſſe van rectificatie. 172
De zude wynd ende die vochteghe heete lucht den vlceren quaet. 174
Generale curatie vanden vlceren. 174
Varices te cureren. 176
Vier particuliere intentien int cureren der vlceren ofte zwæren. 177
VVatmen doen moet om tot die eerſte ende tweede intentie te mueghen gherakene. 177
Remedien daermen dat affect mede corrigiert ofte elders leed. 178
Te diuerterene met aſtrictiē ende refrigeratie. 179
Ofte haer die fluxie met gheenderhande medicamenten wilt laten ſtelpen, watmen dan doen zal. 179

Corrigiert de fauten aldus.

Page.	*Reghel.*	
37.	11.	toevallen
45.	22.	voortdrijft
46.	11.	emunctorien
54.	4.	alteratie
81.	7.	leuens
83.	7.	nature
125.	9.	absterſie
145.	6.	reſpiratien
	8.	reſpiratien
156.	16.	ſcrophuleuſe
158.	26.	veraergherde
159.	17.	aercheyt
161.	18.	gheſien
152.	18.	diſcraſiatum
167.	18.	haerachtighe

TE BRVGGHE
By Hubrecht Goltz, int jaer
M. D. LXV
inde Maent van April.